

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΛΕΥΚΟΣΙΑ-ΚΥΠΡΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΖ'

ΜΑΪΟΣ, 1952

ΑΡ. 203

ΦΙΛΕ ΜΟΥ, ΦΙΛΕ ΜΟΥ

Θυμάσαι, φίλε μου, φίλε μου,
πού βηματίζεις μες τὸ παλάτι σου
νέος, ὠραῖος, εὐθυτενής,
πού βηματίζεις μόνος μες τὸ παλάτι σου
μετρώντας τὸ οἶγος τῆς εὐτυχίας σου.

Περίμενες τὴν ἀγαπούλα,
μὰ ποιὰν ἀγαπούλα, ὦ!
Κι' αὐτὴ ἔρχονταν κάθε φορὰ πού τὴν περίμενες.
Αὐτὴ ἔρχονταν κάθε φορὰ πού τὴν περίμενες.

Στὴν ἀφή τῆς ἔνοιωθες τὸ γάλα
ἄξιο μονάχα θρέφους φάτνης φωτοστέφανης.
"Ὅταν τὰ μάτια τῆς ἔστρεφαν νὰ σὲ κοιτάξουν στὸ πρόσωπο
σὲ περιέλουε μετὸ φῶς τῆς ἀγάπης ὁ Θεὸς
κ' ἤξερες πὼς τάγματα ἀγγέλων
ἦταν φίλοι πιστοί.

"Ὅταν ἀγγίξεις τὰ μαλλιά τῆς
γέμιζες μιά φύχτα μαλλιῶν μυστηρίου,
πού τὰ μελετοῦσες κλωστή τὴν κλωστή
καὶ σοῦ φέγγαν μετὰ φανάρια ἀγγέλοι.

Φίλε μου, φίλε μου,
πού θάδιζες ὠραῖος, εὐθυτενής, μεριμνώντας τὴν εὐτυχία
στὸ παλάτι πού πέταξε μετὰ τὰ φτερά τῶν ἀγγέλων
κι' ἀφήκε μονάχα τὸ γήπεδο
ὅπου βλάστησε τώρα μιά ζούγκλα,
φίλε μου, φίλε μου,
κι' ὁ θρυχηθμός τοῦ λιονταριοῦ,
φίλε μου, φίλε μου,
ἐξακοντίζει ἕνα μαχαίρι ἐγρήγορης,
πού κόβει τὴ θύμηση.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΝΩΝΥΜΗ

Μιά μονάχα στιγμή ἀπ' αὐτὸ τὸ ταξίδι
μοιάζει σὰν ὀλόκληρο ταξίδι
ἀπὸ κείνα πού κάναμεν ἄλλες φορές.
Τὰ πουλιὰ τ' οὐρανοῦ ἐδῶ
χτυποῦν τὶς φτεροῦγες τους ἀλαλιασμένα,
οἱ ἄνθρωποι πού βηματίζουν — τώρα τρέχουν,
καὶ κείνοι πού τρέχαν... ὁ Θεὸς
νὰ τοὺς ἐλεήσει. Οἱ σεληνιακοὶ
λυμπούριασαν.
"Ἐλα, ἀγαπημένη, μὴν τὸ παίρνεις κατάκαρδα.
"Εμεῖς εἴμαστε ἀκόμη ἑφτά χρονῶ.
Θὰ κάτσουμε στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ
καὶ θὰ παίζουμε τὶς «πέντε πέτρες»
μετὰ τ' ἀστέρια.

Ἡ σελήνη θὰ γίνει ἡ καλύτερη μας γιαγιά,
 γιὰ νὰ μᾶς πεῖ ἕνα ξωτικό παραμῦθι μὲ δράκους.
 Ὑστερα θὰ γίνει ἡ καλύτερη μάσκα
 μὲ κείνο τὸ πλατὺ τῆς στόμα,
 γιὰ νὰ γελάσει πρώτη μὲ τὸ εὐχάριστο
 τέλος τοῦ παραμυθιοῦ.
 Ὅταν τὸ πρωὶ θάρτει ὁ ἥλιος,
 θὰ μᾶς ξυπνήσει μὲ τὸ «ἐμβατήριο τοῦ παλιόπαιδου»
 στὸ πείσμα τῆς μαμᾶς.
 Κι' ἡ μαμὰ δὲ θὰ μᾶς θυμώνει πιά,
 πού θὰ παίζουμε ὅλη μέρα μὲ τὶς λάσπες,
 μὲς στὶς λάσπες... μὲς στὶς λάσπες...
 Πῶς σὲ κάλεσα, ἀγαπημένη,
 τώρα πού εἶμαι πάλι χωμένος μὲς στὶς λάσπες,
 ξύνω τὶς λάσπες,
 ἀπὸ τὸ πουκάμισο τοῦ κένταυρου, ἀγαπημένη,
 περπατῶ μὲς στὶς λάσπες,
 δὲ θλέπω ἕνα πόδι γῆς χωρὶς λάσπες,
 τὸ πουκάμισο τοῦ κένταυρου, ἀγαπημένη,
 εἶμαι γιομάτος λάσπες,
 πού πύρωσαν.

ΕΝΑΣ ΑΗΤΟΣ ΠΕΘΑΝΕ

Στὸ δάσκαλό μου Κ. Π. Χατζηγιάννου

Δὲν θὰ κλάψουμε τὸν ἀητὸ πού πέθανε·
 ὑπάρχουν τόσοι ἄλλοι ἀητοί·
 κ' ἐξ ἄλλου, ὡς γνωστόν,
 παιᾶνες μονάχα ἀρμόζουν στὴ θανά του.

Ὁ δείχτης τοῦ χεριοῦ μου
 ἔγινε κάποτε ἀτσαλένιο κοντύλι·
 ἔδειξε κατὰ κάπου,
 κι' ἔκραξα τὸ μεγάλο λόγο
 τῆς ψυχῆς μου.

Ὑπάρχουν κι' ἄλλοι ἀητοί,
 πού θάρτουν νὰ καθήσουν στὴν αὐλή μας.

Πίνουμε ὅλοι
 ἀπ' τὸ νερὸ τῆς ζωῆς, πού τρέχει
 καὶ δυναμώνει τὶς ἰδιοτροπίες μας.
 Τ' ἀγιασμένο νερό,
 πού θ' ἀλλάξει τοὺς ὀργανισμοὺς
 καὶ θὰ βγάλει μόνον ἀνθη,
 δὲ θάρτει,
 καὶ δὲν τὸ περιμένουμε.

Μιά στάση, δυὸ πόδια πίσω,
 ἀητός, μάναμ' ἀητὸς καθότανε.

Κάθε πρωὶ
 μιὰ ρόδινη αὐγὴ μπαίνει στὴν ψυχὴ μου,
 τῆς δίνει χρῶμα,
 τῆς λέει λόγια γλυκά,
 πὼς αὐτὴ κάθε μέρα ξαναγενιέται,
 καὶ τῆς λέει κρυφοκουβέντες γιὰ τὸν ἥλιο.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Ὁ λογοτεχνικός διαγωνισμός τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου μᾶς ἔδωσε—ἐκτός τῶν ἄλλων—τὴν εὐκαιρία νὰ προσβῶμε σὲ δυὸ πολὺ εὐχάριστες διαπιστώσεις: Πρῶτα, ὅτι ἡ λογοτεχνία μας, κί' ἰδιαίτερα ἡ διηγηματογραφία μας, μπαίνει στὸν ὀρθὸ δρόμο, μὲ τὴν ἀποκλειστικὴ σχεδὸν ἐκμετάλλευση κί' ἐπεξεργασία καθαρὰ Κυπριακῶν θεμάτων, καὶ δεύτερο, ὅτι καινούργιο αἶμα διοχετεύεται στὶς τάξεις τῶν λογοτεχνῶν μας, μὲ τὴν ἀνάδειξη νέων ἀξιολογῶν ταλέντων καὶ τὴν ἔνταξη νέων ἀνθρώπων στοὺς φιλολογικοὺς κύκλους μας.

Εἶναι κοινὸ μυστικόν, ὅτι, ἐκτός ἐλαχίστων ἑξαιρέσεων, ἡ πεζογραφία μας κινήθηκε μέχρι σήμερα ἐκτός τόπου καὶ χρόνου, σ' ἓνα συμβατικὸ κί' ἀφηρημένο χώρο, ὅπου οἱ ἥρωες ἔμεναν ξένοι πρὸς τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας καὶ τοῦ τόπου μας. Ὡραιολογία, συναισθηματισμός, ρωμαντική μελαγχολία καὶ ἐρωτισμὸς ἦσαν τὰ κύρια μοτίβα τῶν διηγηματογράφων μας. Τὸ ἔργο τους, θολὸ κί' ἀσυγκρότητο, χωρὶς τὸ στέρεο χαρακτήρα καὶ τὴ ρώμη τοῦ ἀληθινοῦ, δὲν ἦταν παρὰ μιά ἀσβεστὴ ἀπήχηση ξένων φιλολογικῶν ἀναγνώσμων καὶ μιά ἀτεχνὴ προσβολὴ ἀχρῶμων εἰκόνων, μορφῶν καὶ καταστάσεων.

Στὸ ἀναμεταξύ ἡ Κυπριακὴ ζωὴ ἔσφουζε γύρω τους κί' ἡ Κυπριακὴ κοινωνία ἔπαιρνε ὀλοένα καινούργια σχήματα καὶ καινούργιες μορφές. Προβλήματα, αἰσθήματα, συγκρούσεις, ἀντιθέσεις, ἀναφύονταν κάθε στιγμή, κί' ἔδιναν ἓνα πολὺ ζωηρὸ κί' ἐνδιαφέρον περιεχόμενον στὸν πνευματικόν, τὸν πολιτικόν καὶ τὸν κοινωνικόν βίον τῶν Κυπρίων. Κοινωνικὲς διαφοροποιήσεις καὶ πολιτικὲς ζυμώσεις, νέοι τρόποι ζωῆς καὶ νέα ἐνδιαφέροντα διαμορφώνονταν συνεχῶς σ' ἓναν ἱστορικὸν χώρον, ποὺ δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ τὸν φωτίζει ἰσχυρὰ τὸ φῶς τῆς παράδοσης, κί' ὅπου ἡ καινούργια ζωὴ ξετυλίγονταν ἁρμονικὰ μέσα στὰ ἡρωϊκὰ κατάλοιπα τῆς ἀρχαιότητος καὶ τὸ ἐπικὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας κληρονομίας.

Οἱ περισσότεροι ὅμως ἀπὸ τοὺς λογοτέχνες μας ἀγνόησαν ὅλα αὐτά. Περιφρόνησαν τὸν ἀφανῆ Κύπριον χωρικὸν ἢ ἀστὸν, ποὺ μὲ τὸ ἦθος, τὸ μόχθο καὶ τὴν ἀγάπη του ἔγραψε τὴν ἱστορία τοῦ τόπου μας. Ἔμεναν ἀπαθείς μπροστὰ στὰ προβλήματα καὶ τὶς ἀνησυχίες του, κί' ἀιζητήσαν ἀλλοῦ τὰ σύμβολα καὶ τοὺς ἥρωες τῶν ἔργων τους σὲ κοινωνίες, ποὺ δὲν τὶς γνώρισαν, ἢ σ' ἓνα συμβατικόν, θεωρητικόν κόσμον, ποὺ ἔπλασαν αὐτοὶ μὲ βάση τὰ διαβάσματα καὶ τὴν πνευματικὴν πείρα τους. Γιατὸ καὶ τὸ ἔργο τους, κί' ὅταν ἀκόμη εἶχε ὅλα τὰ φιλολογικὰ γνωρίσματα τοῦ εἶδους, στάθηκε ἀμυχο, χωρὶς νεύρα, χωρὶς τὸ γνήσιο παλμὸ τῆς ζωῆς καὶ τὴ ζεστὴ ροὴ τῆς πραγματικότητος.

Τὶς διαπιστώσεις αὐτὲς τις κάναμε κί' ἄλλοτε. Κί' εἶναι μὲ μεγάλη χαρὰ μας ποὺ εἶδαμε στὰ τελευταία χρόνια νὰ σημειώνεται μιά μικρὴ, ἔστω, ἀλλὰ ἐνδεικτικὴ στροφή πρὸς τὴν Κυπριακὴν ζωὴ καὶ τὰ Κυπριακὰ θέματα. Τὴ στροφή αὐτὴ τὴ διαπιστώνουμε τώρα, μαζικὴ κί' ἔκδηλη, στὰ διηγήματα ποὺ ὑποβλήθηκαν στὸ διαγωνισμὸ τοῦ ΕΠΟΚ. Ὅλα γραμμένα ἀπάνω σὲ Κυπριακὰ θέματα, μὲ Κυπρίους ἥρωες, ποὺ δροῦν καὶ κινούνται μέσα στὸ Κυπριακὸ τοπίο, μέσα στὴν Κυπριακὴ πραγματικότητα. Στὰ στενὰ πλαίσια ἐνὸς διηγήματος δὲν ἦταν βέβαια δυνατό νὰ πάσει καθολικότητα τὸ θέμα, οὔτε καὶ νὰ δοθοῦν ὀλοκληρωμένοι τύποι κί' ὀλοκληρωμένα σύμβολα. Ἔγινε ὅμως κ ἄ τ ι. Ἔστω κ' ἂν αὐτὸ τὸ κ ἄ τ ι δὲν ἔπερασε τὰ ὅρια τῆς ἠθογραφίας καὶ δὲν ἔφτασε τὸν ψηλὸν κύκλο τοῦ ἀφηρητισμοῦ τῶν συμβόλων καὶ τῆς πνευματικοποίησης τῶν τύπων. Θὰ γίνῃ κάποτε κί' αὐτό, ἂν συνεχισθῇ σταθερὰ ἡ φυσιολογικὴ αὐτὴ πνευματικὴ πορεία, ποὺ τὰ τελευταία χρόνια ἀρχισε νὰ ἐπιχειρεῖται καὶ νὰ ὀργανώνεται.

Στὸ ἀναμεταξύ στηρίζουμε τὶς ἐλπίδες μας στοὺς νέους. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὴ μεγαλύτερη ἐγγύηση γιὰ τὴν ὀρθὴ πορεία τῆς λογοτεχνίας μας. Τοὺς

παρακολουθήσαμε τὰ τελευταία χρόνια μ' ἐνδιαφέρον καὶ ἀγάπη. Εἶδαμε τὶς ἀμφιταλαιτεύσεις, τὶς ἀναζητήσεις, τὶς ἀνησυχίες τους. Τοὺς δώσαμε—ὅσάκις μπορούσαμε— τὸ μέσον νὰ ἐκφρασθοῦν, καὶ μὲ χαρὰ διαπιστώσαμε πὼς πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς βρῆκανε λίγο—λίγο τὸ δρόμο τους. Τὴ διαπίστωση αὐτὴ τὴν κάνουμε πάλι σήμερα μὲ τὸ διαγωνισμό τοῦ ΕΠΟΚ, ὅπου ὅλοι οἱ μετασχόντες ἦσαν νέοι ἄνθρωποι μ' ἐκδηλητὴ δημιουργικὴ διάθεση καὶ πνοή. Τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα», ποὺ περίβαλαν πάντα μὲ στοργὴ τοὺς νέους, αἰσθάνονται ξεχωριστὴ χαρὰ κι' ἱκανοποίηση, γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῆ τῶν νεαρῶν συνεργατῶν τους (ὅλοι οἱ τιμηθέντες ὑπῆρξαν συνεργάτες τους), ποὺ σεμνὰ κι' ἀθόρυβα, μὲ τὴν ἐργασία καὶ τὸ μόχθο τους, παίρνουν, ἐπίσημα πιά, τὴ θέση τους πλάι στοὺς παλῆους φιλολογικοὺς ἐργάτες τοῦ τόπου, γιὰ νὰ χτίσουνε ὅλοι μαζί τὸ πνευματικὸ οἰκοδόμημα, ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ πλοῦσια παράδοση κι' ἡ μακρὰ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ νησιοῦ μας.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΣΕ ΦΙΛΟ ΠΟΙΗΤΗ

Τοῦ Ν. Κ.

Στῆς Τέχνης τὸν Παράδεισο, ὅπου ζοῦνε
ἰσόθεοι τῆς ρίμας σὶ μαστόροι,
μὲ τ' ἄκακό σου θεὸ νὰ βλέπεις θῶρι
εὐωδερὰ δεντρά, ποὺ ἐκεῖ θλαστοῦνε.

Μανόλιες ἀψηλές πάντοτ' ἀνθοῦνε
καὶ πράσινοι κισσοὶ εἶν' στ' ἀνθοχωρί,
σὲ γλάστρες κατηφέδες μυροφόροι,
ποὺ χύνουν γλύκα γύρω καὶ μεθοῦνε.

Μανόλια ἐσὺ δὲν θᾶσαι' μπουγαρίνι
ὀλόανθο μὲ χρώμα κι' εὐωδία
μέσα στοῦ Παραδείσου τὴν πλατεία.

Ὁλόγυρά σου κάτασπροι θᾶν' κρίνοι,
χρυσάνθεμα καὶ γιασεμιὰ ὠραία
νὰ κάμνετε ὀλόημερα παρέα.

ΜΑΚΗΣ ΚΑΛΟΖΩΗΣ

Λ Υ Τ Ρ Ω Σ Η

Τὴν ὥρα αὐτὴ ποὺ γαληνὰ ἀργοσβῆνει
τοῦ ἡλιοῦ τὸ χρυσοφῶς, καὶ στὸν Πατέρα
εὐχαριστήριο θυμιατήρι στήνει
τὸ σύμπαν μὲ λουλούδια πέρα ὡς πέρα...

Κι' ἡ αὔρα τ' ἀνθοκλώνια ἀλαφροκλίνει
—βεντάγιες κυματοῦδες στὸν αἰθέρα—
καὶ τοῦ παντός τῆ ρυθμικὴ γαλήνη
ἀκομπανιάρει τοῦ θεοσκοῦ ἢ φλογέρα....

Τὴν ὥρα αὐτὴ, στὴν ἀρμονία τῶν ὅλων,
μιὰ μουσικὴ Ἀπολλώνεια θγαίνει, θεία,
ἀπ' τῆς ψυχῆς τὰ θέμελα ὡς τὸ θόλο.

Καὶ στὴν καρδιὰν ἐτούτη, ποὺ χερσώνουν
τ' ἀμάρτημα κι' ἡ πλήξη κι' ἡ ἀγωνία,
κόκκινες παπαροῦνες ξεφυτρώνουν!...

ΜΙΧ. ΠΑΡΙΔΗΣ

ΓΩΣΣΙΚΑ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΑΧΥΟΛΟΓΗΜΑΤΑ

1. Ἀπελατεύω—πελατεύω—πιλατεύω.

Τὸ πιλατεύω τῆς δημοτικῆς συνήθως ἐξηγεῖται βασανίζω καὶ ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ Πιλάτος (ἰδ. Λεξικά «Πρωίας» καὶ «Ἐλευθερουδάκη», τῆ Μεγάλῃ Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδεῖα καὶ τὸ πρόσφατο Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς τοῦ Καθγ. Ν.Π. Ἀνδριώτη). Ὁ Σακελλαρίου, Κυπριακά Β', 733 ἐξηγεῖ τὸ πιλατεύω (αὐτὸς εἶναι ὁ τύπος τοῦ ρήματος στὴν κυπριακῇ) ὡς «ἐπιπλήττω, ἐνοχλῶ, μουρμουρῶ» προσθέτον ἑμεῖς καὶ «κτυπῶ ἀδιάκοπα, ξυλοκοπῶ». Π6. τὸ δίστιχο:

ἄντα δικλίσουν τζαί με δούν τὰ μαῦρα της τ' ἀμμάδκια
 ἄν νά με πιλατεύκουσιν τοῦ κάστρου τὰ κομμάδκια.

Πρῶτος ἀπ' ὅτι γνωρίζω ὁ Κοραῆς ἐσυσχέτισε τὸ ρῆμα με τὸ ὄνομα τοῦ Πιλάτου, ἂν καὶ ὄχι με πλήρη βεβαιότητα. Νά, τί γράφει στὰ Ἀτακτά του IV, 427: «πιλατεῖω καὶ πιλητεύω, Σ. βασανίζω. Πιθανόν ἦτο νά ἐτυμολογηθῆ ἀπὸ τὸν Πιλάτον, τὸν κριτὴν τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ γράφει καὶ διὰ τοῦ η πιλητεύω (τὸ ὁποῖον ἐνδεχόμενον νά ἐμεταμορφώθῃ διοριστικῶς εἰς τὸ πιλατεῖω), διατάσσεται εὐλόγως μὴπως ἀπὸ τὸ πιλητός ρηματικὸν τοῦ πιλέω, ἑλλ. θλίβω, ἔπλασεν ὁ βαρβαρισμὸς τὸ πιλητεύω καὶ πιλατεῖω». Ὁ συνήθης τύπος τοῦ ρήματος εἶναι πιλατεῖω καὶ ἂν κάποτε μὴν λέν πιλητεύω, ὅπως στὴ Σύμη (ἰδ. Χατζιδάκι Γλ. Ἐρευναὶ 625—6), τὸ δεύτερο προήλθεν ἀπὸ τὸ πρῶτο κατ' ἀφομοίωση. Ὅσοι ἔκτοτε (ἐκτὸς τοῦ Σακελλαρίου ἐνθ. ἀν.) ἐπέχειρησαν νά ἐτυμολογήσουν τὸ ρῆμα, τὸ συνέδεσαν πρὸς τὸ Πιλάτος.

Ἡ ἐτυμολογία ὅμως αὐτὴ σκοντάφτει σὲ δύο σημεία: (α) στὸ ὅτι ὁ Πιλάτος στὰ Εὐαγγέλια φαίνεται ἥπιος καὶ ὄχι σκληρὸς καὶ τυραννικὸς (ἢ Αἰθιοπικῇ Ἐκκλησίᾳ τὸν τιμᾶ ὡς ἅγιος) προσπαθώντας νά σώσῃ τὸν Χριστό, ποῦ ἀποκαλεῖ «δίκαιον». Λουκ. κγ', 4 «οὐδὲν εὐρίσκω αἴτιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ» καὶ αὐτ. 15 κγ', 24 «ἰδοὺ οὐδὲν ἄξιον θανάτου ἐστὶ πεπραγμένον αὐτῷ» λέγει ὁ Πιλάτος, καὶ Ματθ. 27 «ὁσὸς ἀνεπίπαιτος τὰς χεῖρας ἀπέναντι τοῦ ὄχλου λέγων» ἄθῳς εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου ἡμεῖς ὄψασθε». Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ τρεῖς Εὐαγγελιστῆς, Ματθαῖος, Μάρκος καὶ Ἰωάννης, ἀναφέρουν ὅτι ὁ Πιλάτος ἄστυ ἐμαστιγώσεν ἢ ἐφοραγέτω γέλλωσεν τὸν Ἰησοῦν «παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῆ» — ὁ Λουκᾶς δὲν ἀναφέρει τὴ μαστιγώση—ἀλλὰ αὐτὸ ὅσπερ ἀπὸ τὸ νύμφιο τῶν χερῶν του καὶ τὴν προσπάθειαν νὰ τὸν σώσῃ, δὲ φαίνεται ἄκοκτο νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ Πιλάτος βιάσάντισε τὸ Χριστό, ὅτι, ἐπομένως, εἶναι τυραννικὸς καὶ ἀπάθρως. Τὸ πολὺ—πολὺ νά θεωρηθῆ ὅτι ἀπέφυγε ν' ἀνυπακούσῃ τὴν εὐθύνη ν' ἀντισταθῆ στὴν ὀργὴ τοῦ ὄχλου τῶν Ἑβραίων καὶ σὲ τοῦτο πτάσει.

Τὸ (β) σημεῖο εἶναι καθαρῶς ἐτυμολογικὸ καὶ ὄχι σημασιολογικὸ. Εἶναι ἄγνωστο, τουλάχιστο σὲ μὲνα, τὸ φαινόμενο παραγωγῆς ρήματος σὲ—εὐα ἀπὸ κύριο ὄνομα, ποῦ νά σημαίνει πράξη, ποῦ ἔκαμε κάποτε τὸ πρόσωπο, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου προήλθε τὸ ρῆμα. Ἀπὸ τὸ ἐπαγγελματικὸ ὄνομα εἶναι συνηθισμένον φαινόμενον ἡ παραγωγὴ ρήματος ποῦ νά σημαίνει πράξη, ποῦ κάνει τὸ οὐσιαστικόν, ὅπως: μάντις—μαντεύω, μάγος—μαγεύω, γιαντρός—γιατρεύω, μάγειρος—μαγειρεύω κλπ., ἀλλὰ δὲν ξέρω περίπτωσιν ποῦ ἀπὸ κύριο ὄνομα παράγεται τέτοιο ρῆμα.

Ὁ κ. Λουκάτος στὴ μελέτη του «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ φρασεολογία στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα», Νέα Ἑστία Κ' (1936) 1659, γράφει: «Τὸ ἴδιον ἔγινε καὶ μετὰ τὴν λέξιν (ἰδ.) (δηλ. ὅπως ἀπὸ τὸ σταυρὸς ἔγινε σταυρώνω) πιλατεῖω (ἀπὸ τὸν Πιλάτο). Στὴ Χίω λένε «με πιλατεῖει ἄν οἱ Ἑβραῖοι τὸ Χριστό», ποῦ θά πῃ: με βασανίζει». Θὰ περιμένε ὅμως κανεὶς, ἂν τὸ πιλατεῖω παραγόνταν ἀπὸ τὸ Πιλάτος, νά λέν στὴ Χίω «με πιλατεῖει ἄν ὁ Πιλάτος τὸ Χριστό». Πάντως ἀπὸ τὸ σταυρὸς γίνονται σταυρώνω, ποῦ ὅπως ἀπὸ τὸ καρφί—καρφώνω, κρεββάτι—κρεββατώνω, κλπ., μὰ ἀπὸ τὸ Πιλάτος δὲν μπορεῖ νά γίνῃ πιλατεῖω.

Ἡ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖα γιὰ νά κολάσῃ τὰ πράγματα παράγει τὸ πιλατεύω ὄχι ἀπὸ τὸ κύριο ὄνομα Πιλάτος ἀλλὰ ἀπὸ τὸ προσηγορικὸν πιλάτος, γιὰ τὸ ὁποῖο γράφει: «πιλάτος (ὁ) δημοτ. σκληρὸς, τυραννικὸς (ἐκ τοῦ κυρίου ὄν. Πιλάτος)». Φαίνεται πράγματι πᾶς ἡ λ. πιλάτος ἢ πιλάτης σώζεται σὲ μερικὰ μέρη μετὰ τὴ σημασίαν τοῦ βασανιστῆς, τύραννος. Ὁ Πέτρος Βλαστός στὰ «Συνώνυμα καὶ Συγγενικά» σ. 222 σὺν τὸ ἄρμα «τύραννος» γράφει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς: «Πα-

τητής, καταπατητής, σκλαβωτής, κατακτητής, βιαστής, ζορμπάς, ζορμπάλης, νταής. Σταβωτής, πιλάτης, πιλάτος, ψυχοβγάλτης, βασανιστής, παιδεφτής, τιμωρητής, πνίχτης». Ἀλλὰ νομίζω, καὶ θὰ προσπαθῶ νὰ τὸ ἀποδείξω παρακάτω, ὅτι τὸ πιλάτος προήλθεν ἀπὸ τὸ πιλάτης, πού δὲν εἶναι ἀφ᾽ ἑαυτοῦ λέξις παρὰ τὸ βυζαντινὸ ἀπελάτης.

Τὶ ἦταν οἱ ἀπελάτες, πού γιὰ πρώτη φορά ἀναφέρονται στὶς Νεαρές τοῦ Ἰουστινιανοῦ (22.15.1), ἀφ᾽ ἑνὸς τὸν Νικόλαον Πολίτην (Σύμμεικτα Λογογραφικὰ Α', 250) νὰ πῆ. «Ἡ σχέση τούτων (δηλ. τῶν Ἀπελατῶν) πρὸς τὸ κράτος ἦτο χαλαρωτάτη, ἀπληλαγμένοι δὲ τῶν ὑποχρεώσεων, ἄς ὑπεῖχον οἱ τιμαριοῦχοι στρατιῶται τῶν ἀνοικτιῶν θεμάτων, ἐλήθοντο τὴν ἐχθρικήν γῆν. Ἄλλ' ἠναγκασμένοι νὰ πορίζωνται τὸν βίον ἐκ τῆς λείας, οὐδὲνα δὲ ἀναγνωρίζοντες περιορισμὸν, συχνάκις ἐκάκουον καὶ τοὺς ὁμοθρόσκους, καὶ διὰ τοῦτο περιήρχοντο εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Ἀνοίτας. Ἐκλήθησαν δ' ἀπελάται ὡς «τὰς ἀλλοτριᾶς ἀγέλας ἀπελατώνοντες» κατὰ τὴν ἐν βυζαντινῷ νόμῳ φράσιν, διότι ἡ ἀπαγὴ βοσκημάτων ἐθεωρεῖτο τὸ κύριον ἔργον αὐτῶν, οὐ ἔνεκα τὸ ὄνομά των λαμβάνεται ἐνίοτε ὡς συνώνυμον τοῦ ληστοῦ καὶ τὸ στρατοπέδον αὐτῶν ὀνομάζει λησταρχεῖον τὸ ἔπος τοῦ Ἀνοίτου». Ἀλλὰ διπλά ἀπὸ τὸν τύπον ἀπελάτης ἀπαντᾶ τὸ μεσαιῶνα κι ὁ τύπος πελάτης (iδ. Du Cange, Glossarium Graecitatis), πού σώζεται σήμερα ὡς πιλάτης καὶ πιλάτος (Βλαστός ἐνθ. ἀν. σ. 222).

Τὴν ἴδιαν ἐτυμολογικὴ πορεία ἀκολούθησε καὶ τὸ ἀπελατίκιον δηλ. τὸ ρόπαλο, πού βαστοῦσαν οἱ ἀπελάτες. Ἔχομε ἀπελατίκιον—πελατίκι—πιλατίκι(ον)· iδ. Du Cange ἐνθ. ἀν. στὶς λέξεις ἀπελατίκιον, πελατίκι, πιλατίκι, ὁποῖος καὶ παρατέτι ἀρκετὰ χωρία στὸ Γλωσσάριό του, ὅπως: "Georgius Constantares lib. I. Hist. Athenar. Κορυνθίης δὲ ἐλέγετο, διότι ἐβάστα μίαν κορύνην, τουτέστι ἓνα πιλατίκιον. Codinus de Off. Palat. cap. 5. num. 47. εἶτα εὐφραίνοντο οἱ ὀνομαζόμενοι Τζάκονες φέροντες καὶ οὗτοι πιλατίκια».

Καὶ καταλήγω στὴν παραγωγή τοῦ ρήματος πιλατεύω ὄχι ἀπὸ τὸ Πιλάτος ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἀπελάτης—ἀπελατεύω. Τὸν τύπον ἀπελατεύω δὲν μπόρεσα νὰ ἀνεύρω σὲ μεσαιωνικὰ κείμενα, ἀλλὰ, ὅπως ἀπὸ τὸ ληίζωμαι ἔγινε τὸ ληστής καὶ ἀπὸ τὸ ληστής τὸ ληστεύω, εὐλόγο ἦταν, ὅπως ἀπὸ τὸ ἀπελόμαι ἔγινε τὸ ἀπελάτης, νὰ παραχθῆ κι ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀπελατεύω, πού νὰ εἶναι συνώνυμο τοῦ ληστεύω, κακοποιῶ, βασανίζω κττ. Δεύτερο στάδιο τῆς φωνητικῆς ἐξελίξεως τοῦ ρήματος εἶναι τὸ πελάτης, σ. 74, πού σώζεται στὴν Ἠπειρο, iδ. Ἀρσθαντινῶν, Ἠπειρωτικῶν Γλωσσάριον, σ. 104 «πελατεύω καὶ πιλατεύω, βασανίζω τινά. Ἐκ τοῦ Πιλάτος». Καὶ τελευταῖο στάδιο τὸ σημερινὸ πιλατεύω, ὅπως ἀπὸ τὸ πελατίκι—πιλατίκι.

2. Χρισταρέα—Χρισταρκά—Γιρισταρκά.

Καθημερινῶς ἀκόμει μέσα στοὺς δρόμους τῶν κυπριακῶν πόλεων τοὺς κουλλουράδες νὰ διαλαλοῦν μαζί με τὰ κουλλαῦρια τους καὶ τὶς «γιρισταρκές» τους, πού εἶναι κι αὐτὲς κουλλούσια, μεγαλυτέρων ὅμως διαστάσεων καὶ μὲ διασταυρούμενες συνδέσεις στὸ στρογγύλο χῶρο, πού ἀφήνει ἡ περιφέρεια τοῦ κουλλουριού.

Στὰ χωριά τῆς Κύπρου δὲν εἶναι τῆς καθημερινῆς χρήσεως οἱ γιρισταρκές, ὅπως εἶναι στὶς πόλεις. Τὲς φτιάχνουν ὠρισμένες φορές τὸ χρόνο, ὅπως τὰ Χριστοῦγεννα καὶ τὴ Λαμπρῆ. Στὴν Πιτσουλιά καὶ στὴν Μαραθάσα καθὼς καὶ σὲ μερικὰ χωριά ἄλλων περιοχῶν τῆς Κύπρου συνηθίζουν νὰ καλοῦν στὸ γάμο στελλοντας, ἀντὶ ἄλλου εἶδους ποσοκλητικῶν, γιρισταρκές. Τὲς παίρνουν τρεῖς μέρες πρὶν τὸ γάμο στὰ διάφορα σπῆτια οἱ κουμέρες ἢ οἱ συγγενεῖς.

Τὸ ὄνομα τῆς γιρισταρκᾶς παραλλάζει κατὰ τόπους καὶ παίρνει αὐτοὺς τοὺς τύπους: γιρισταρκά, γρισταρκά, γλισταρκά, χρισταρκά. Ὁ Χατζιδάκις (Γλωσσολογικὰ Μελέται, Α' (1901) 128 γράφει «γεμιστερκά = πλακοῦς (Κύπρω)». Ἀμφιβάλλω ἀν' ὑπάρχη στὴν Κύπρον γλύκισμα (πλακοῦς) μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα. Φαίνεται μάλλον ὅτι πρόκειται περὶ τῆς γιρισταρκᾶς καὶ ἐσφαλμένα μετέδωσε καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ περιεχόμενον ὁ πληροφοριόδοτος. Νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Χατζιδάκις παρήγαγε τὸ γιρισταρκά ἀπὸ τὸ γεμίζω—γεμιστερκά θὰ ἦταν ἄδικο. Καμιά γέμιση δὲν ὑπάρχει στὴ γιρισταρκά.

Τὸ ὄνομα, νομίζω, πρέπει νὰ συνδεθῆ με τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ (ἀφοῦ κατὰ τὴ γέννηση καὶ τὴν ἀνάστασίν του κυρίως φτιάχνουν καὶ εἶναι γεμάτες σταυρούς) καὶ θὰ λεγόταν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους Χρισταρέα. Ἡ κατάληξη -έα ἦταν πολὺ συνηθισμένη στὸ μεσαιῶνα· πβ. σπαθέα, περνιστηρέα, κονταρέα, ραβδέα κλπ.

Ἡ χρισταρέα λοιπόν, ποῦ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ χριστόφωμο τοῦ ἄλλου ἑλληνισμοῦ, ἔφθασε στὸν τύπο γιρισταρκά κατὰ τὴν ἐξῆς ἐξέλιξη: χρισταρέα—χρισταριά—χρισταρκά—γρισταρκά (πθ. Χρίστος—Γρίστος, χρυσός—γρυσός) καὶ ἀπὸ τὸ γρισταρκά ἔγινε γιρισταρκά κατὰ παρετυμολογίαν ἀπὸ τὸ γυρός—γυρίζω.

3. Τηλιερά—Τηλιεριά—Τηλιεράκ.

Μεταξὺ τῶν δύο κόλπων Χρυσσοχοῦς καὶ Μόρφου, στὸ βόρειο μέρος τῆς Κύπρου, βρίσκονται τὰ 19 χωριά τῆς Τηλιεράκ. Ἡ περιοχή εἶναι ὀρεινὴ, δασώδης, καὶ τὰ χωριά πολὺ φτωχά, γιατί τὸ ἔδαφος εἶναι ἄγονο. Τὰ μόνα ὑπολογίσιμα προϊόντα τῶν εἶναι τὰ σύκα. Ἡ περιοχή ἦταν φτωχὴ φαίνεται ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια, γιατί ἐδῶ οὔτε παλαιῆς ἐκκλησίης σώζονται οὔτε μοναστήρια, ὅπως στὲς δυὸ ἄλλες ὀρεινὲς περιοχὲς τῆς Μαραθάσας καὶ τῆς Πιτουλιάς κι οἱ κάτοικοι ἔρχονται σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἄλλους κατοίκους τῆς Κύπρου ὄχι γιὰ νὰ πουλήσουν τὰ προϊόντα τους (στὰ πανηγύρια λ.χ.) ὅπως οἱ Πιτουλλοὶ κι οἱ Μαραθεῦτες, παρά, συνήθως, γιὰ νὰ ζητιανέψουν. Εἶναι πολὺ γνωστὸ ἄλλωστε τὸ ἀνεκδοτὸ πὼς τάχα μιὰ φορὰ πῆγε ὁ Διοικητὴς σ' ἓνα χωριὸ τῆς Τηλιεράκ καὶ δὲν μπόρεσε νὰ βρῆ τὸ Μουχτάρη γιατί ἔλειπε στὸ «διακονιόν»!

Οἱ κάτοικοι συνήθως εἶναι λεπτοὶ (λιπόσαρκοι), ψηλοὶ, δολιχοκέφαλοι, μὲ πρόσωπο μακροῦλό, χρῶμα βαθύ μελαχρινὸ καὶ μαύρα μάτια. Ὁ τύπος τῶν εἶναι συγγενῆς πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Πάφου καὶ τῶν ἄλλων δυὸ ὀρεινῶν περιοχῶν, ποῦ φαίνεται πολὺ διατηρήθηκε καθαρώτερος παρά ὁ τύπος τῶν χωριῶν τῶν πεδινῶν περιοχῶν.

Γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς Τηλιεράκ ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη πὼς ἦρθαν ἀπὸ τὴ νῆσο Τήλο, τὸν καιρὸ τῆς Ἀγ. Ἐλένης, γιατί ἡ Κύπρος εἶχε ἐρημωθῆ τότε ἀπὸ τὲς πολλὰς ἀνομβρίες. Αὐτὸ ἄλλωστε διδάσκειται γιὰ χρόνια τώρα στὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῆς Κύπρου. Εἶναι ὅμως ἐξακριβωμένον ἱστορικὸ γεγονός ἡ εἶναι ἀπλῶς μιὰ διάδοξη ἢ εἰκασία, ποῦ πέφτει μόλις ὑπεβλήθη σὲ βάσανο; Αὐτὸ θὰ προσπαθῶ νὰ ἐξετάσω μὲ τὰ παρακάτω.

Ἐξ ὅσων γνωρίζω ἡ πληροφορία ὅτι οἱ κάτοικοι ἦλθαν ἀπὸ τὴν Τήλο προέρχεται ἀπὸ τὴν «Ἱστορίαν Χρονολογικὴν τῆς νήσου Κύπρου» τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Κυπριανοῦ. Ἐκεῖ, στὴ σελ. 58—9 (ἔκδ. 1902), ὁ Κυπριανὸς γράφει: «Καλλινοῦσα ἦτον ἡ χώρα, τὴν ὁποίαν ἔκτισεν ὁ βασιλεὺς αὐτῆς εἰς τιμὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ὠνόμασεν Ἀλεξανδρέτταν. Ἦτον κτισμένη ἐπάνω εἰς τὸν κόλπον τῆς Χρυσσοχοῦ καὶ τὸ ἀκρωτήριον ἐκεῖ λέγεται κάθω Ἀλεξανδρέττα. Ἐκεῖ πλησίον εἶναι ὁ πάλαι μὲν Πύργος κτίριον, νῦν δὲ ὄνομα μόνον. Ἐκεῖνα τὰ βουνά λέγονται Τηλιερά, καὶ οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ χωριά Τηλιεραῖοι, γένος ἕλθον ἀπὸ τῆς Τήλου, νήσου πλησίον τῆς Ρόδου, καὶ κατοικῆσαν ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς Ἀγίας Ἐλένης, μὲ ὑπόσχεσιν νὰ φυλάττουσι τὰς ἐκεῖ παραθαλασσίας. Ἦτον καὶ τάγμα στρατιωτῶν ἐξ αὐτῶν πλεόν τῶν διακοσίων ἐπὶ τῶν Δουκῶν, γενναίων καὶ μμούμενον τοὺς Σαφακιανοὺς τῆς Κρήτης κατὰ πάντα» οἱ Δουξινεῖοι ἐγάλασαν αὐτὸ τὸ τάγμα, διὰ τὸ νὰ ἀρχισάν νὰ γίνωνται κλέπται καὶ λησταί».

Ὁ Mas Latrie (Hist. de Chypre I, σ. 84) ἐπαναλαμβάνει, ὅτι γράφει ὁ Κυπριανὸς (στὴν Ἱστορίαν τοῦ ὁποίου καὶ παραπέμπει) ὅτι «οἱ κάτοικοι τῆς Τηλιεράς, ὀρεινοῦ μέρους μεταξὺ Χρυσσοχοῦ καὶ Λεύκας, κοντὰ στὴν τοποθεσία ποῦ λέγεται Ἀγία Ἐλένη ἢ Ἀλεξανδρέττα, περνοῦν γιὰ ἀποικοὶ ἀπὸ τὴ Δῆλο (Τήλο ἤθελε νὰ γράψῃ) ποῦ ἦλθαν στὴν Κύπρον ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοὺς δόθηκαν γαίης ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἐπιβλέπων τὴ θάλασσα ὅλης αὐτῆς τῆς περιοχῆς τῆς βορειοδυτικῆς ἀκτῆς μεταξὺ τῶν κόλπων τῆς Πεντάγυιας καὶ τῆς Χρυσσοχοῦς».

Τὴν εἰκασία τοῦ Κυπριανοῦ τὴν ἀναφέρει κι ὁ Hill στὴν Ἱστορίαν τῆς Κύπρου Α', 261(2), ὡς παράδοξη, «Υπῆρχε παράδοξη, γράφει, πὼς στὴν Τηλιερά, στὰ βουνά πάνω ἀπὸ τὴ Χρυσσοχοῦ καὶ Λεύκα, ὑπῆρχε μιὰ ἀποικία ἀπὸ τὴν Τήλο, κοντὰ στὴ Ρόδο, ποῦ τοὺς ἔφερε ὁ Κωνσταντίνος μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ φυλάγουν τὴν ἀκτὴ μεταξὺ τῶν κόλπων τῆς Πεντάγυιας (Μόρφου) καὶ Χρυσσοχοῦ» καὶ παραπέμπει στὸν Κυπριανὸ καὶ Mas Latrie. Ὡστε τόσον ὁ Hill ὅσο κι ὁ Mas Latrie ἔχουν πηγὴ τὸν Κυπριανὸ.

Καὶ τώρα γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Βρῆκε ὁ Κυπριανὸς παλαιότερες πηγές, ποῦ εἶχαν τὴν εἴδηση αὐτῆ ἢ μήπως ἔπλασεν ὁ ἴδιος τὸ μῦθο τοῦτο ἐπειδὴ συσχετίσει τὴ Τηλιερά μὲ τὸ Τήλος; Πολὺ φοβοῦμαι ὅτι συνέβη τὸ δεύτερο. Ὁ Κυπριανὸς προβαίνει σὲ πολλὰς ἐτυμολογικὰς εἰκασίας, τὲς ὁποῖες ἐπευδῆ με ἱστορικὰ παραγεμίσματα κατὰ τὸν τρόπο, ποῦ νὰ ἐκλαμβάνῃ ὁ ἀναγνώστης ὡς πραγματικὲς ἱστορικὲς

πληροφορίες τῆς ἐτυμολογικῆς προσπάθειες. Π. χ. στή σ. 178 τῆς Ἱστορίας του παρουσιάζει τὴ Λεμεσό ὡς κτίσμα τοῦ Γουίδου Λουζιτανίου, ἀκολουθώντας τὸ Στέφανο Λουζιτανό, γιὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὸ ὄνομα Λεμεσῶ. «Ἐπιθυμῶν ὁ Γουίδος νὰ ἐγκαταλείψῃ ἀθάνατον ὄνομα, ἴδιον τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ἄρχισε νὰ κτίζει ἐκ θεμελίων τὴν Νεάπολιν ἢ Νέμεσιον καὶ αὐτὴν ἐκάλεσε Λεμισσόν, κατὰ τὸ ὄνομα τῆς πατρειδὸς του». (Τὴν ἐτυμολογίαν τῆς Λεμεσοῦ ἰδ. Μενάρδου, Τοπωνυμικόν σ. 324—5). Στὴ σ. 200 (α) γράφει γιὰ τὸ Πέλλαπαῖς. «Δέλλ' Ἀπαῖς, λέξις Φοινιζέζικη δηλοῖ τοῦ ταπεινοῦ, ἢ τῶν τεταπεινωμένων». Ὁ Κυπριανὸς ἐπίσης εἶναι ἐκεῖνος, ποῦ δημιουργοῦσε τὸν ἀνύπαρκτον τύπον Μεσσαορία γιὰ τὴ Μεσσαορία, τύπον ποῦ δὲν μπορούμε ν' ἀποχωριστοῦμε σήμερα, πάλε ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀδυναμία του στὶς ἐτυμολογίες, γράφοντας σ. 18 «ἀλλ' ἀξιολογωτέρα πάντων εἶναι ἡ Μεσσαορία, ὡς μεταξὺ τῶν ὀρέων τούτων ὑπάρχουσα». (Γιὰ τὴν ἐτυμολογίαν τῆς Μεσσαορίας ἰδ. Γ. Χατζιδάκι, Γλωσσ. Μελέται, Α' (1901) 115—179).

Ὅσον ἀφορᾷ τὰρα τὴ συσχέτιση τῆς Τηλλιριάς καὶ τῆς Τήλου ὑποθέτω ὅτι συνέβη τὸ ἑξῆς: Ὁ Κυπριανὸς γνώρισε τοὺς Τηλλίρους ὡς ἀνθρώπους ποῦ διέφεραν κάπως ἀπὸ τοὺς ἄλλους Κυπρίους στὸ γλωσσικὸ ἴδιωμα, στὸν τρόπο τῆς ζωῆς, καὶ μὲ μίαν ὀνομασία τῆς περιοχῆς, ποῦ τοῦ θύμιζε τὴν Τῆλο. Ἦξερε ἐπίσης ἀπὸ τὸν Μαχαίραν καὶ Στέφανο Λουζιτανὸν τὴν ἐπίσκεψη τῆς Ἁγίας Ἐλένης στὴν Κύπρον καὶ τὸ μῦθον πὼς τὴ βοήθη ἔρημη λόγῳ τῆς ἀνομβρίας. (Γι' αὐτὴ τὴν ἐρῆμωσιν μιλά ἐπανειλημμένα στὴν Ἱστορία του σ. 1, 48, 141 κ.ά.). Ὡς συμπέρασμα ἔβγαλε πὼς «ἡ Μακαρία Ἐλένη ἔστειλε καὶ ἐκάλεσεν ἀπὸ τὰ περὶ τῆς Νήσου ἀνθρώπους διὰ νὰ ἐργάζωνται τὴν γῆν, οἱ ὅποιοι ἦτον ἔθλι Ρωμαῖοι» (Ἱστορ. σ. 75). (*). Ἀλλὰ τὸ ὄνομα Τηλλιρῶν καὶ μάλιστα λιγάκι μὲ τὸ ὄνομα τῆς Τήλου, ὅθεν οἱ Τηλλίροι ἦρθαν ἀπὸ τὴν Τῆλο, τὸν καιρὸ τῆς Ἁγίας Ἐλένης. Αὐτὸς νομίζω εἶναι ὁ συλλογισμὸς τοῦ Κυπριανοῦ.

Τὸ ζήτημα τῆς ἐρῆμώσεως ἢ μὴ τῆς Κύπρου τὸ ἔλυσε ὁ Σ. Μενάρδος στὴ μελέτη του «Ἡ Ἁγία Ἐλένη εἰς τὴν Κύπρον» Λαογρ. Β' (1910) 266—298 καὶ δὲν ἀμφιβάλλω καθόλου γιὰ τὴν ὀρθότητα τῶν συμπερασμάτων του. Ἡ πηγὴ τῆς πληροφορίας τῆς ἐρῆμώσεως εἶναι ὁ Μαχαίρας, ὁ ὁποῖος γράφει (σ. 283, ἐκδ. Dawkins): «Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος μετὰ τὸ βαπτισθῆναι εἶπεν (γρ. εἶδεν) ὅτι ἡ δικὴ μας χώρα ἢ Κύπρος ἔμεινε χωρὶς τινῶν χρόνων ἕως, διατὶ ἐγ νῆν πείνα μεγάλη ἀπὸν ἀβροχίαν, καὶ οὐλὴ ἡ σπορὰ ἐχάθηεν» καὶ ἡ πείνα ἐγένιν μεγάλη, καὶ οὐλα τὰ νερά τῶν θύσων ἐξερᾶναν, καὶ ἐπηγαίναν οἱ ἀνθρώποι ἀπὸ τόπον εἰς τόπον μὲ τὰ κτηνά τους νὰ εἴθουν νερόν νὰ ζήσουν, καὶ τὰ κτηνά τους καὶ οὐλα ἐστεγνώσαν, καὶ λάκκοι καὶ θοῦσες, καὶ ἀφήκαν τὴν πανθαύμαστην Κύπρον καὶ ἐπεράσαν ὡδὰ κ' ἐκεῖα, ὅπου πασαεῖ ἦρξεν ἀνάπαισιν καὶ τὸ νησίον ἔμεινε χωρὶς τινῶν χρόνων ἕως».

Ὅποτε ἡ Κύπρος ἔμεινε ἔρημη 36 χρόνια, «χωρὶς τινῶν» κατὰ τὸν Μαχαίραν, καὶ ὁ Μενάρδος (ἐ.ά. σ. 275—6) ἀπορεῖ, καὶ μαζί τους κι ἐμεῖς, πὼς «κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν σὺνοδον τῆς Νικαίας ἦσαν δώδεκα Ἀρχιερεῖς Κύπριοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Μέγας συμπατριάρχης Σπυρίδων ὁ Θανατουρογῶς καὶ ὁ Γελάσιος, ὁ ὁποῖος ἐμαρτύρησε κατόπιν» ἀφοῦ ἡ Κύπρος ἦταν μιὰ ἔρημος; «Ἄν δὲ ἡ Κύπρος ἔμεινε ἔρημος 36 ἔτη, ἐξακολουθεῖ ὁ Μενάρδος, ἡ ἐρῆμωσις θὰ εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ 290, δηλ. ὀλίγον κατόπιν ἀφοῦ ὁ Διοκλητιανὸς συμπροέλαβεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν Μαξιμιανόν (286). Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ 313, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ζωσίμου, ὅταν ὁ Λικίνιος παρεσκευάζετο κατὰ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, «τοιγῆρις ἐξέπεμπον Αἰγύπτιον μὲν ὀδοῦκοντα, Κύπριον δὲ τριάκοντα καὶ Κάρες εἴκοσι, Βιθυνοὶ δὲ τριάκοντα». Ἐάν δηλ. κρίνωμεν ἀπὸ τὴν ἀναλογίαν τοῦτην, ἡ Κύπρος εἶχε κατοίκους πολὺ περισσότερους τῆς Καρίας καὶ ἴσους μὲ τοὺς κατοίκους τῆς Βιθυνίας, ὅταν οἱ μεταγενέστεροι τὴν ἐφραντάζοντο γεμάτην θάμνων, ἑστέια καὶ φειδία».

Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸ πλήττουν τὴν Κύπρον ἀνομβρίες ἀλλὰ μέχρι τοῦ σημείου νὰ «μείνῃ ἡ Κύπρος χωρὶς τινῶν» εἶναι παραμύθι τῶν χρονογράφων, ἐφόσον ἄλλα ἱστορικὰ γεγονότα μαρτυροῦν τὸ ἐναντίον. «Αἰτὴ μόνον ἢ διάσωσις τοσοῦτον ἀρχαίων τοπωνυμῶν μαρτυρεῖ ὅτι οὐδέποτε ἡ Κύπρος παρέμεινε «χωρὶς τινῶν», λέγει πολὺ σωστὰ ὁ Μενάρδος (Τοπωνυμικόν, σ. 354).

(*) Ὁ Μαχαίρας (ἐκδ. Dawkins σ. 8 § 8) εἶναι περισσότερο ἐπιφυλακτικὸς. Εἶναι οἱ παλαιοὶ κατοικοὶ ποῦ γύρισαν στὰ σπῆτια τους κι ἔφεραν μαζί τους καὶ μερικὸς παροίκους. «Καὶ ἀπὸ τότε (ποῦ ἔκτισεν ἡ Ἁγ. Ἐλένη τὸν ναὸν τοῦ Τιμοῦ Σταυροῦ εἰς τὴν Τόγγην) ὁ Κύριος ἐπέμεινε τὸν ὀϊόν, καὶ ἐργοκλήθη εἰς πάσα τόπον καὶ ἐργοκλήθη ὁ λαὸς καὶ ἐστράφησαν εἰς τὰς κατοικίας τους» τὸ ποῖον μετὰ τους ἦλθαν καὶ πολλοὶ παροικοὶ καὶ ἐκατοίκησαν εἰς τὸ νησίον.

Καί τὸ ὅτι οἱ Τήλλιοι κατάγονται ἀπὸ τὴν Τήλο εἶναι κι αὐτὸ παραμῦθι. Ἄν οἱ κάτοικοι τῆς Τήλου ἀφῆναν τὸ νησί τους, ἀσφαλῶς θὰ ζητοῦσαν εὐφορῶτερο μέρος νὰ κατοικήσουν καὶ δὲ θὰ ἐγκαθίσταντο στὴν ἄγωνα Τηλλιρία, μιά καὶ τόσα ἄλλα εὐφορῶτερα μέρη τῆς Κύπρου ἦσαν ἀκατοίκητα τότε. Ἄλλὰ ἔστω ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος τοὺς ὑπεχρέωσε νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ. Οἱ κάτοικοι ἔπρεπε νὰ λέγωνται Τήλιοι ἢ Τηλιῶται(-ες) ἢ Τηλαῖοι ἢ Τηλιακοὶ καὶ τὸ Τήλλιοι μένει ἀδίκαιολόγητο, ὅπως ἀδίκαιολόγητο μένει καὶ τ' ὄνομα τῆς Τηλλιρίας.

Ἡ ἔτυμολογία αὐτῆ, παρόλο ποὺ ἤρесе στὴ λαϊκὴ φαντασία, δὲν ἤρесе στὴν ἐπιστημονικὴ κρίση, καί, ὅπως θὰ δοῦμε, ἐπιστήμονες τῆς ὀκτῆς τοῦ Richter, Oberhummer καὶ Μενάρδου ἔστρεψαν ἄλλου τὴν προσοχὴ τους. Στὸν «Κατάλογο τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου» τῶν J. Myres καὶ M. Ohnefalsch—Rieher (1899) σ.9, διαβάζομε τὰ ἑξῆς σχετικὰ μὲ τὴν Τηλλιρία καὶ τὴν ἔτυμολογία τοῦ ὀνόματός της: «Στὶς λοφωσι-ρῆς τῆς Τυλλιοῦρας ὑπάρχουν πολυάριθμα ἀρχαῖα χαλκουργεῖα, ποὺ φαίνεται ἀπὸ τὶς πρόσφατες ἔρευνες ὅτι ἔχει ἐξαντληθῆ τὸ ἀπόθεμά τους. Ο Ο.—R. (= Ohnefalsch—Rieher) ταυτίζει τὴν Τυλλιοῦραν μὲ τὸ ἀρχαῖο ὄρος ΤΡΠΠΙΑΣ».

Καὶ ὁ Eugen Oberhammer στὸ βιβλίο του Die Insel Cypern (1903), μετάφραση I. Συκουτρῆ στὰ «Κυπριακὰ Χρονικά» Β', σ. 25—6, παρόμοια γράφει: «Οἱ τόποι τῆς ἔξορύξεως (τοῦ χαλκοῦ) ἦσαν κύκλω περὶ τὸ ὄρος τοῦ Τροόδου, πρὸς τὴν Β. μὲν πλευρὰν ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ Μαριῶν διὰ τῆς χώρας τῆς σήμερον μὲν ὀνομαζομένης Τυλλιοῦρας, παρὰ δὲ τῶ Ἀριστοτέλει (Περὶ θάνατος, ἀκρωσιμ. 42 ε.) Τυροῦρας, μέχρι τῶν Σόλων, ἐκεῖθεν δὲ πρὸς Α. μέχρι τῆς περικύχης τῆς Ταμασοῦ καὶ Ἀμαθοῦτος».

Ὁ Σ. Μενάρδος στὸ «Τοπωνυμικὸν τῆς Κύπρου», Ἀθην. 18 (1906) 330, μὲ κάποιον δισταγμὸ ἐπαναλαμβάνει τὴν ἔτυμολογία γράφοντας: «Εἰς αὐτὰ (δηλ. τὰ ἔξ ἀρχαίων τοπωνυμίων σωζόμενα νέα) δυνάμεθα μετὰ τινος ἔνδοιασμοῦ νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸ Τυλλιοῦρα...ἐὰν ταυτίσωμεν αὐτὸ πρὸς «τὸν λεγόμενον Τυροῦραν» τὸν ἀναφερόμενον ἐν τῷ «περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους(;)»43». Προφανῶς ὁ Μενάρδος ἐδανείσθη τὴν ἔτυμολογίαν τῶν Richter καὶ Oberhammer, ἀλλὰ δὲν ἐξηγεῖ κατὰ ποῖους φωνητικὸς νόμους τὸ Τυροῦρας ἐτράπη στὸ Τηλλιρία. Καὶ πράγματι ἡ ἔτυμολογία φαίνεται ἀπίθανη λόγῳ φωνητικῶν δυσκολιών. Ὁ Ἀριστοτέλης (Ἐ.ἀ.) δὲν ἀναφέρει οὔτε ὅτι ὁ Τυροῦρας εἶναι ὄρος οὔτε ὅτι βρίσκεται στὴ σημερινὴ περιοχὴ τῆς Τηλλιοῦρας, παρὰ ἀπλῶς γράφει: «Φασὶ καὶ ἐν Κύπῳ περὶ τὸν λεγόμενον Τυροῦραν χαλκὸν ὁμοιον γίνεσθαι. Κατακόψαντες γάρ, ὡς εἶπεν, εἰς μικρὰ, σπείρουσιν αὐτόν, εἴτα, ἰδάτων ἐπιγενομένων, αὐξάνεται καὶ ἀνίεται, καὶ οὕτως συνάγεται». Κανεῖς ἄλλος ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, (Παυσανίας, Διόδωρος Σικελιώτης, Πτολεμαῖος, Στράβων) δὲν ἀναφέρει τὸν Τυροῦραν. Ὁ Στράβων (ΙΔ', 683) γράφει: «εἴτα πρὸς ἑω μετὰ τὸν Ἀκάμαντα πλοῦς εἰς Ἀρσινόην πόλιν καὶ τὸ τοῦ Διὸς ἄλσος» εἴτα Σόλοι πόλις λιμένα ἔχουσα καὶ ποταμὸν καὶ ἱερὸν Ἀφροδίτης καὶ Ἴσιδος». Ἄλλὰ γιὰ τὸν Τυροῦραν, ποῦ, ἂν ἦταν ἡ σημερινὴ Τηλλιρία, θὰ ἔβρισκταν μεταξύ Ἀρσινόης (τῆς σημερινῆς Πόλης) καὶ Σόλων, δὲ λέγει τίποτε.

Ὁ,τιδῆποτε κι ἂν συμβαίην, ἡ περιοχὴ τῆς Τηλλιοῦρας νομίζομεν ὅτι εἶναι φυτῶνυμη, ὅπως καὶ κείνη τῆς Μαραθῆσας (μάραθον) καὶ τῆς Πιτουλλίας (πίτυς). Ἡ Τηλλιρία πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸ φυτὸ τῆ λ ι ς — ε ω ς τῶν ἀρχαίων, τ ρ ι γ ω ν ἰ σ κ ο ς ἢ τ ῆ λ ι ς κατὰ τὸν Γεννάδιον (ιδ. «Φυτολογικὸν Λεξικόν» του), τ ρ ι γ ω ν ε λ η η ἢ τ ῆ λ ι ς κατὰ τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη. Στὴν ἀγγλικὴ λέγεται fenugreek. Ὁ Θ. Χελδράιχ, Τὰ δημῶδη ὀνόματα τῶν φυτῶν προσδιοριζόμενα ἐπιστημονικῶς, σ. 28—9, γράφει: "Trigonella corniculata L. νηχάκι, τριφύλλι, ἀγοστριφύλλι (μυρωδιάρικο) (Κέρκ.), στοραφύλλι (Θήρα Χ.), ἡ-μερο τριφύλλι (Fr.), ἄγοια μυρωδιά (Fr.), τ ῆ λ ε (Κύπρ. Sibth. Fr.), μουκοσίτουρ (Mordo), τριφύλλι μυρωδιάρικο (Κέρκ.)».

Παρ' ὅλες τὲς ἔρευνές μου δὲν κατάρθωσα νὰ ἐξακριβώσω ἂν τὸ φυτὸ τοῦτο λέγεται σήμερα σὲ κανένα μέρος τῆς Κύπρου τῆ λ ι ς ε. Φαίνεται μᾶλλον ὅτι οἱ χωρικοὶ μας σήμερα δὲν ξέρουν τὸ φυτὸ μὴ αὐτὸ τ' ὄνομα. Ὁ Sibthorp, στὸν ὅποιον παραπέμπει ὁ Χελδράιχ γιὰ τὴν ὀνομασία τῆ λ ε ποὺ ἔχει ἡ trigonella corniculata στὴν Κύπρῳ, εἶναι ὁ μεγάλος Ἀγγλὸς βοτανολόγος John Sibthorp (1758—1796), καθηγητῆς τῆς βοτανικῆς στὴν Ὁξφόρδη. Ὁ Sibthorp ἔκαμε δυὸ ταξίδια στὴν Ἑλλάδα καὶ μελέτησε τὴν ἑλληνικὴ χλωρίδα. Μετὰ τὸ θάνατό του ἐξεδόθησαν δυὸ τόμοι τοῦ ἔργου του Florae Graecae Prodromus καὶ δέκα τόμοι τῆς Florae Graecae μετὰ 1000

πίνακες. Ἐπομένως κι ἂν σήμερα τὸ φυτὸ δὲ λέγεται τ ἡ λ ε, ἡ μαρτυρία τοῦ Sibthorp ὅτι στὰ χρόνια του ἔτσι λεγόταν εἶναι ἀρκετὴ. Τὸ φυτὸ εἶναι αὐτοφυῆς τῆς Κύπρου· καὶ στὴν ἀρχαιότητα ἐβγάζαν περιφῆμο μ ῶ ρ ο ν ἀπ' αὐτό, ποῦ τὸ ἔλεγαν τ ἡ λ ι ν ο ν (Ἄθην. Δειπν. XV, 689).

Μένει τώρα νὰ καθορισθῆ πῶς ἀπὸ τὸ τῆλις προῆλθε τὸ Τηλλικρά. Ἐπίθετα ποῦ τελειώνουν σὲ -ηρος κι ἔχουν περιεκτικὴ σημασία συναντοῦμε ἤδη στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ, ὅπως «ἐ λ α ι η ρ ὀ ν», μέρος μὲ ἐλιές ἢ ποῦ παράγει λάδι, Ἐπίδουρος Λ ι μ η ρ ἄ κλπ. (ιδ. Konstantin Amantos, Die Suffixe der neugriechischen Ortsnamen, 41, καὶ Ἑλληνικὸν Λεξικὸν Liddell—Scott—Jones λεξ. ἐλαιηρὸς καὶ λιμρά). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔχομε καὶ Τ η λ ι η ρ ἄ (γῆ ἢ χώρα), καὶ κατ' ἀναλογίαν τῶν ἄλλων σὲ -ια τοπωνυμιῶν, Σόλοι—Σολία, Τρεμιθοῦς—Τρεμετουσία, Κύθροι—Τζυρκά, Τέμβρος—Τεμπριά, Κορώνη—Κορωνιά, ἔχομε καὶ Τηληρᾶ—Τηληριά. Τὸ Τηληριὰ ἐπάρατη στὸ Τηλιριά, γιατί, ὅπως διδάσκει ὁ Γ. Χατζιδάκις (MNE, A', 159), δὺς ῥοιοι φθόγγοι συγχωνεύονται σὲ ἓνα, ὅπως χρυσόχοδος>χρυσόχος, ἐγγυητής>ἐγγυτής. Τὸ Τηλιριά πάλι, μὲ ἓνα λ, ἔγινε ἔπειτα Τηλλιριά, μὲ δὺς λ, διότι ὁ διπλασιασμοὸς τοῦ λ στὴν κυπριακὴ εἶναι συνηθισμένο φαινόμενο· πβ. ψαλις—ψαλλίδι, στύλος—στύλλος, σέλινον—σέλλεον κλπ.

Ἵσως μερικὸι νὰ ὑποστηρίζουν πῶς ἔπρεπε καὶ τὸ Τηληρᾶ νὰ γινόταν Τηλιερῆ, ἐφόσο στὴ νεοελληνικὴ ἢ κατάληξη —ηρᾶ ἔγινε —ερῆ, ὅπως χορτερῆ, ἀγκαθερῆ, ἀορατερῆ, θρουμπερῆ, κουζερῆ κλπ. Ἡ ἀπάντησι εἶναι ὅτι τὸ Τηληρᾶ ἐπάρατη ἐνωρὶς στὸ Τηλιριά προτοῦ ἐπικρατήσῃ ἢ κατάληξη —ερῆ. ἔχομε δηλ. ἀρχαιότερο στρώμα, ὅπως ἔχομε καὶ στὴ λέξη β ρ ἄ, «βρᾶ Μαρία» (ἀπὸ τὸ μ ω ρ ἄ, ποῦ σήμερα λέγεται μ ω ρ ῆ) ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ β ρ ῆ, ποῦ ἀκούεται στὸ Καρπάσι, ὅπως «βρῆ Κκουλλοῦ» (= μωρῆ Κυριακουλλοῦ).

4. Συνταγὰς περὶ τῶν ἀδοκητῶν συνάπτουσιν—Πᾶσιν ἡμῖν συντάσεται.

Σὲ μιὰ καλοδουλεμένη μελέτῃ τοῦ κ. Δ. Σ. Λουκάτου «Λαογραφικὰ περὶ τελευταίας ἐνδείξεως παρὰ Ἰωάννη τῷ Χρυσοστόμῳ» στὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, ἔτ. 2 (1940) 30 κέξ. σημειώνονται δὺς ἐρμηνεῖς ἀναφερόμενες στὰ «συνταγὰς συνάπτουσι» καὶ «συντάσσομαι», ποῦ κατὰ τὴ γνώμη μου δὲν ἀποδίδουν τὸ νόημα τοῦ κειμένου. Πιστεύω πῶς οἱ ἐρμηνεῖς, ποῦ δόθηκαν, μᾶς ἀπομακρύνουν μᾶλλον ἀπὸ τὸ νόημα καὶ ὡς ἐκ τούτου δημιουργοῦν κατὰ παρεξήγησι διαφορετικὰ ἔθιμα ἐτοιμοθανάτων ἀπ' ἐκεῖνα ποῦ τὰ χωρῖα τοῦ Χρυσοστόμου ἀπαιτοῦν.

Ἄλλ' ἄς παραθέσωμε πρῶτα τὰ χωρῖα καὶ τὶς ἐρμηνεῖς, ὅπως καταχωροῦνται ἐκεῖ ἀπὸ τὸ φίλο λαογράφο κ. Λουκάτου. Στὴ σ. 41 γράφει: «Εἰς τὸν Ἰωβ α', Migne 56, 567.—Οἱ κατὰ σάρκα γονεῖς, ὅταν ἔχωσιν υἱὸν ταῖς ἐσχάταις ἀναπνοαῖς συνεχόμενον, περικαθεζόνται, λόγων τελευταίων ἀκροῶνται, χεῖρας αὐτοῦ περιπύσσονται, συνταγὰς περὶ τῶν ἀδοκητῶν συνάπτουσι, στόμα φιλοῦσι, τὰ τελευταῖα τῶν πατέρων φιλήματα». Καὶ στὴν ἴδια σελίδα σὲ ὑποσημείωσι γράφει: «Τὴν φράσιν ταύτην δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν ἱκανῶς. Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν, ἣν εὐηρεστήθη νὰ μᾶς δώσῃ ὁ καθηγητὴς Φ. Κουκουλές, ἃ δ ὀ κ η τ α ἐνταῦθα εἶναι τὰ ἀπίθανα, δι' ὧν οἱ γονεῖς προσπλαθοῦν νὰ ἐγκαρδιώσωσι τὸν υἱὸν τῶν οἴων θά δῆς ποῦ θὰ γίνῃ· καλὰ, θὰ πάμε ταξίδι, θὰ ἀνέβῃ· στὸ ἄλογο κ.τ.δ. Ὁ καθηγητὴς Α. Κεραμόπουλος ἔχει τὴν γνώμην, ὅτι συνταγὰ ἢ περὶ τῶν ἀδοκητῶν εἶναι αἱ συμφωνία ἢ τὰ σχέδια, ποῦ κίμωνον μετὰ τοῦ ἀθενοῦς οἱ οἰκτεῖοι περὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα γνωρίζουν κατὰ βάθος, ὅτι δὲν θὰ ἐκπληρωθοῦν, ἐπειδὴ ὁ νοσῶν θ' ἀποθάνῃ. Ἄλλ' ὅμως σχεδιάζουν νὰ κίμωνον τοῦτο καὶ ἐκεῖνο, διὰ τὰ ἐγκαρδιωθῆ ὁ νοσῶν». Καὶ στὴ σ. 43 τῆς ἴδιας μελέτης γράφει: «Περὶ ὑπομονῆς Migne 60, 726.—Ὁ κείμενος τρέμει καὶ οὐ παύει·... ὅλος θορυβεῖται, ὅσον ἄπερ οὐδέποτε εἶδε. Διὸ καὶ ἰδροῖ, ὡς οἱ ἐν ἀγῶθι θεορίζοντες κ α ἰ π ἄ σ ι ν ἡ μ ἰ ν συντάσεται καὶ πάντας ἀσπάζεται, ἕως οὔ ἢ γλώττα φθέγγεσθαι δύναται. Ἐρρωσθε, φρῖν, ἔρρωσθε, ἀδελφοί, καὶ ὑπερὸ ἐμῶν εἰςάθε». Καὶ σὲ ὑποσημείωσι γιὰ τὸ «πᾶσιν ἡμῖν συντάσεται» γράφει: «κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ καθηγ. Φ. Κουκουλέ: «καὶ φαίνεται τρυφερός, περιποιητικὸς πρὸς ἡμᾶς».

Νομίζω ὅτι ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν δύο χωρῶν, ποῦ μιλοῦν γιὰ τὸ ἴδιο ζήτημα, δηλ. τῶν τελευταίων στιγμῶν τοῦ ἐτοιμοθανάτου, καὶ τῆς βέσεως τοῦ «συνταγὰς συνάπτουσι» καὶ τοῦ «πᾶσιν ἡμῖν συντάσεται» πρέπει τὸ «συνταγὰς συνάπτουσι» καὶ τὸ «συντάσσομαι» νὰ ἔχουν τὴν ἴδια σημασίαν. Ἄν προσέξωμε ἐπίσης ὅτι οἱ ἑνωμένοι

είναι θαλμένες σε κλίμακα κατά την έντασή των, ή μιὰ μετὰ τὴν ἄλλην ἐντονώτερες, ὅπως «περικαθίζονται—λόγων τελευταίων ἀκροῦνται—χειρας περιπτύσσονται—συνταγὰς... συνάπτουσι—στόμα φιλοῦσι—τὰ τελευταία τῶν πατέρων φιλήματα», ὅπως καὶ στὸ δεύτερο χωρίο «θοοιβεῖται—ἰδροὶ—πᾶσιν ἡμῖν συντάσσεται—πάντας ἀσπάζεται—ἰ-πὲρ ἐμοῦ εὐξασθε» ἀντιλαμβανόμετσε ὅτι οἱ ἐρμηνεῖς, πού δόθηκαν, ξεφεύγουν ἀπὸ τὸ ὅλο νόημα. Τὸ νόημα ἀπαιτεῖ μετὰ τὸ «περιπτύσσονται» ἄλλην ἐντονώτερη ἰδέα, ἐνῶ ἡ ἰδέα τῆς ἐγκαρδιώσεως ἢ τῆς περιποιήσεως, πού ὑποστηρίζεται ἀπὸ τοὺς δυὸ σεβαστοὺς μου καθηγητῆς, χαλαρῶνει τὸ νόημα καὶ τὸ τρέπει πρὸς ἄλλην κατεύθυνση. Ἐὰν λάβουμε ὑπόψη τὴν ἐρμηνεία τῶν λ. συνταγαί = συμφωνία καὶ συντάσσομαι = συμφωνῶ, πού ἔχουν στὰ ἀρχαῖα καὶ μεσαιων. ἑλληνικά (ἰδ. Λεξικὸν Liddell—Scott—Jones) νομίζω πὼς θὰ καταλήξουμε στὴν ὀρθὴ ἐρμηνεία, ὅτι τὸ «συνταγὰς συνάπτουσι» σημαίνει ἐρχονται σὲ ἀμοιβαία συμφωνία, δηλ. συγχώρηση, ὅσον ἀφορᾷ ἐκεῖνα, πού ἄθελα (ἀδοκῆτως) ἔκαμαν ὁ ἕνας στὸν ἄλλο· π.χ. λέν «νά μοῦ συγχωρήσης, γιέ μου, ἂν καμιά φορὰ σὲ πίκρανα ἢ σοῦ ἔκαμα κακὸ ἄθελά μου». Τὸ ἴδιο λέει καὶ ὁ γιὸς στοὺς γονιούς του, πού τὸν περιστοιχίζουν. Ἐπίσης τὸ «πᾶσιν ἡμῖν συντάσσεται» πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ «ἐμὲ ὅλους μας συγχωριέται». Ἀπὸ τὸ ὅλο νόημα δὲ φαίνεται ὅτι ἐπιζητεῖται ἡ ἀπόκρυψη τοῦ μοιραίου ἀπὸ τὸν ἄρρωστο. Τὸ «ἀδόκητα» δὲν ἔχει τὴν ἐννοια τοῦ «ἀπροσδόκητα», ἀλλὰ τοῦ «ἀκούσια» σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι γιατί, τί κακὸ ἄλλο μπορούσε νὰ κάμῃ ὁ γονιὸς στὸ παιδί καὶ τὸ παιδί στὸ γονιό, παρὰ ἀκούσιο, ἀπερίσκεπτο; (πβ. τὴ σημασία τῆς φράσεως «ἔτσι μοῦ ἔδοξε» = ἔτσι μοῦ κατέθηκε στὸ κεφάλι, δὲν τὸ προσχεδιάσα).

Ἐκτὸς τούτων θὰ ἦταν παράλειψη νὰ μὴ ἀναφέρῃ ὁ Χρυσόστομος ἓνα τόσο διαδεδομένο χριστιανικὸ ἔθιμο τῆς συγχωρήσεως τοῦ ἐτοιμοθανάτου ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους, πού ἔρχονται νὰ τὸν δοῦν στὶς τελευταῖες τοῦ στιγμῆς. Στὴν Κύπρῳ οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι τοῦ ἐτοιμοθανάτου σπεύδουν σὲ ἀναζήτηση ὅλων ἐκεῖνων, πού εἶχαν λογοφέρει μετὰ τὸν ἐτοιμοθάνατο, χωρὶς ἔκτοτε νὰ συμφιλιωθοῦν, γιὰ νὰ συγχωρεθοῦν μετὰ τὸν αὐτὸς τῆς τελευταῖες στιγμῆς. Οἱ φράσεις τῆς «συγχώρησης» εἶναι στερεότυπες: «συγχώρα μοι τίς' ὁ θεὸς συγχωρήσει σοι», πού λέγονται ἀμοιβαία ἀπὸ τὸν ἐτοιμοθάνατο καὶ τὸν ἄλλο, πού εἶχαν μαλλῶσει.

K. Π. ΧΑΤΖΗ-ΓΩΑΝΝΟΥ

Α Ν.....

Ἄν ὁμόρφηνη τὴ ζωὴ Σου
τὸ ἐλεύθερο πέρασμά μου δίπλα Σου,
ἄς σταθεῖ αὐτὸ ὁ σκοπὸς
τῆς δικῆς μου ζωῆς!...
Δὲν θέλω τίποτε ἄλλο!

Ἄν, κάνοντάς με νὰ κλαίω,
μποροῦν νὰ χαμογελάσουν τὰ μάτια Σου,
ἄς μὴ σταματήσῃ τὸ κλάμα μου ποτέ!...
Ἄξίζει νὰ θρηνῶ, τότε,
δίχως τέλος!...

Ἄν ὁ λόγος μου, κάποτε,
ἀνόητα Σὲ πληγώνει,
κάνε με, ὦ, νὰ μὴ μιλῶ!...
Μοῦ ἀρκεῖ νὰ Σὲ κοιτάζω
σωπαίνοντας!...

Ἄν δὲ μπορέσω
οὔτε μέσα στὰ δικά Σου παράξενα μάτια
νὰ βρῶ τὸ λιμάνι πού χρόνια γυρεύω,
μὴ πονέσεις γι' αὐτό!...
Σημαίνει πὼς δὲν ἤμουν ἄξιος νὰ Σὲ νοιώσω!...

X. ΙΝΑΧΟΣ

Η ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΚΥΠΡΟΥ

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ δευτέρου διαγωνισμοῦ διηγήματος τοῦ Ε.Π.Ο.Κ. ὑπῆρξαν περισσότερο καρποφόρα εἰς ποιὸν ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πρώτου. Τοῦτο προξενεῖ ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν καὶ ἰκανοποίησιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Πνευματικὸν Ὁμιλὸν Κύπρου, διότι βλέπει τοὺς ἀγῶνάς του νὰ τελεσφοροῦν καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ βραβεύῃ τοὺς καρποὺς τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς Κύπρου.

Ἐπεβλήθησαν ἐν ὄλῳ 7 διηγήματα. Ἄν ἐξαιρέσῃ τις τὰ τρία, τὰ ὁποῖα διὰ λόγους γλωσσικοῦ καὶ τεχνικοῦ ἐκρίθησαν ὡς κατώτερα, τὰ ἄλλα τέσσαρα ἀποτελοῦν ὄριμα πνευματικὰ δημιουργήματα ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν καλὰ τὴν τέχνην τῆς ἀφηγήσεως, τῆς περιγραφῆς καὶ τῆς ἠθογραφίας.

Ἄπὸ αὐτὰ τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 27528, ρητὸν «Ἡματί κεν τριτάτῳ Φθίην ἐρίβωλον ἴκοιο» καὶ τίτλον «Τὸ φ ο υ ρ ν ἄ δ ι κ ο» ὑπερέχει καταφανῶς τῶν λοιπῶν. Γλωσσικὴ διαύγεια καὶ ὁμαλότης, δύναμις φράσεως, ἀρτία καὶ ζωηρὰ περιγραφή, δραματικὰ σκηναί, ρεαλιστικὴ ἠθογραφία καὶ βαθεῖα κατανόησις τῶν προβλημάτων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀποτελοῦν τὰ σπουδαιότερα χαρακτηριστικὰ τοῦ διηγήματος.

Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 12551, ρητὸν «Ἐπιπεις; πῶς τὴ γῆν νὰ σηκωθεῖς» καὶ τίτλον «Μίλτος Ἀναγιωτὸς» ὑστερεῖ κάπως εἰς ζωηρότητα περιγραφῶν καὶ βαθύτητα ἀναλύσεως ψυχικῶν καταστάσεων ἀπὸ τοῦ Φουρνάδικο, διακρίνεται ὅμως διὰ τὸ ἀβίαστον τῆς διηγήσεως καὶ τὴν ζωηρὰν ἠθογραφίαν. Ζωγραφεῖ μὲ πολλὴν ζωηρότητα τὴν κακίαν τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποῖους ἡ δυστυχία καὶ ἡ ἀμάθεια κάμνου· περισσότερον κακοῦς.

Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1661935, ρητὸν «Τὰ βλέπομενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια» καὶ τίτλον «Ὁ Ἀρχάγγελος ἀντιφώνησε» δίδει μίαν ζωηρὰν εἰκόνα τοῦ δράματος τῆς ἀνομβρίας εἰς τὴν Κύπρον ἐπὶ Φραγκοκρατίας. ἠθογραφεῖ μὲ ἐπιτυχίαν τὸν τύπον τοῦ πλεονέκτου Ἑβραίου τοκογλύφου, ὁ ὁποῖος μόνον ὑπὸ τὸ κράτος ἰσχυροτάτης συγκινησεως, τῆς ἀντιφωνήσεως τοῦ Ἀρχαγγέλου, συνέρχεται καὶ μετανοεῖ διὰ τὸ ἄδικον ποῦ ἔκαμε. Τὸ διήγημα τοῦτο, καθὼς καὶ τὸ προηγούμενον «Μίλτος Ἀναγιωτὸς» ἔχει κάθαρσιν.

Τέλος τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1453, ρητὸν «Ὁ ξένος εἰς τὴν ξενιθκειᾶν, πρέπει νὰ θάλλει μαῦρα γιὰ νὰ ταιρᾷ καὶ ἡ φορεσιά μὲ τῆς καρκίας τῆ λαύρα» καὶ τίτλον «Λαμπρὴ» εἶναι ὠραῖον εἰδυλλιακὸν διήγημα, μὲ πολλὴν δραματικὴν χαρακτηριστῆρα καὶ ἀβίαστον καὶ ρέουσιν διήγησιν. Δημιουργεῖ πλαίσιον καθαρῶς Κυπριακὸν καὶ ζωντανεῖ μὲ πολὺ τοπικὸν χρῶμα τὴν χαρὰν τοῦ γυρισμοῦ τοῦ ξενιτευμένου.

Προτεῖνω, ὅπως, τὸ μὲν χρηματικὸν βραβεῖον ἀπονεμηθῇ εἰς τὸ πρῶτον διήγημα, «Τὸ φουρνάδικο», ὁ δὲ ἔπαινος εἰς τὰ ἄλλα τρία.

Ἡ κριτικὴ ἐπιτροπὴ συμφωνεῖ ὁμοφώνως ἐπὶ τῆς εἰσηγήσεως, περιπλέον δὲ προτείνει, ὅπως τὸ βραβευθὲν καὶ τὰ ἐπαινεθέντα διηγήματα δημοσιευθῶν εἰς τὸ περιοδικὸν «Κυπριακὰ Γράμματα» μετὰ τῆς εἰσηγήσεως τοῦ εἰσηγητοῦ.

Τὰ μέλη τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς
ΑΘ. ΜΕΡΕΜΕΤΗΣ
Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

Ὁ εἰσηγητὴς
ΧΡ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΣΗΜ. «Κυπρ. Γρ.»: Στὶς ἐπόμενες σελίδες δημοσιεύονται τὸ βραβευθὲν ἔργο «Τὸ φουρνάδικο» τῆς δ. Ἡθῆς Χατζηδημητρίου καὶ ἐκ τῶν ἐπαινεθέντων, κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως, τὸ «Μίλτος Ἀναγιωτὸς» τοῦ κ. Ἀντ. Κωνστ. Ἡλιάκη. Τὰ δύο ἄλλα ἐπαινεθέντα, ἦτοι τὸ «Ὁ Ἀρχάγγελος ἀντιφώνησε» τοῦ κ. Ἰακώβου Κυθρεώτη καὶ τὸ «Λαμπρὴ» τοῦ κ. Φώτου Χατζησωτηρίου, θὰ δημοσιευθῶν σὲ πρόσθετος τεύχος μας.

ΤΟ ΦΟΥΡΝΑΔΙΚΟ *

Στὸ φουρνάδικο ζυμώνουν δυὸ φορές τὴ μέρα. Καμπούρης κι' ἀρρωστημένος ὁ Πανάος ὁ φούρναρης, σκύβει μὲς τὴ σκάφη, ἴδιο στοιχειό. Χυμᾶει στὸ ζυμᾶρι μὲ μιὰ δύναμη πού δὲν τὴν πιστεύεις ἀπάνω του, τὸ χτυπάει, τὸ γρονθίζει, καὶ παραδέρνει γερμένος μπρὸς· συχνά βήχει, φτύνει, κι' ἡ ἀνάσα του γιομίζει τὸν ἀγέρα, βαρὺ ἀγομαχητό.

—Γυναίκα ἀλεύρι... Ρίξε νερό....

Κι' ἡ γυναίκα του δίπλα στεγνὴ κι' ἀσχημη, ὑπακούει μηχανικά.

Πιὸ πέρα, ὁ Νικολῶς ὁ παραγιός, πού τὸν ἔχουν χρόνια, ἀνάβει σκυφτός τὸν φούρνο καὶ τὸν ζεσταίνει, ὅσο πού νὰ ροδίζει ἡ φούχτα τ' ἀλεύρι πού ρίχνει μέσα. Καμμιά φορά σὰ βαρυπυρώσει, βρέχει ἕνα τσουβάλι καὶ τὸ περνᾷ πολλές φορές πάνω ἀπὸ τὴν πλάκα τοῦ φούρνου. Εἶναι τὸ δεξιὸ χέρι τοῦ Πανάου· φορτώνεται στὸν ὄμο τὶς σανίδες γιομάτες ψωμιά καὶ τὰ μοιράζει ἔξω στὰ μπαζάλικα, πρῶτ' καὶ θράδου.

Δὲν μιλοῦν. Τραβάει καθένας στὴ δουλειά του, στὸ ἴδιο τοῦτο τὸ φουρνάδικο καὶ δὲν γυρίζει ὁ ἕνας νὰ δεῖ τὸν ἄλλο. Μόνο τὰ χέρια τοῦ Πανάου κινοῦνται γρήγορα, σβέλτα, χτυποῦν στὴν ἀπαλάμη τὸ ζυμᾶρι, τὸ πασπαλίζουν ἀλεύρι καὶ πλάθουν τὸ ψωμὶ πάντα λίγα δρόμια παρακάτω ἀπὸ τὴν ὀκᾶ.

Ἡ ἴδια σκηνὴ χρόνια τώρα μὲς τὸ πρωῖνὸ σύβαμπο καὶ τ' ἀπόγευμα σὰν γύρει ὁ ἥλιος μεσοστρατὶς. Ἀπὸ τότες πού ὁ Πανάος ἦρθε κι' ἀνοιξε τὴ δουλειά. Ὅτι κι' εἶχε παντρευτῆ στὸ διπλανὸ χωριό, ἕνα παιδισρῆλι, π' ἀγόραζε παξιμάδια καὶ κουλούρια ἀπὸ τὰ φουρνάδικα, καὶ γύριζε ἡμερὶς μὲ τ' ἀμαξάκι του στὰ χωράφια καὶ στὰ χτίσματα νὰ τὰ πουλήσει. Τότες μαθεύτηκε, πὼς τὰ τριγύρω βουναλάκια εἶχαν μέσα τους κίτρινες φλέβες χράμιου, καὶ πὼς ἡ Ἑγγλέζικη ἔταιρεία πού τ' ἀγόρασε σκεφτόταν νὰ χτίσει κοντὰ χωριὸ γιὰ τοὺς ἐργάτες καὶ τοὺς ἀπαλλήλους της.

Μὲ τοὺς πολλοὺς πού γύρευαν τόπο νὰ ριζώσουν, ξεκίνησε κι' ὁ Πανάος γιὰ τὸ νέο χωριό. Ἦταν ὁ πρῶτος πούστρωσε δουλειά. Ἡ ἀλήθεια τὸν βοήθησε κι' ὁ πεθερός. Τ' ἀγόρασε ἕνα κομμάτι γῆς ἐκεῖ στὸν κύριο δρόμο, τοῦχτις στίτι καὶ φουρνάδικο συνέχεια, καὶ τοῦ μάντρωσε τὴν αὐλὴ μὲ ψηλὸ τοῖχο γύρω-γύρω, μὴ μπαίνουν καὶ τοὺς κλέβουν. Ἐπῆνε τὸ φουρνάδικο μιὰ ὀλόκληρη γωνιά, καὶ φαινόταν ὁμορφο, καὶ νοικοκυρεμένο, ἀνάμεσα στὶς τόσες μπαράγκες. Τώρα πιά χτίστηκαν πολλὰ τριγύρω, καινούργια καὶ μοντέρνα, καὶ τοῦτου τοῦπεσαν οἱ γύψοι καὶ τὸ χρώμα, καὶ φάνηκε βασανισμένο κι' ἔρμο. Στὴν ἀρχὴ λιγοστὲς οἱ δουλειές· σὰν ἔγινε ὁμως τὸ ἐργοστάσιο, πλῆθυναν οἱ ἐργάτες, καὶ τὸ λιμνακὶ ζωήρεψε μὲ τὰ καΐκια πού παίρναν τὸ πράμα, τότες, ἔ, μεγάλωσε κι' ἡ φουρνιά. Τελευταῖα μάλιστα μὲ τὸν πόλεμο, ἔκοψε τὸ φουρνάδικο μὲ πολλὰ σακκιά ἀλεύρι στὴν ἀποθήκη.... Λὲν πὼς ὁ Πανάος ὁ φουρνάρης κέρδισε κάμποσα λεφτά....

Ἄλλωστε κι' ὁ ἀσφαλτόδρομος πού περνᾷ μπρὸς ἀπὸ τὴν πόρτα του καὶ τραβάει κατὰ τὶς ἐξοχές καὶ τὰ μοναστήρια, εἶναι ὄλο αὐτοκίνητα καὶ περαστικούς τὸ καλοκαίρι. Τὰ ψωμιά δὲν προφτάνουν νὰ κρυσώσουν στοὺς μπαγκούες....

* * *

Τώρα ποῦρτε τὸ φθινόπωρο, καταντᾷ ἀηδία, κάποτε, στὸ φουρνάδικο ἡ ζωὴ. Ὁ-λο καὶ φουσκώνει ἡ θάλασσα, τοὺς ξεχαρβαλώνει τὰ νεύρα, καὶ σκορπίζει στὴ ψυχὴ κάτι ἀνατριχίλες καὶ κάτι ἀπελπισιές.... Δέκα μέτρα πίσω ἀπὸ τὸν τοῖχο του, σπάζουν τὰ κύματα σὲ μιὰ ὀλότσια ἀκρογιαλιά χαλικωτή. Τὰ ὑπαίθρια μαγαζάκια κατὰ σειρὰ τοῦ δρόμου κλείνουν τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ τὰ πελώρια εὐκάλυπτα κουνοῦνται καὶ σμίγουν πάνω σ' ἕνα πλατὺ ἀπογυμνωμένο δρόμο. Ἡ ζωὴ σέρνει τὰ πόδια της... Καὶ μόνο στὸ φουρνάδικο οἱ ψυχὲς φουντώνουν μὲ τὴ θάλασσα, ἀπελπίζονται καὶ μισοῦν τὴ σκληθὰ τὸ ψωμιό.

Ἡ κόρη τους ἡ Ξένη θὰ κοντεύει πιά τὰ εἰκοσιτρία. Γεννήθηκε τὸν πρῶτο χειμῶνα τοῦ γάμου τους, ἐδῶ στὸν ξένο τόπο. Κάθεταί πάντα στὸ ταμεῖο, στυλώνει μπρὸς τὸ βλέμμα καὶ μένει ὠρες ἀτέλειωτες σκεπτικὴ καὶ λυπημένη. Ἐχει ὁμορφα γλαρὰ μάτια, πού σβήνουν κι' ἀνάφουν σὰν τὰ πετράδια τῆς ἀκρογιαλιάς, κι' ἄμα σὲ κοιτάξουν, στέκουν ἀπάνω σου σὰ νὰ στηρίζονται.... Κάποτες χαμογελοῦν βαθεῖα στὶς κόγχες καὶ τότες φωτίζεται τὸ μούτρο της. Μὰ σίγουρα κανένας δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ

* Βραβεῖο δευτέρου διαγωνισμοῦ διηγήματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου.

πὼς τὴν ἄκουσε νὰ γελᾷ, γιὰ νὰ μιλάει πολὺ, γιὰ νὰ λέει καθόλου γιὰ γάμο, σὰν ὅ-
λες οἱ κοπέλλες. Κι' ὅλα τούτα ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ μηνιγγίτη ὡς τὰ δεκαπέντε τῆς
ἦταν ἕνα ζωηρὸ, καλοταγισμένο κοριτοσπούλο, ὅλο ἐξυπνες κουβέντες. Ὑστερα ἄλλα-
ξε ἀπότομα, λές κι' ἡ ἀρρώστεια ἔστιψε ἀπὸ τὴ ψυχὴ τῆς κάθε πεθυμιά. Λέει τὶς ἀπα-
ραιήτες ὁμιλίες τοῦ σπιτιοῦ, κι' ἀκόμα γιὰ τὸ ψωμί, τὴ δουλειά τους, ὅπως κάνουν
ἄλλωστε κι' ὅλοι τους κεῖ μέσα.

Στὸ χωριὸ τὴν περνοῦν γιὰ παλαβή. Μὰ δὲν εἶναι. «Μελαγχολία, ποὺ ὁ γάμος
μπορεῖ νὰ γιαιτρέψει», εἶπαν οἱ γιαιοί.

—“Ἀσπην ἀκόμα νὰ σοῦ δουλέψει, λέει ἡ μάνα. Τί θέλει τὸν γάμο τούτη;

Μὰ ἡ μάνα τέτοια εἶναι, σκληρὴ κι' ἀδιάφορη γιὰ ὄλους. Δὲν γυνοιάζεται παρὰ
γιὰ νὰ κλέβει τὰ λεφτὰ τοῦ ἀντρα τῆς καὶ νὰ τὰ φυλάει... Μπορεῖ νὰ στέγνωσε ἡ ψυχὴ
τῆς, νὰ μίκρυνε, τόσα χρόνια ἀγορη ζωὴ μ' ἕνα ἀντρα ποὺ δὲν ἀγάπησε ποτέ. Τώ-
ρα πιά τὸν μισᾷ. Κάποτε τὸ βράδυ ποὺ ἄθελα τὸ χέρι ἀγγίζει ἀπάνω του, νοιώθει
μιὰ κρύαδα, κι' ἀποτραβιέται. Λὲν πὼς κοπέλλα ποῦταν, ἀνάπαγε κάποιον ξάδερφό
τῆς... Μὰ ποῖος τὰ ξέρει τούτα; Ἡ ἀλήθεια τὸν φοβάται τὸν Πανάο. Ἄμα νευριάσει,
κάνει σὰν ἐξαποδῶ, καὶ τὶς θαράει γερὰ τὶς γυναῖκες, ἀκόμα καὶ τὴ γρηὰ πεθερά
του. Σὰν πέθανε ὁ ἀντρας τῆς κι' ἦρτε στῆς κόρης, ἦταν ἀκόμα καλοστεκούμενη. Τώρα
διπλώθηκε στὰ δύο, στὴ δούλεψη τοῦ γαμπροῦ καὶ μὲ κόπο σηκώνει τὸ βλέμμα ἀπὸ
τὸ χῶμα. Μὰ ἔτσι ποῦγινε, πάλι δουλεύει, σκουπίζει τὴν αὐλὴ, ταῖζει τὰ γουρούνια,
καὶ καθαρίζει τ' ἄλευρι ἀπὸ τὶς ψεῖρες. Κάποτε λέει δειλιά, πὼς ἦρτε ὁ καιρὸς νὰ παν-
τρέψουν τὴ Ξένη. Μὰ ὁ Πανάος κλείνει τ' αὐτιά γιὰτὶ οἱ γαμπροὶ ποὺ βρέθηκαν, ἀ-
παιτοῦν προίκα, σπῆν καὶ λεφτὰ.—“Ἐχομε ἀκόμα καιρὸ, λέει μονάχος του, ἀν...
βρεθῆ κανένας ποὺ δὲν ζητάει τίποτα... ἔ, τότες βλέπομε...

Τὸ βράδυ γιομίζει κόσμον μέσα τὸ φουρνάδικο. Σχολοῦν ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο οἱ
ἐργάτες καὶ περνοῦν πρῶτ' ἀπὸ δῶ, νὰ πάρουν τὰ ψωμιά τους κι' ὕστερα νὰ τραβή-
ξουν στὰ σπίτια τους. Πάντα σταματοῦν λίγο στὴ ζεστασιά καὶ λὲν καμμιά κουβέν-
τα, νὰ, ἐργατῶν κουβέντα, φτώχειες κι' ἀρρώστειες.

Τὴν ὥρα τῆς πολλῆς δουλειᾶς, στέκει πάντα ὁ Νικολὸς καὶ βοηθαίει τὴν Ξένη μὴν
τὴν κλέβουν ποῦναι κοπέλλα. Πίσω, κοντὰ στὸ φούρνο, κάθεται ἀναδιπλωμένος ὁ
Πανάος καὶ καπνίζει. Δὲν τοῦ φεύγει λόγος· συχνὰ ρίχνει τὸν πόντο του στοὺς ἐργά-
τες πὼς θὰ τοὺς κόψει τὸ κρέτιτο ἀν πάνε ἔτσι μὲ τὰ δανεικά. Ἡ μάνα σπάνια ἐρχε-
ται· μένει στὸ σπῆν καὶ τοιμάζει τὸ φαί.

Μπαίνει ξάφνου κάποιος.—Δυὸ ψωμιά, λέει. Τοῦ τὰ δίνει ἡ Ξένη καὶ τὸν κοιτά-
ζει γιὰ λίγο. Σκέφτεται πὼς κάποιος ξέρει τὸ γυαλιστερό μούτρο του.

Τούτος ἀγγίζει τὰ ψωμιά καὶ βουλώνει μέσα τὸ χέρι του.—Ζεστά; ρωτᾷει· κι'
ὕστερα, δὲν πιάνουν τόπο σὲ πεινασμένα στομάχια, ἀποτελειώνει.

—Δὲν ἔχομε ἄλλα, λέει ἡ Ξένη. Τὰ ζυγιάζει τούτος μὲ τὸ βλέμμα ὕστερα σὰ
νὰ τῆς χαμογελάει. Πληρώνει καὶ φεύγει.—Καληνύχτα...

—Κάνει τὸν διαβασμένο ὁ κλέφτης, μουρουράει ὁ Νικολὸς.

—Τὸν ξέρεις; ρωτᾷει ἡ Ξένη.

—Ναί... εἶν' ὁ Μάντης, ὁ γύφτος, ποὺ μένει ἐδῶ στὴν μπαράγκα....

Δίπλα τους, μὲς τῆς μεγάλης χωράφα ποὺ παίζουν φουτ-μπῶλ τὰ παιδιὰ, στέκει
ἀκόμα ἀπὸ τὸν πρῶτο καιρὸ, μιὰ μπαράγκα. Εἶναι τσίγκινη, μὲ μεγάλες πέτρες στὴ
σκεπὴ νὰ τὴν κρατοῦν, μὴ φύγει μὲ τὸν ἀνεμο τῆς νύχτας. Μένουν συχνὰ ἀλήτες περα-
στικοί, καὶ καμμιά φορὰ φτωχὰ ζευγάρια θρίσκουν ἐκεῖ ἄσυλο.

Τώρα ἔμενε κεῖ μιὰ παρέα ἀπὸ γύφτους γανωματῆδες. Θυμήθηκε ἡ Ξένη πὼς
τοὺς εἶδε ἀπὸ τὸ φουρνάδικο, ἕνα πρωὶ ποὺ ζύπνισε. Γιόμισε τὸ χωράφι πιτσιρίκους
καὶ κοπριές· σὲ μιὰ πλευρὰ ἔστεκε δεμένο, ἕνα μουλᾶρι ξεσέλλωτο κι' ἕνα γαϊδούρι
σοβαρὸ.

—“ὦ! Γύφτοι, εἶχε πει ὁ Πανάος. Νὰ κλείνετε καλὰ τὸ βράδυ....” Ὑστερα ξανα-
γύρισε.—Γρηὰ, εἶπε τῆς πεθερᾶς, μὴ δρασκελήσουν οἱ κότες τὸ κατῶφλι. Γιὰ κλειψὲς
ἦρθαν τοῦτοι ἐδῶ...

Κατὰ τὶς δέκα κλείνει πιά ἡ πόρτα τοῦ δρόμου. Δὲν πουλᾷει ἄλλο τὸ φουρνά-
δικο. Ὁ Πανάος πάει νὰ κοιμηθῆ γιὰτὶ θὰ σηκωθῆ νωρὶς τὸ πρωὶ. Ἡ Ξένη, μένει τε-
λευταία· μετράει τὴν εἰσπραξὴ καὶ βάζει κατὰ μέρος τὰ ψωμιά ποῦναι νὰ γίνουν πα-
ξιμαδιές.

Σὲ μιὰ στιγμή ἀνοίγει ἡ πορτοῦλα τῆς αὐλῆς, τρίζει καὶ κλείνει. Μέσα μπαίνει
μιὰ πνοὴ ὑγροῦ ἀγέρα, καὶ μαζὺ ἡ μυρουδιά τοῦ θυμαριοῦ πῶχουν στοιδιασμένο ἀπέ-

ξω γιά προσάναμμα. Γυρίζει ή Ξένη καί βλέπει τόν Νικολό πού γυρεύει κάτι στή φωνιά.

—“Α... έσύ... λέει. Θάταν λίγα χρόνια μεγαλύτερός της. Μιά συνηθισμένη, χωριάτικη φάτσα, μ' άλεύρια πάντα στά φρύδια καί τά βλέφαρα. Είχε όμως πιστή καρδιά, ήταν καλός κι' άγαπούσε τόν φούρνο σά δικό του.

Βγαίνει, καί πάλι ξαναμπάνει. Σκύβει στή σκάφη, κάνει πώς άνακατεύει τ' άλεύρι πούναι κεί σωρός, ξαφνικά σηκώνεται, τόν παίρνει άπόφαση, καί πάει κοντά της.

—Ξένη, λέει μέ φόρα, Ξένη, ξαναλέει μαλακώτερα, θυμάσαι... σάν εΐμασταν μικροί... πού ό πατέρας σου μέ χτύπησε μιά φορά, γιατί έπαιζα μαζί σου, κι' άφησα άφύλαχτα τά ψωμιά;

—Ναί; τού λέει μ' έρώτηση στή φωνή, καί τά μεγάλα γλαρά μάτια στέκονται άπάνω του.

—Θυμάσαι, συνεχίζει άργά, τί μούπες ύστερα; Θυμάσαι Ξένη; Θυμάσαι.

—Ναί... είπα... θά σέ παντρευτώ, σά μεγαλώσω...

Σιωπούν.

—Δέν τόν ξέχασα ποτέ, λέει σέ λίγο ό Νικολός. Βλέπει τ' άλεύρι άπάνω του καί ξεσκονίζεται μηχανικά. —Σύ; τήν ρωτάει σέ λίγο.

—Δέν ξέρω, λέει άβουλα καί τά μάτια της άργά σηκώνονται άπό πάνω του καί πάν καί κάθονται σ' άνοιχτό στόμα τού φούρνου.

Σιώπησαν κάμποσο. “Υστερα σκύβει ό Νικολός παίρνει μιά σκούπα κι' άρχίζει νά σκουπίζει σιγανά, μετρημένα. Θά γινόταν νοικοκύρης καί καλός φούρναρης...

—Νικολό, λέει ξάφνου ή Ξένη, κι' άν τόν θυμάμαι... κι' άν γίνει αυτό πού λές πού θά ζήσουμε;

—Μά έδώ... Ξένη! λέει μ' άπορία. “Ο πατέρας σου δέν θά ζήσει πολύ άκόμα. Κι' είναι μιά τόσο μεγάλη δουλειά. Δυό φουρνιές ψωμιά τήν ήμέρα! άποτελιώνει μέ θαυμασμό.

—Δυό φουρνιές ψωμιά, έπαναλαμβάνει ή Ξένη κι' άναστενάζει... “Ωχ, κάνει ή καρδιά της. Χρόνια νοιώθει νά τήν πλάκωνει ό φούρνος; θέλει νά τόν άποτινάξει άπό πάνω της, μιά δέν τόν μπορεί μονάχη της. Κάτι καρτερά νάρθη...

Σηκώνεται.

—Καληνύχτα Νικολό, λέει.

Περνά τήν αύλή νά μπει στό σπίτι δίπλα. Σταματάει... Μουσική φτάνει σ' αύτιά της; Ένας φτηνός δίσκος γραμμοφώνου άκούγεται άπό τήν μπαράγκα. Ξάφνου τήν πιάνει ή πεθυμιά νά δει τί κάνουν οί γύφτοι. Πηδάει στά θυμάρια, καί κοιτάει πάνω άπ' τόν μαντρότοιχο. Σκοτάδι; μόνο μπρός στή “μπαράγκα σιγανάβει φωτιά. “Αλαφρές, κομμένες κουβέντες καί γέλιο... Μιά σκιά σηκώνεται καί σκύβει πάνω στή φωτιά. Κατεβαίνει ή Ξένη καί μπαίνει στό σπίτι.

Στό μεγάλο, δίχωρο δωμάτιο πού φυλάνε τά σακκιά τόν άλεύρι, έμενε μέ τή γιαγιά της. Τής φάνηκε ξένο καί κρύο. “Αλαφρό σύγνεφο καπνού ξεφεύγει πάντα άπό τόν φούρνο καί πλανιέται στά δοκάρια.

—Τέλειωσε Ξένη; ρωτάει ή γιαγιά.

—Ναί...

—Καληνύχτα κόρη μου...

—Καληνύχτα γιαγιά.

Τά ίδια λόγια πάντα κάθε βράδυ...

Ξαπλώνει καί μένει ώρα άγρυπνη. Στόν τοίχο ή φωτογραφία τού Τζιμ Λόντου πάλιωσε πιά τήν έφαε τόν σαράκι. Γιομίζει δάκρυ τόν μάτι της, καί ξανά βλέπει μπρός της, τόν μπρούτζινο, γυαλιστερό μούτρο τού Μάντη τού γανωματή. Καταλάβει τώρα πώς θρίσκει μέσα της, άπό καιρό. Πασκίζει νά θυμηθεί. “Αδικα....

“Ακούει άλαφρό θόρυβο έξω. —Θάναι ό Νικολός, λέει μισοκοιμισμένη, καί τοιμάζει τόν φούρνο γιά τόν πρωί...

* * *

Τώρα έρχεται συχνά ό Μάντης, τά βράδυα. “Αγοράζει ψωμιά καί τά χέρια τους άγγίζουν σάν τής δίνει τά λεφτά. Τόν περιμένει πάντα άμα μπει, άντηχάει ό χτύπος τής καρδιάς της σ' όλο τόν κορμί. Τόν μισάει ό Νικολός καί δέν θέλει νά τού πουλάνε ψωμιά. Μά ό Πανάος δέν άκούει άπό τέτοια. —“Αφού πληρώνει, λέει, μπορεί καί νά παίρνει... Τέτοιος είναι ό Πανάος; δέν θέλει νά χάσει πελάτη.

“Ενα βράδυ, βρίσκει μόνη τήν Ξένη. Παίρνει σάν πάντα δυό όκάδες ψωμί, ύστερα

ἀκουμπάει καὶ κάθεται στὸ ταμειό. Τούτη σκύβει τὸ κεφάλι καὶ παρακαλαίει μέσα τῆς νὰ φύγει. Φοβάται.

—Σὲ λένε Ξένη; ρωτάει.

—Ναί, τοῦ κάνει μὲ τὸ κεφάλι.

Σιωποῦν.

—Σὲ ξέρω, τῆς λέει, σὲ θυμάμαι ἀπὸ πέρσου... Θυμάμαι τὰ μάτια σου, προσθέτει. Σηκώνει τούτη τὸ βλέμμα, ἀπορημένη. Ξάφνου, σὰν ἀστραπή θυμάται τὸν ξένο πούρχόταν συχνὰ κι' ἀγόραζε ψωμιά. Τὴν κοίταζε πάντα ἔτσι πού τὴν ἀνατρίχιαζε.

—Ἐφυγες ὕστερα, τοῦπε κι' ἔσκυψε πάλι.

—Ναί, ἀπάντησε. Δὲν μένω πολὺ σ' ἓνα τόπο. Σὺ, δὲν βαρέθηκες νὰ κάθῃσαι χρόνια σὲ τούτη τὴν τρύπα; ρώτηξε καὶ κοίταξε μ' ἀναίδεια ὀλόγυρα τὴ σκάφη καὶ τοὺς μπάγκους.

—Ναί, ὁμολόγησε τούτη σιγανά. Μὰ ἐσεῖς... σκόνταψε, δὲν εἴσαστε σὰν ἐμᾶς...

—Χά, χά, χά, τί ἀνόητοι οἱ ἄνθρωποι, γέλασε πλατειά. Ἄκουσε, τῆς λέει, μπορεῖ ἔξω σ' ἄλλους τόπους, οἱ γυφοὶ νάχουν δική τους φυλὴ. Ὅχι ὁμως ἐδῶ στὸ νησί. Γίνονται ἓνα μὲ τοὺς χωριάτες, ριζώνουν σὲ καλύβια, στήνουν νοικοκυριά, κι' ἔτσι δέ-νεται ἡ ψυχὴ τους... Μὰ ἐσεῖς τοὺς πολεμάτε, τοὺς διώχνετε, γι' αὐτὸ γίνηκαν ἐξυπνό-τεροί σας. Νά, ἐγὼ, τῆς λέει πῆγα σχολειὸ μὲ τὰ δικά σας παιδιά, σ' ὅποιο χωριὸ βρισκόμασταν....

Σιωπά.

—Τώρα σταθήκαμε δῶ νὰ βγεῖ ὁ χειμῶνας. Ἐγὼ τοὺς ἔφερα, εἶπε, τὸν ἀδερφό μου καὶ τὴ γυναῖκα του.... Ὑστερα σκύβει, τῆς χαϊδεύει τὸ χέρι· νοιώθει τὴν ἀπαλά-μη του νὰ καίει. —Γιὰ σένα ξανάρτα, ἤθελα νὰ σὲ ξαναδῶ....

Ἡ φωνὴ του ἀπότομα σιγανὴ καὶ τρυφερὴ γιομίζει τὸ φουρνάδικο παράξενα, ἀ-συνήθιστο ὅπως εἶναι ἀπὸ τέτοια. Ἡ Ξένη τευνώνεται καὶ δὲν μιλά.

Ὑστερα ξανά γέλασε ὁ Μάντης.

—Ἡ ἀλήθεια, τῆς λέει, μὲ τὸν ἴδιο, πρῶτο τόνο τὸν αὐθάδικο, εἶναι πῶς ἂν δὲν περάσουμε ἀπὸ τὰ χωριά, θὰ πεθάνουν ὅλοι μὲ τούτα τὰ χαλκώματα τους πού στά-ζουν δηλητήριο....

Ἄκουσαν δῆματα· πετάχτηκε κι' ἔφυγε ἀλαφρός....

Τούτη ἡ κουβέντα τὴν κάνει νὰ σκέφτεται ὅλη νύχτα. Ἡ ψυχὴ τῆς τρεμουλιάζει ἀπὸ φόβο καὶ χαρὰ.

* * *

Περνοῦν μέρες. Ὁ ἄνεμος πού σηκώνεται ὅλες τὶς ὥρες, σφυρίζει μέσ' ἀπὸ τὶς τρύπες τοῦ φουρνάδικου. Τὸ ὑπόκαφο βογγητὸ τῆς θάλασσας συνοδεύει τὶς λίγες κου-βέντες τους, καὶ τούτο δίνει τὴν αἴσθησι πῶς ἂν γίνῃ ἡσυχία ἓνα λεπτὸ τότες σταμά-τησε κι' ἡ ζωὴ στὴ γῆ.

Τώρα τελευταία ἀρρωσταίνει κι' ἡ γιαγιά. Ἀπὸ τὰ γηραιὰ καὶ τὴν πολλὴ δου-λειὰ δὲν λειτουργεῖ κανονικὰ τίποτε ἀπάνω τῆς. Βογγάει ὅλη μέρα καὶ κλαίει σι-γανὰ στὴ γωνιά τῆς. Τὴν περιποιᾶται ἡ μάνα καρτερικὰ κι' ἀδιάφορα.

Ἐτσι πέφτει διπλὴ δουλειὰ στὴ Ξένη. Ζυμώνει τὰ πίτουρα μὲ ζουμιά καὶ ταγί-ζει τὰ γουρούνια. Μὰ δὲν τὴ ξέρουν τὰ χτηνὰ καὶ χμοῦν ἀπάνω τῆς.

Εἶναι ὥρες πού ἡ καρδιά τῆς γίνεται ἀνάλαφρη καὶ χαρούμενη. Σταματᾶ κεῖ πού σκουπίζει στὴ μέση τῆς αὐλῆς, τυλίγει γύρω τὰ χέρια τῆς, κι' ὄνειρεύεται. Μέσα τῆς γεννιέται ὁ ἔρωτας.

—Ξένη, ἀκούγεται λεπτὴ ἡ φωνὴ τῆς γιαγιάς.

Μπαίνει μέσα καὶ ξάφνου ὅλα τὰ σακκιὰ τὸ ἀλεύρι, λὲς καὶ κατρακυλοῦν στὸ στῆθος τῆς, καὶ τὴν ζώνει ἡ ἀπέλπισιά....

Στὸ τραπέζι πού κάθονται τὴν κοιτᾶει ὅλη τὴν ὥρα ὁ Νικολός. Δὲν λέει λόγo, δὲν κάνει κίνηση. Μόνu τὰ μάτια του τὴν καρφώνουν καὶ τὴν στενοχωροῦν. Τ' ὄνειρο πού χαίδευε μέσα του τόσα χρόνια, ἀπότομα τούτες τὶς μέρες, ξαπλώνεται, ἔχει ἀ-παιτήσεις, γίνεται φλόγα, στὸ μυαλό του.

Ὁ Πανάος κι' ἡ μάνα τρῶνε σκυφοὶ στὸ πιάτο τους. Τοὺς πέφτει τὸ κουτάλι καὶ πετάγονται στὰ μούτρα τους τὰ ζουμιά. Δὲν παρατηροῦν τίποτε.... Κά-ποτες λέει ὁ Πανάος: —Ξέχασες πιά νὰ μαγειρεύεις, βρέ γυναῖκα. Κι' ἔχει δίκηo, γι-ατὶ δὲν τρώγονται πιά τὰ φαγιά τῆς.

* * *

Ὑστερα ἀπὸ τὴν πρώτη κουβέντα δὲν ξαναμίλησε μὲ τὸν Μάντη. Κοιτάζονται μόνο κλεφτάτα καὶ τὰ χέρια τους ἀγγίζουν ὅλο καὶ πιὸ πολὺ. Φοράει πάντα τὸ ἴδιο

μπλε πανταλόνι, και τὰ ἄσπρα λαστιχένια παπούτσια. Εἶν' ὁμορφος, ὅπως οἱ γύφτοι μποροῦν νᾶναι, μόνο.

Ἔνα βράδυ μαζὺ με τὰ λεφτὰ τῆς περνᾶ κι' ἕνα χαρτάκι.

—Πρόσεξε, τῆς μουρμούρισε. Τὸ παίρνει τούτη τὸ κρύβει κάπου, ὕστερα τὸ σηκώνει, τὸ βάζει ἄλλου, και τοῦ ἀλλάζει χίλιους τόπους. Μιά στιγμή ξεφεύγει, περνᾶει στὸ σπῆτι και τὸ διαβᾶει κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ εἰκονοστασίου.

Γράφει: «Ἔβγα ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ μαντρότοιχου. Θέλω νὰ σὲ δῶ! Ἀπόψε, ὅποιαν ὥρα...» Δυὸ γραμμὲς γιομάτες λάθη.

—Ἄ... ἄ, ὄχι, λέει μονάχη τῆς, ὄχι τέτοια, ὄχι, ὄχι! Θὰ με σκοτώσει ὁ πατέρας. Τὸ κρύβει κάτω ἀπὸ τὸ κρεβάτι, γδύνεται και σκεπάζεται βιαστικὰ με τὰ στρωσίδια ὡς ἅπανω. —Ὅχι, ὄχι, δὲν πάω, ὄχι λέει και ξαναλέει μέσα τῆς.

Ἀποκοιμῆται βαθεῖα, και βλέπει στ' ὄνειρο τῆς πῶς μέσα ἡ αὐλή τους ἦταν ἕνα πελώριο σταρᾶτο ψωμί, σὰν τὰ δικά τους, μ' ἕνα κερὶ στὴν κορφή, ὅπως βάζουν γιὰ τοὺς νεκροὺς. Κάνει νὰ σκορφαλώσει ἅπάνω του νὰ φύγει, μὰ εἶναι γλυστερὸ και τὴν ρίχνει κάτω μιὰ—δυό.

Ξάφου πετάγεται και ξυπνάει. Θυμᾶται... Ρίχνει στοὺς ὤμους τῆς τὸ φουστάνι και βγαίνει. Ἡ αὐλή εἶναι ὄλο φῶς τοῦ φεγγαριοῦ. Ἀνοίγει τὴν πορτοῦλα.

—Νόμιζα δὲν θάρχόσουσα, τῆς λέει.

Κάθεται: κατὰ γῆς ἀκουμπημένος στὸν τοῖχο. Ὑστερα περπατοῦν λίγο στὴ σκιά τοῦ τοίχου. Εἶναι ξεπόλυτη και τὴ τοιμποῦν οἱ πέτοες.

—Ξένη, ἄκουσε, τῆς λέει. Σήμερα με φώναξε ἡ ἀστυνομία. Εἶπε νὰ σηκώσουμε τὰ πράματά μας και νὰ φύγουμε. Δὲν μᾶς θέλουν στὸ χωριό. Μᾶς φοβοῦνται... γιὰ τὴ γυναικα τοῦ ἀδερφοῦ μου εἶπε πράματα ποὺ βῆκαν ἀληθινὰ...

Στέκονται ὁ ἕνας μπρὸς στὸν ἄλλο. Τῆς πιάνει τὰ χέρια κι' αὐτὴ τ' ἀφήνει ἄβουλα στὰ δικά του.

—Πότε φεύγετε; ρωτᾶ.

—Αὔριο τὸ βράδυ, νὰ μαζέψουμε τὰ πράματά μας, και τὰ λεφτὰ ποὺ μᾶς χρωστοῦν οἱ χωριάτες...

Ἄναρριγᾶ τούτη.

—Ξένη, τῆς λέει, τὸ ξέρεις, τὸ κατάλαβες πῶς σ' ἀγαπᾶ... Φεύγω, μὰ θὰ ξανάρτω... Μὴν τὸ ξεχνᾶς!...

Κάνει νὰ τὴν ἀγκαλιάσει, μὰ τούτη φοβάται κι' ἀποτραβιέται.

—ὦ! Ξένη, λέει, θάθελα νάμουνα ἕνας ἀπὸ τοὺς δικούς σας, νὰ μπορούσα νὰ σὲ παντρευτῶ...

Σηκώνει τὰ μάτια και τὸν κοιτᾶει ὥρα.

—Φεύγεις! λέει. Ὑστερα σκύβει τὸ κεφάλι και τραβάει κατὰ τὸ φουρνάδικο.

—Ἐλα αὔριο βράδυ, νὰ σὲ ξαναδῶ Ξένη, τῆς λέει, στὴν πορτοῦλα.

Μπαίνει μέσα και ξαπλώνεται πάλι.

—Καληνύχτα, κόρη μου... παραμιλάει στὴ γωνιὰ ἡ καημένη γιαγιά.

—Θὰ φύγει; Θὰ φύγει! Θὰ φύγει! λέει και ξαναλέει. Δὲν μπορεί νὰ τὸ συλλάβει τὸ μυαλό τῆς. Θὰ ξανάρτει; ρωτᾶει. Μὰ πότε; Πότε; Κι' ἐγώ; λέει δυνατὰ κι' ἀνασηκώνεται στὸ κρεβάτι. Θὰ μείνω δῶ σκλάβθα τοῦ φούρνου, νὰ με πλακώνει, νὰ μοὺ λεκιάζει τὸ πρόσωπο ἡ φωτιά του... νὰ γίνω ἔτσι στεγνὴ σὰν τὴ μάννα, χωρὶς ἀγάπη.. νὰ διπλωθῶ και νὰ βογγᾶω σὰν τὴ γιαγιά σὲ μιὰ γωνιὰ... Ὅχι... Δυὸ φουρνιὲς τὴ μέρα ὥσπου νὰ κλείσω τὰ μάτια...

* * *

Τὴν ἄλλη μέρα τσακώθηκε ὁ Πανός με τὴ μάννα πρωτὶ—πρωτὶ.. τὴν ἔβρισε και τὴν χτύπησε. Δὲν σκέφτονται πῶς ἡ γιαγιά πεθαίνει στὴ γωνιὰ. Ἔτσι τσακωνονται συχνά, κάνουν μεγάλο σαματὰ και τοὺς ἀκοῦν ὀλόγυρα οἱ γείτονες.

Ὑστερα τὰ βάζει με τὴ Ξένη. —Παλαθὴ μάννα, παλαθὴ κόρη, τσιρίζει. Κι' ἔχει μιὰ φωνὴ ὕστερικιάς γυναικάς. Ποῦ διάολο ἔμπλεξα με τὸ σὸί σας.....

Ντρέπεται ἡ Ξένη γιατί οἱ φωνὲς θ' ἀκούγονται ὡς τὴν μπαράγκα.

—Καλὸ πατέρα, λέει.

—ὦ! Ἐκανες γλώσσα βλέπω... Ξεπαλάβωσες μωρή;

—ὦ, σὰς βαρέθηκα πιά, λέει μ' ἀναίδεια γιὰ πρώτη φορὰ.

Τὸ βράδυ τὸ πῆρε ἀπόφραση: ἦταν περίεργο τὸ πῶς ἡ ἀβουλή ψυχὴ τῆς τὸ τὸλμησε. Μὰ ἦταν ὄλες οἱ δειλιὲς τῆς ζωῆς τῆς, ποὺ συσπειρώθηκαν, γιὰ μιὰ τελευ-

ταία απόφαση. —Φτάνει νὰ φύγω ἀπὸ δῶ μέσα, ἔλεγε. Μὰ δὲν ἦταν μόνο τοῦτο. Ὁ Μάντης ὁ γύφτος ἦταν λεβέντης πού λίγες γυναίκες δὲ θ' ἀκολουθοῦσαν.

Πῆρε τὰ λεφτὰ πὺ φύλαε χρόνια καὶ ντύθηκε στὰ καλά της. Βγῆκε χωρὶς νὰ κοιτάξει οὔτε τὴ γιαιγιά. Ὁ φευγιὸς ἀπὸ τὸ σπίτι πού εἶδε τὸ φῶς δὲν τὴν συγκινεῖ. Δὲ γυρίζει νὰ τὸ δεῖ ξανά.

Σὰν καὶ ψὲς τὴν περιμένει ἀπέξω. Τρέχει κοντὰ της καὶ τὴν παίρνει ἀπὸ τοὺς ὤμους.

—Φεύγω μαζί σου τοῦ λέει..

Πέφτουν τὰ χέρια του.

—Ξένη! Δὲν μπορεῖς νὰ τὸ κάνεις. Ἐσεῖς ἄλλο, ἐμεῖς ἄλλο...

—Πάρε με, τοῦ λέει, μαζί σου. Δὲν ἀντέχω πιά τὸν φούρνο. Θέλω ἄλλη ζωή...

—Κι' ἡ δική μας, δὲν εἶναι εὐκόλη...

Τὴν ἀγαποῦσε, ναί, μὲ τὸ δικό του ὅμως τρόπο. Νά, ἔτσι ὅπως ἔκανε σὲ κάθε χωριό. Γιὰ γυναῖκα του θάπαирνε μιὰ τὴν ράτσας του. Ἄλλωστε φοβόταν καὶ τὴν ἀστυνομία: εἶχαν ὄνομα οἱ γύφτοι πῶς ξεπλάνευαν κορίτσια κι' ἡ ποινὴ ἦταν αὐστηρή.

—Ἐφερα καὶ λεφτὰ, τοῦπε σιγανά.

—Πόσα ; τὴ ρώτηξε.

—Καμμιά εικοσαριὰ λίρες.

—Δόστα, τῆς εἶπε. Ὑστερα, πόση εἶσαι;

—Κλείνω τὰ εικοσιτρία...

—Καλά, ἔλα τότες. Τῆς χαμογέλασε κι' ἔκανε νὰ τὴν πιάσει ἀπὸ τὸ χέρι. Μὰ μετάνοισε, τὴν ἀγκάλιασε ἀπότομα καὶ τὴ φίλησε γιὰ πρώτη φορά. Βοῦίξε τὸ κεφάλι της καὶ παραπάτησε νὰ πέσει. Μὰ τὴ στήριξε καὶ τὴν τράβηξε μπρός...

* * *

Ἐξησε κοντὰ τους, ἕνα μῆνα, κι' ἀπὸ τὴν πρώτη νύχτα, σὰ γυναῖκα τοῦ Μάντη. Ὁ Γιάννης ὁ ἀδερφός του, κατεβάζει τὰ μούτρα καὶ δὲν τῆς μιλά. Συχνὰ τοὺς ἀκούει νὰ μουρμουροῦν μὲ τὴν γυναῖκα του, μιὰ λεβέντισσα γύφτισσα μὲ πέτρες κεχρὶμπάρι στὸ στητὸ λαιμό. Μιλοῦν γι' αὐτὴ. Δὲν τὴν θέλουν.

Γυρίζουν δῶ καὶ κεῖ, μὲ τὰ ζᾶ φορτωμένα σουβλιὰ καὶ κατσαρόλες ὀλόγυρα. Κλέβουν ἀπὸ τὰ χωριά ὀρνίθια καὶ φρούτα, καὶ τῶν. Κι' ὅμως πληρώνονται ἀδρά ἀπὸ τὰ γανώματα. Τοὺς βλέπει ἡ Ξένη νὰ κουβαλᾶνε στὶς σακκούλλες χαλκώματα, ταψιά, τηγάνια. Τὰ τρίβουν ὄρες σὰν εἶναι μεγάλος ὁ τέντζερης μπαίνου μέσα καὶ τὸν κλωθογυρίζουν μὲ τὰ πόδια τους. Δοκίμασε κι' ἡ Ξένη μὰ χάνει τὴν ἰσοροπία καὶ πέφτει.

Τὸ βράδυ σταματοῦν ὅπου τύχει. Μπορεῖ καὶ νὰ μείνουν πολλὲς φορὲς στὸν ἴδιο τόπο. Ἀπλώνουν τὰ μάλλινα χράμια κατὰ γῆς καὶ ξαπλώνουν ὁ ἕνας δίπλα στὸν ἄλλο.

Ὁ Μάντης θυμῶνε εὐκόλα κι' ἀρχίζει νὰ βρίζει. Τῆς χτυπάει λόγια πῶς τὸν πῆρε τὸ κατόπι. Τελευταῖα, τὸν βλέπει πού γλυκοκοιτάζει τὶς χωριάτισσες καὶ χάνεται ὄρες.

Θυμάται τὸ φουρνάδικο. Ἡ ψυχὴ τῆς εἶν' ἐκεῖ. Ἄπορεῖ, γιὰτὶ τὸ μισοῦσε. Καταλαβαίνει πῶς ἂν δὲν ἀλλάξουμε οἱ ἴδιοι, δὲν ἀλλάζει κι' ἡ ζωὴ μας, πῶς σ' ὅ,τι ἔχουμε στὰ χέρια μας πρέπει νὰ γυρέψουμε, νὰ βροῦμε κείνο, πού ζητοῦμε.

—Νὰ φύγω, λέει, νὰ γυρίσω σπῆτι μου, πρὶ νᾶναι πολὺ ἀργά.

* * *

Σηκώνεται χαράματα, καὶ κατεβαίνει στὸ δρόμο. Κάτι λίγα λεφτὰ φύλαξε ἀπὸ τὴν ἀρχή. Μπαίνει σ' ἐν' αὐτοκίνητο περαστικό. Τὴ στριμώχνουν ἀνάμεσα στ' ἄρνια πού πηγαίνουν στὴν πόλη γιὰ σφάξιμο. Τὸ χωριὸ τῆς εἶναι πέρασμα. Πληρώνει καὶ κατεβαίνει μπρὸς στὴ πόρτα τοῦ φουρνάδικου.

Μπαίνει. Ἡ σιωπὴ του, πού ξέρει, πέφτει ἀπάνω της, σὰν πρόσχαρο καλωσόρισμα. Στὴν αὐλὴ ἡ μάννα ἀπλώνει κάτι ρούχα. Γυρίζει καὶ τὴν βλέπει. Τὰ παρατᾶ, πάει μέσα.

—Ἐλα, λέει τοῦ ἄντρα της, νὰ δεῖς τὴν κόρη σου!

Τὴ βρίσκουν στὸ δῆχωρο, νὰ στέκει μπρὸς στὸ διπλωμένο κρεβάτι τῆς γιαιγιάς.

—Ἦρθες, νὰ μᾶς φέρεις τὴ ντροπὴ σου; τῆς λέει. Τὴν ἀρπάζει ἀπὸ τὰ μαλλιά, τὴ ρίχνει στὸ χῶμα καὶ παίρνει ἀπὸ τὴ τοσιμινιά ἕνα σθισμένο κούτσουρο. Τὴν χτυπᾶ χωρὶς μιλιὰ. Ἐπὶ τέλους σταματᾶ. Κονεῖ οἱ πατέρας.

—Ξένη, πῶς ἔκανες τέτοιο πράμα; ρωτᾶει, ἀργὰ χωρὶς θυμὸ.

Περνά ώρα δὲν ἀπαντᾶ. Ὕστερα, σιγανῆ ἀκούεται ἡ φωνὴ τῆς:

—Ἦταν κακὸ, πατέρα, πολὺ... Ξάφνου σηκῶνε τὸ κεφάλι καὶ τὸν κοιτάζει.

—Τὸ φουρνάδικο ἀπὸ τώρα εἶναι τὸ σπίτι μου. Θὰ τὸ δουλέψω μ' ἀγάπη, πατέρα κι' ὄχι μὲ πείσμα...

Γονατίζει καὶ παίρνει ἀπλὰ τὸ χέρι του καὶ τοῦ τὸ φιλά. Σηκῶνεται, πάει στὴ μάννα πού στέκει ἀκίνητη σὲ μιὰ μεριά. —Τέλειωσε μάννα τὸ κακὸ, λέει.

—Ναί, τέλειωσε, Ξένη, ἀπαντᾶει ἡ μάννα.

—Τέλειωσε, ἐπαναλαμβάνει κι' ὁ πατέρας.

Βγαίνουν καὶ τὴν ἀφήνουν. Ἐκείνη προχωρᾶει ξανά στὸ διπλωμένο κρεβάτι τῆς γιαγιάς.

—Γιαγιά μου, λέει, χρυσή μου γιαγιά... Γέρνει καὶ κλαίει....

Κεῖ τὴν βρίσκει ὁ Νικολὸς τὸ ἀπόγεμα.

—Ξένη... λέει. Ὕστερα. —Πέθανε ἡ γιαγιά... ἀποτελειώνει.

Τοῦ χαμογελαίει ἡ Ξένη καὶ λάμπουν τὰ δάκρυα στὰ μάτια τῆς.

Μένει ὦρα μαζύ τῆς. Κάπου-κάπου λὲν καμμιά κουβέντα. Σηκῶνεται ὁ Νικολός.

—Σ' ἀφήνω, Ξένη, λέει. Εἶν' ἡ ὦρα γιὰ τὴ βραδυνὴ φουρνιά....

Σὲ λίγο ἐλαφρὸ σύγνεφο καπνοῦ ξεφεύγει ἀπὸ τὸ φουρνάδικο. Ἡ βραδυνὴ φουρνιά.....

ΒΗΗ ΧΑΤΖΗΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΔΕΥΤΕ ΛΑΒΕΤΕ ΦΩΣ.....

Τὴν ἀκίνητη ἂν εἶχα τὴ δύναμη
τοῦ σεισμοῦ, τῆς φωτιάς, τῆς ἀντάρας,
σὲ σωροὺς νὰ γκρεμίσω κι' ἐρείπια
τὴν κακία, τὴν ψευτιά, τὴν ἀπάτη...
Τί χαρά! τὸ κακοῦργο ν' ἀντίκρυζα
κι' ἀνελέητο τοῦτο ρημάδι.

Κι' ἄλλη μιὰ θεϊκὴ πάλι δύναμη
γιὰ νὰ πλάσω καινούργιο ἕνα κόσμο
φωτισμένο μὲ τ' ἅγιο κι' ἀνέσπερο
τῆς Ἀλήθειας κι' Ἀγάπης τὸ Φῶς.
Τί μεθύσι ψυχῆς ἀτελεύτητο!
ὦ, τρελλὸ τῆς χαρᾶς πανηγύρι!

Τότε θλέποντας μ' ἀπειρὴ ἔκσταση
τὸ μεγάλο κι' ἀφάνταστο θαῦμα
καὶ κρατώντας σφικτὰ τὴν ἀμόλυπτη
τοῦ Φωτὸς τὴν καινούργια τὴ δᾶδα,
θὰ φωνοῦσα σὲ ὅ,τι ἀπέμεινε
πὰ στὴ γῆ ἀληθινὸ καὶ ὠραίο:
Δεῦτε! λάβετε Φῶς.

Δεῦτε λάβετε Φῶς τὸ πανάχραντο
καὶ σκορπίστε το γύρω τριγύρω
κόσμος κι' ἄλλος ν' ἀνθήσει πανέμορφος,
ἠθικός καὶ γεμάτος ἀγνότη.

Δεῦτε πιῆτε ἀχόρταγα
ἀπ' τὸ κρυστάλλινο τοῦτο ποτήρι
τοῦ Καλοῦ, τοῦ Ὠραίου, τ' Ἀθάνατου,
τῆς καινούργιας ζωῆς τ' ἅγιο νᾶμα,
καὶ στυλῶστε ἕνα κόσμο ὑπέροχο,
πὺ θὰ ζεῖ κι' ἀναπνέει γιὰ πάντα
στῆς Ἀλήθειας κι' Ἀγάπης τὸ ἄδυτο
τὸ αἰώνιο κι' ἀχραντο Φῶς.

ΕΛΕΝΗ Γ. ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΥ

ΜΙΛΤΟΣ ΑΝΑΓΙΩΤΟΣ *

Στὸ πρωτόσπιτο μὲ τὴν καμαρόπορτα καὶ τὴν ἀπλόχωρη μάντρα, διαφέντευε ἡ βαθεῖα ἡσυχία. Ὁ νοικοκύρης ὁ Κωσταντῆς Συριζας, ἡ γυναῖκα του κι' οἱ μισταρκοὶ, ὅσοι δὲν ἔλειπαν στὸν κάμπο, ἦταν παραδομένοι στὸν ὕπνο. Τὰ ζά ὄλα, ἐξὸν ἀπὸ τὴ φοράδα τοῦ ἀφέντη, ξεκαλοκαίριαζαν στὸ λειβάδι. Τὰ δυὸ μαντρόσκυλλα ἦταν ξεπλωμένα ἀπάνω στὸν μαντρότοιχο μὲ τὸ κεφάλι ἀνάμεσα στὰ μπροστινά τους ποδάρια.

Ἦταν Δευτερογιούνης. Τ' ἀλώνια ποῦ κείτονταν ἐκεῖ δὲ στὴν ποδιά τοῦ χωριοῦ ὀλόγισμα μὲ θημωνιές καὶ μαλάματα δινόντουσαν στ' ἀπαλογάδι τοῦ ὕπνου, ἀποχανωμένα ἀπὸ τῆς μέρας τὸν καυτό κάματο. Ἔτσι μὲ τὴ φεγγαράδα, τὰ μαλάματα σπιθοβολούσαν σὰν πέλαγα. Οἱ θημωνιές φωτόλουστες πυργωνόντουσαν ἀληθινὰ κάστρα τῆς εἰρήνης.

Ξάφνου γιὰ μιὰ στιγμή τὰ βατράχια ἀπὸ πέρα στὸ ἀπόμακρο μυστηριώδικο λειβάδι μούδιασαν. Οἱ γρύλοι, παραπονεμένοι ψάλτες τοῦ ἀπόκοσμου, τρίξαν ἀποκαμυμένοι. Τὸ γέρικο σκυλλὶ τοῦ Τουρκόπουλου ἀλίχτησε μιὰ φορὰ μακρόσυρτα καὶ θρηνώδικα. Βούουουου. Μιὰ φορὰ μόνο.

—Κωσταντῆ, ζύπνα.

—᾽Ωχ.

—Κάποιος εἶναι στὴν ἐξώπορτα.

—Σοῦ φάνηκε, γυναῖκα. Κοιμήσου.

Μέσα στὴ σιγαλιὰ τῆς καλοκαιριάτικης νύχτας ἀκούονταν τώρα καθαρὰ ἓνα κλάμα. Κλάμα παιδιάτικο. Σὲ λίγο ξεχώρισε τρεχάλα ἀνθρώπου ποῦ ὀλοένα ξεμάκρυνε καὶ μονομιὰς τὸ κλάμα ξανάρχιζε δυνατώτερο, σπαρακτικό. Τὰ σκυλιὰ λυσομανούσαν ἀπὸ τὸ κακό τους χωρὶς νὰ κατέβουν ἀπὸ τὸ μαντρότοιχο.

Ὁ Κωσταντῆς Συριζας δὲν ἔχασε καιρό. Σηκώθηκε, μπήχτηκε στὶς ποδίνες του κι' ἔδραμε πρὸς τὴν ἐξώπορτα. Δεμένο μ' ἓνα λουρί ἀπάνω στὸ τερτζέλι θρισκόταν ἓνα παιδί. Ὅλο ἔκλαιγε καὶ ξεφώνιζε, πασκίζοντας νὰ λυθεῖ. Ὁ Κωσταντῆς τὸ λειψώρωσε, τὸ χαιδεψε, τὸ γλυκομίλησε καὶ παίρνοντάς το ἀπὸ τὸ χερί τοῦ ἔφερε πίσω στὴ τσάμπρα. Ἡ γυναῖκα του εἶχε ἀνασηκωθεί.

—Ἐλα γυναῖκα, εἶπε εὐθυμα. Αὐτὸς ὁ λεβέντης ἔπεσε στὴν αὐλὴ μας ἀπὸ τὸ οὐρανό.

Ἡ γυναῖκα ἀψήλωσε τὴ λάμπα καὶ κοίταξαν τὸ παιδί στὸ φῶς ἀπὸ κοντὰ. Δὲν τοῦδινε πάνω ἀπὸ τρία χρόνια.

—Μὰς τὸ ἀφήκαν νὰ τὸ ἀναγιώσουμε, εἶπε ἡ γυναῖκα. Γιὰ δές, δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ χωριό μας. Τοῦ σφούγγισε τὰ μάτια καὶ τὴ μύτη. —Πεινάς μωρό μου; Πιὲς γάλα.

Τὸ παιδί σταμάτησε τ' ἀναφυλλητὰ κι' ἐτράβησε τὸ γάλα μονορουφί. Σημάδι πὼς ἦταν νηστικό. Τοῦ στρώσαν ὅπως-ὅπως νὰ κοιμηθεῖ δίπλα στὴν τάβλα τους. Ξαναπλάγιασαν κι' αὐτοί.

Ἡ φοράδα πεσμένη δίπλα στὸ πηγάδι μὲ τὶς γούρνες τοῦ νεροῦ, στύλωνε τ' αὐτιά καὶ ρουθούναζε κάπου-κάπου. Τὰ σκυλιὰ γλεντούσαν τὴ ξεγνοιασιά. Ἡ ἡσυχία ξαναπλώθηκε παντοῦ....

Ὁ Μίλτος, ἔτσι λεγόταν τὸ παιδί, βολεύτηκε στοῦ Συριζα γιὰ πάντα. Ἄλλα ἀπὸ τὸ ὄνομά του, τριῶ χρονῶ σου λείει, δὲ μπόρεσε νὰ πεῖ. Οὔτε τὸ χωριό του ἤξερε μήτε τὰ γονικά του. Οὐρανοκατέβατος βρέθηκε στοῦ Συριζα, κι' αὐτὸς κι' ἡ γυναῖκα του ἄνοιξαν τὶς ἀγκάλες τους καὶ τὸ δέχτηκαν σὰν παιδί τους. Ἐβάλαν μάλιστα καὶ τοὺς ζαπτιέδες νὰ ρωτήσουν στὰ χωριά τριγύρω ποῦ σεργιάνιζαν γιὰ νὰ βροῦν τίποτε δικούς του. Τοῦτο τὸ ἔκαμαν γιὰ νὰ ἐξηγηθοῦν μιὰ κι' ἔξω μὲ τοὺς ἀνθρώπους πὼς τοὺς ἄφηναν τὸ παιδί μὲ τὸ θέλημά τους. Οἱ ζαπτιέδες κοίταξαν ἀπὸ δῶ, ρώτησαν ἀπὸ κεῖ μὰ τοῦ κάκου. Οὐρανοκατέβατος.

Μιὰ καὶ τὰ πράματα ἐρχόντουσαν βολικά μονάχα τους, κανένας δὲ θρισκόταν νὰ παραπονεθεῖ. Οἱ Συριζῆδες ἠθελαν κληρονόμο. Ὁ Μίλτος γονιούς. Οἱ χωριανοὶ κοίταξαν τὶς δουλειές τους καὶ καρφὶ δὲν τοὺς καιγόταν. Πολὺ ποῦ τοὺς ἔνοιαζε τὴ γίνονται ἀλόγγρα τούς. Ἐρῶτησαν ὅμως τοὺς μισταρκούς τοῦ Συριζα ἔτσι ἀπὸ περιέργεια κι' ἔμαθαν τ' ὄνομα τοῦ παιδιοῦ. Τοῦ κόλλησαν καὶ παρατσούκλι. Ἔτσι ὁ Μίλτος Ἄναγιωτὸς ἦταν σὰ νὰ λέμε ἀναγιωτὸς ὄλου τοῦ χωριοῦ, ὄλου τοῦ κόσμου.

Ἦστερα, ἐκτιμούσαν καὶ τὸ Συριζα ποῦ ἦταν ὁ πρῶτος νοικοκύρης τοῦ χωριοῦ

* Ἐπεινος δευτέρου διαγωνισμοῦ διηγήματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου.

Σαρανταπεντάρης, καταστάμενος, ήταν ένας από τους άδροπρόσωπους παλιούς άρχόντους, που όσο κυλάνε τα χρόνια άπολείπουν. Είχε διός άμετρο. Χωράφια άμπέλια, ζωντανά. Είχε και καλή γυναίκα. Μονάχα παιδιά δέν είχε κάμει.

Ήταν καλόγνωμος και λεβεντάνθρωπος. Άμα στραυνόταν με το ήλιοβασιλευμα το τραπέζι στη μεγάλη τσάμπρα του σπιτιού του, άνέβαινε άπάνω στο δώμα του άνωγιού και φώναζε, προσκαλώντας τόν κόσμο στο τραπέζι με την τραχειά του προφορά.

—“Όσοι είσαστε ξένοι για φτωχοί, να κοιπάσετε να δειπνήσουμε. Όσοι πεινάτε να κοιπάσετε να δειπνήσουμε, είπαασαααα....

* * *

Ό Μίλτος ήταν δίχως άλλο ένα παιδι παράξενο. Λες και δέν ήταν στα νερά του. Λες και κάποια κακιά μάγισσα—για μάγισσες, άνεράδες και βασιλόπουλα έλεαν και τα παραμύθια—να τόν είχε άγγίξει με το μαγικό της ραβδί. Κανένας δέν τόν είδε να γελάσει. Κανένας δέν τόν άκουσε να ξεφωνίσει χαρούμενα. Μήτε και να κλάψει ποτέ. Το πρώτο και στερνό του κλάμα ήταν εκείνο της τρομαχτικής νύχτας του Δευτερογούνη. Σά να του είχαν περάσει άπάνω στο πρόσωπο καυτό σίδερο και τούσβησαν κάθε έκφραση, κάθε παραλογή. Ό Συρίζας κι' η γυναίκα του νιώθανε πως κάτι το βασάνιζε και πάσκιζαν να το συνεφέρουν. Τόν χαίδευε και τόν ναυούριζε σαν τόν έβαζε ή μάνα του να κοιμηθεί κάθε βράδυ. Ήταν λιγομίλητος, του έλειπαν κι' οι περιέργειες. Έμοιαζε με άγρίμι, που δέν είχε όλότελα ημερώσει.

Ήταν άλλοτε καλούπι. Κάτι παρείσακτο, σα ξωτικό, κυριαρχούσε άπάνω του, που τόν έκανε να ξεχωρίζει από τα χωριατόπουλα. Στά δώδεκα του χρόνια είχε γίνει ένα μεστωμένο, μεγαλόσωμο παλληκάρι. Βαθειά μελαχροινός, σχεδόν μελαψός, σαν άστάλι. Κι' ή φωνή του ήταν βαρειά και κάποτε στριγκιά.

Όσο μεγάλωνε πληθθαίναν κι' οι παραξενιές του. Σάν ήταν νύχτα με το φεγγάρι στεκόταν ώρες πολλές άσάλευτος με το πρόσωπο καταντικρύς σα μαγνητισμένος και πολλές φορές ύμνωε τα χέρια προς τόν ουρανό. Το χεϊμώνα πάλι, φούσκωνε στη ρεματιά το ποτάμι και σκέπαζε με θολό νερό τα χωράφια και τα περιβόλια όλόγυρα.

Ό Μίλτος στεκόταν άμίλητος άπάνω στο δώμα και θαμπωμένος από τη μάνητα του νερού, κοίταζε από ψηλά, κοίταζε άχόρταγα.

Τούτα τα φερσίματα οι χωριάτες δέν τα καταλάβαιναν—παράξενα καμώματα—τάβλεπαν με μισό μάτι. Ό Στάθης ό Σκουτάβλης, ένας γέρος πολύζερος, που καταλάβαινε κι' από τόν καιρό, έλεε και ξανάλεε.

—Ό Θεός να με θγάλει ψεύτη, κούφια ή ώρα, μα δε βλέπω καλά σημάδια άπάνω στον Άναγιστό. Κάτι μου λέει μέσα μου πως μεγάλο κακό θα δούμε από δούτον.

Οι χωριάτες τάκουγαν και κούναγαν την κεφαλή. Ούτε καλό όμως, ούτε κακό έλεαν στο Συρίζα. Ντρεπόντουσαν.

Ή γής έχει χαρές πολλές μα έχει και λύπες άπειρες, απάράλλαχτα σαν την άγάπη. Έχει καμους αγιάτρευτους. Μπορεί, εκεί που τη μιá χρονιά θεριεύει ή χλωράδα και φουντώνουν ίσκιερά τα θλαστήματα, ν' άπλώσει ή ξεραίλα την άλλη κι' ό τόπος άχαρος να δείχνει τη σκληράδα του. Φοφούν τα κτηνά. Τα δέντρα ξεραίνονται. Οι άνθρωποι γυρνούν στις έρημιές μουγγοί κι' άγριεμει.

Στην κρίσιμη καμπή της ηλικίας, στα δώδεκα χρόνια, που ό Μίλτος από άπραγο παιδι γινόταν πια νιός άντρας, πλάκωσε άναπάντεχα το μεγάλο κακό. Ή άστοχία. Θεοκατάρτη λέξη. Οι αίτιες της άστοχίας είναι πολλές, σαν τα κρίματά μας. Ή αναβροχιά. Το χαλάζι. Ή άκριδια, που σα λιμασμένο, πολύστομο θειρό τρώει έλπίδες και καλοθεμελιωμένα όνειρα. Μαύρη συφορά βασανίζει τη γής και δέν την άφήνει να καρπίσει.

Κείνη τη δίσεκτη χρονιά δέν έβρεξε σταλαματιά. Ό ουρανός ήταν γιομάτος με διαβατάρικα σύγνεφα, παράξενα σχήματα και χρώματα, πότε μολυβένιος και πότε σταχτής κι' οι χωριάτες τόν παρατηρούσαν με παρακαλεστικές και παραπονιάρικες ματιές. Μήτε σταλαματιά.

Ή γής άπόμεινε χέρσα. Οι μισαρκοί του Συρίζα έφευγαν γιατί καθυστερούσαν τα μιστά τους. Τα μισά ζωντανά ψόφησαν από την πείνα γιατί το χορτάρι είχε σωθει πολύ γρήγορα.

Έκει που πρωτύτερα ό Συρίζας λογάριάζε να στείλει το παιδι στη Χώρα, να μάθει γράμματα περίσσια, να γίνει ό άξιος κληρονόμος του, με πολύ πόνο έβλεπε τα έξοδα που ήταν άδάσταχτα. Καταλάβαινε κατάβαθα πως δέν ήταν βολετό να γίνει τούτη ή θεάρεστη πράξη.

“Ετσι έβαλε τὸ Μίλτο στὸ τσαγκάρη τοῦ χωριοῦ, τὸ Μάστρε-Νικολάκη τὸ Ξυστάρη, νὰ μάθει τέχνη (κι’ ἄς τὴν κρεμάσει σὸ παλοῦκι). Στὴν ἀρχὴ ὁ τσαγκάρης ἦταν ἡμέρος. Ἄμα ὅμως πέρασαν οἱ πρῶτες μέρες ἔγινε ἀμίλητος. Τὸν ἔβριζε μὲ τὸ παραμικρὸ καὶ πότε-πότε σήκωνε τὸ χέρι νὰ τὸν κτυπήσει. Μιὰ μέρα χύθηκε τὸ παιδί στὸ δρόμο μὲ τὸ τσαγκάρη ξεπίσω. Τὸ κυνηγητὸ πήγε κάμποση ὥρα κι’ οἱ χωριάτες χαχάνιζαν.

—Σπάστου τὰ πλευρά, Μάστρε-Νικολάκη.

—Ἄπὸ τότες ποῦ ἦρθε αὐτὸς ὁ μπάσταρδος καλὴ μέρα δὲν εἶδαμε.

—Νὰ τὸ διώξουμε, σιόρ. Ἔχει σημάδια ξωτικά.

Δὲν ἔφτασαν ὅμως ὡς ἐκεῖ. Δὲ βέλησαν νὰ πικράνουν τὸ Συρίζα. Ξέφυγε τοῦ τσαγκάρη καὶ δὲ μεταπάτησε στὸ τσαγκαράδικο. Ὅμως ἡ κακὴ του μοῖρα τὸν κυνηγοῦσε ἀνελέητα.

Στὰ δεκαπέντε του εἶχε πιά γίνει παλληκάρι μεγαλοδύναμο. Οἱ χωριάτες ἄρχισαν νὰ τὸ φοβούνται, λογαριάζοντας τὴν κακία ποῦ τοῦ εἶχαν δεῖξει στὰ χρόνια ποῦ πέρασαν. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς ἡ ψυχὴ τοῦ ἦταν γιομάτη πίκρα καὶ τὸ φαρμάκι τῆς ἀνάβριζε πλοῦσια προσφορά. Δὲ λογάριαζε τίποτε.

Τὰ μαλιά του ἀκτένιστα, ὀλόμαυρα κι’ ἀνακατωμένα ἔπεφταν καὶ σκέπαζαν τὸ μισὸ του μέτωπο. Τὰ μάτια του ἔλαμπαν μὲ μιὰ παράξενη λάμψη πονηρίας καὶ κακίας. Τὸ μαυριδερό του δέρμα, ἡ σιδερένια ἔκφραση καὶ τὰ σμιχτὰ του φρύδια τὸν ἔκαναν σωστὸ ἀγριάνθρωπο. Πάντα μ’ ἓνα ξάνοιχτο μισοσκισμένο πουκάμισο κι’ ἓνα χιλιομαπαλωμένο παντελόνι, μὲ τὰ χέρια δεμένα πίσω καὶ μ’ ἓνα γατίσιο περπάτημα ἀλευρογύριζε τὰ σοκάκια τοῦ χωριοῦ, ἔτρεχε στὸν κάμπο, ἀνέβαινε στὸ βουνό. Ἔγινε χασομέρης καὶ μὲ τὸ παραμικρὸ εἶχε καὶ τὸ ζουναρί λυμένο γιὰ καυγά. Μὲ τοῦ ψύλλου τὸ πῆδημα, ποῦ λέει ὁ λόγος.

Μιὰ μέρα κάθотан, παραδομένος σὲ στοχασμοὺς ἀπόκρυφους, ἀπάνω στὸ κορμὶ ἐνὸς ψόφιου ἀλόγου, σὰν τὸ πνέμα τῆς σφοδρᾶς στὸν καμένο κάμπο. Καὶ τὰ κοράκια φεροκοποῦσαν ἀπὸ πάνω κι’ ἔκρωζαν. Πέρα πέρα στὴ στράτα περνοῦσαν δυὸ-τρία μυλάρια, φορτωμένα μὲ τὰ σύνεργα καὶ τὸ νοικοκυριὸ μιᾶς φαμίλιας μάντηδω.

—Αὐτοὶ περνοῦν τὴν καλύτερη ζωὴ, συλλογίστηκε ὁ Μίλτος. Πᾶνε ὅπου ἀνοίγει στράτα καὶ μονοπάτι χωρὶς νὰ τοὺς μισήσει γιὰ νὰ τοὺς ἀγαπήσει κανένας. Ψυχογιοὶ τῆς πλάσης ἀκέριας.

—Καλὸ τὸ σκαμνὶ ποῦ πέτυχε, καλόπαιδο, δοκίμασε νὰ χωρατέψει ὁ Λεπτέρης ὁ Μάντης, περνώντας ἀπὸ μπροστά.

—Βρὲ Μάντη, πήγαινε νὰ κόψεις τὴν κεφαλὴ σου, τὸ καλὸ ποῦ σοῦ θέλω. Κι’ ὁ Μίλτος πήδησε μονομιάς ἀπάνω. Τὶ σὲ νοιάζει μωρὲ ποῦ κάθομαι ἐγώ; Ἐσὺ τοὺς τεντζερέδες τὸν κοιτάξεις, ἀκούς;

Ὁ Λεπτέρης τὰ χρειάστηκε. Μισὸ χωρατὸ δὲν πρόφτασε νὰ κάμει καὶ παρὰ τρίχα νὰ τοῦ φύγει τὸ κεφάλι. Τοῦ φώναξε ἡ γυναίκα του νὰ πάει μπροστά. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς ἄρχισε κι’ αἰτουνεῦ τὸ αἷμα του νὰ θράζει, μὰ βλέποντας πὼς τὸ παλληκάρι ἦταν τόσο μυγιαγγιχτο καὶ τόλεε κι’ ἡ καρδιά του, λούφαξε. Τὴν κατάπτε.

Ἐπὶ τοῦ ἔπεισοδιου μὲ τὸν Μάντη, ὁ Μίλτος τράβηξε γιὰ τὸ χωριὸ, περνώντας ἀπὸ τὸν Ἄνεμόμυλο. Ἦταν τοῦτος, ἓνα χαλασμένο χωρὶς στέγη σπιτί στρουγγυλὸ, ἀπάνω σ’ ἓνα λόφο ἀερικό. Λέγαν πὼς μιὰ φορὰ ἦταν μύλος γιὰ τὸ ἄλεσμα τοῦ σταριοῦ. Κανένας ὅμως, μήτε κι’ ἀπὸ τοὺς παλιότερους δὲ θυμῶταν τὰ πανιά ἢ τὸ μυλωνά. Ὁ Μίλτος σκαρφώλασε σιγά-σιγά ἀπάνω κι’ ἔκατα στὸ ψηλότερο χάλασμα τοῦ τοίχου, ἔχοντας τὰ πόδια κρεμασμένα ἔξω.

Τὸ χωριὸ θρισκόταν στὰ ριζὰ τῶν δρυοῦ, μὲ τὰ σπίτια μαζεμένα στὴ μιὰ ἄκρη, παρακάτω τ’ ἀλώνια καὶ πέρα τὸν κατήφορο καὶ τὸ λειβάδι. Μακρύτερα φαινόταν στὸ ἴδιο ὕψος μὲ τὸν Ἄνεμόμυλο ἡ θάλασσα. Ὁ Μίλτος συλλογίστηκε ἂν τάχα δὲν ἦταν καλύτερα νὰ κατακυλήσει μιὰ καὶ καλὴ ἀπὸ κεῖ ἀπάνω κι’ ἄς πάει ὡς τὴ θάλασσα, φτάνει νὰ ξεμπερδέψει ἀπὸ τοὺς καυγάδες, τὴν κακία καὶ τὴν κακογλωσσία τοῦ κόσμου.

Χωρὶς νὰ τὸ πολυσκεφτεῖ, τέτοια ἦταν ἡ ἀπελπισία του κείνη τὴ στιγμὴ, στάθηκε ὀλόρθος ἀπάνω στὸν τοῖχο. Κρατήθηκε ψηλά, μὲ κάποια κλίση πρὸς τὰ κάτω, μὲ τὰ χέρια ἀνοιχτὰ καὶ τὸν οὐρανὸ γαλάζιο ἀπὸ πίσω, τὸ χωριὸ μπροστά του ἀκουρδιστὸ, μοιάζοντας μὲ γεράκι ποῦ ζυγιάζει τὰ φτερά του.

—Μίλτο, πρόσεχε.

Ἄπὸ τὴν πίσω μεριά τοῦ Ἄνεμόμυλου στεκόταν ἡ Πελαγία, ἡ κόρη τοῦ Στάβη τοῦ Σκουτάβλη. Εἶχε βγεῖ μαζί μὲ δυὸ-τρὲς κοπέλλες νὰ μαζέψουν γαλατοῦνες, κά-

τι χόρτα που τὰ ἔκαναν βραστά, καὶ ψάχνοντας εἶχαν χωρίσει γιὰ λίγο. Συντρομά-
ηκε ἡ κοπέλλα βλέποντας τὸν Ἄναγιωτὸ νὰ στριφογυρίζει ἀπάνω στὸν Ἄνεμόμυ-
λο, σὰν τὸ τσαμπὶ τὸ σταφύλι.

—Ἄκουσε, κοπέλλα μου, εἶπε ὁ Μίλτος βάζοντας τὰ χέρια στὴ μέση. Νὰ πα-
ραγγεῖλεις στὸν προκομένο τὸν πατέρα σου νὰ τηράει, ἀν θέλει τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ-
στρα, ὅμως ἐμένα νὰ μὴ μὲ κακολογᾷ. Νὰ τὰ πείς στὸν κύριο Ἀστρονόμο.

—Ὁὰ τοῦ τὰ πῶ, Μίλτο, θὰ τοῦ πῶ. Μόνο νὰ κατέβεις κάτω.

Ἄ Μίλτος ἄρχισε νὰ διασκεδάσει μὲ τὴ λαφιασμένη κοπέλλα. Ὁμως γιὰ καλὸ
καὶ γιὰ κακὸ, προσεχτικὰ ὅπως εἶχε σκαρφαλώσει κατέβηκε ἀπὸ τὸν Ἄνεμόμυλο.
Ἄμα πάτησε, ἡ Πελαγία λάκκισε μὲ τὴ συντροφιά της κατὰ τὰ λιοστάσια, ὅπου οἱ
γαλατοῦνες φύτρωναν ἀφθονες. Ὁ Μίλτος τὴν ἀκολούθησε....

* * *

Πέντε ὀλόκερα χρόνια παίδευε τοὺς χωριάτες ἡ ἀστοχία, χωρὶς ἡ γῆς τοὺς νὰ
καρπίζει. Πολλὲς φορές, σὰν ἔφτανε ἡ θηλειὰ στὸν κόμπο, βγάδαν ἀπὸ τὸ χῶμα τὶς
ρίζες κάτι ἀνδρῶν χόρτων καὶ τὶς ἔκαναν ἀλεύρι. Τὰ χέρτα τὰ ἔλεαν λουφακούς
κι' οὔτε τὰ ζωντανὰ δὲν τοὺς γευότουσαν τὴν καλὴ ἐποχὴ. Παίξεις ὅμως μὲ τὴν πείνα;

Ὅσα γιδοπρόβατα εἶχαν γλυτώσει ἀπὸ τὸ θανατικὸ εἶχαν στερφεῖ. Μῆτε γεν-
νοβολοῦσαν μῆτε γάλα ἔδιναν.

Ἄ Μίλτος Ἄναγιωτὸς στὰ δεκαοχτώ του, ἦταν τώρα ὁ «ἀξιος κληρονόμος».
Ἄ Κωσταντῆς Συρίζας εἶχε συρρεθῆ ἀπὸ τὸν καυμὸ τῆς γῆς, ἀφήνοντας ἀνωφέλευτη
κληρονομιά. Τὰ χωράφια χωρὶς ὄργωμα τόσα χρόνια, χέρσα κι' ἀραχλα, γιομάτα ὀρ-
μάνι καὶ φίδια, ἔμεναν ρημαγμένα.

Ὅσο κράταγε ἡ ἀστοχία δὲν ἦταν τρόπος νὰ καλοπεράσει μὲ τοὺς χωριάτες.
Τοῦ ἔριχαν τὴν αἰτία τῆς συμφορᾶς, ἀπὸ τὰ «ξωτικά σημάδια» τοῦ κορμιοῦ του. Ἄν
δὲν ἦταν ἡ δύναμή του, οἱ φοβέρες κι' οἱ κακοὶ του τσῆποι, σίγουσα θὰ τὸν ἀποδιώχναν,
πρὸ πάντων τώρα ποὺ ὁ Συρίζας εἶχε πεθάνει. Ἄ Στάθης ὁ Σκουτάβλης τοῦ κοπά-
νιζε κάθε κατηγόρια, σὰν τοῦ δινόταν ἡ εὐκαιρία, καί, πολλοὶ πίστευαν τὶς ὀρμήνιες του
ἀπὸ τὰ βάθη τῆς χωριάτικης ψυχῆς τους.

—Ἄ Ἄναγιωτὸς μᾶς ἔφερε τὴ μαύρη συμφορά. Ἄ Ἄναγιωτὸς. Ἐγὼ τᾶλεα ἀπὸ
τὴν ἀρχή, μὰ ποῖδ' ἄκούσει. Τᾶλεα ἐγώ. Τὰ ἤξερα ἐγώ.

Ὅλα τᾶξερε ὁ Ἄστρονόμος. Ἐκεῖνο ποὺ μονάχα δὲν μάντευε ἦταν πὼς ἡ κόρη
του ἡ Πελαγία κι' ὁ Μίλτος Ἄναγιωτὸς βρισκότουσαν ἐνωμένοι στὴ ζωὴ καὶ στὸ
θάνατο. Ἐτσι εἶχαν ὀρκιστεῖ σὰ ξεμοναχιάστηκαν μιὰ φορὰ στὸ γιοφύρι τοῦ Στρα-
βοῦ. Αὐτὸ δὲν τὸ κάτεχε. Ἄπὸ τὸν καιρὸ, τὰ σύγνεφα καὶ τοὺς ἀνέμους, ἄλλο τίποτε.

* * *

Ἦταν ἀρχὲς τοῦ Δεκέμβρη. Οἱ χωριάτες καρτεροῦσαν τὶς βροχὲς ἐναγώνια γισ-
τὶ παιζόταν πιά κι' ἡ ζωὴ τους. Οἱ τοκογλύφοι, δράκοι τῆς φτωχολογίας, ἀπὸ καιρὸ
εἶχαν ἀρχίσει νὰ βγάνουν στὸ σκουέστρο μάλια καὶ μάλια. Ἄ οὐρανὸς ἔτσι σὰν κά-
θε χρονιά ἦταν συγνεφιασμένος.

—Κάμε, θέ μου, τὸ θᾶμα σου!

Ἄνήμερα τ' Ἄη Νικόλα ὁ καιρὸς ἦταν γιομάτος. Οἱ χωριάτες συναγμένοι ἀπο-
λείτουργα στὸν καφενὲ τοῦ Χατζηγεωργάκη, μὲ τὶς καπότες ριγμένες στοὺς ὤμους,
καὶ τὶς κεφαλὲς κουκουλωμένες, κουβένταζαν χαμηλόφωνα. Στὰ προσώπατά τους ἦταν
ζωγραφισμένη μιὰ θλίψη ἀπόκοσμη κι' ἡ ἀποκοτιά τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ξέρει πὼς δὲ
γλυτᾶνε ἀπὸ τὴ μοῖρα του.

—Τίποτε βρὲ κοπέλλα. Κοίταξε ψὲς τὴν ὀπλιά, ὕστερα ἀπὸ τὸ λάλημα τοῦ
πετεινοῦ. Τὴν κοίταξε κι' ἔκλαιγα. Μὴν γελιέστε ἀπὸ τὴ μαυρίλα τοῦ καιροῦ. Οὔτε
καὶ σήμερα δὲ θὰ βρέξει, συμφορά μας.

Τὰ εἶπε ὁ Σκουτάβλης δυνατὰ γιὰ νὰ τὰ ἀκούσουν ὅλοι.

—Ξορκισμένος λόγος, ἀπολογήθηκε ὁ παπάς. Ἄ, μὰ ἐσὺ τὸ παρακάμες μὲ τὶς
ὀρμήνιες ποὺ μᾶς δίνεις.

Ἄ Σκουτάβλης δὲν πρόκαμε νὰ δώσει ἀπόκριση. Ἐνα παιδί μῆκε τρέχοντας
στὸν καφενὲ καὶ κάτι τοῦ μωρμούρισε στ' αὐτί. Ἄ Σκουτάβλης τινάχτηκε ἀπάνω,
σὰν νὰ τὸν εἶχε κτυπήσει ἀστροπελέκι, κι' ἔφυγε ὠχρὸς σὰν τὸ θειάφι.

Ἄ ὕστερα ἀπὸ λίγη ὥρα βούιζε τὸ χωριὸ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη. Μαθεύτηκε πὼς ἡ
Πελαγία, ἡ κόρη τοῦ Σκουτάβλη, ἀντὶ νὰ πάει στὸ σπίτι της, ἀπολείτουργα τοῦ Ἄη
Νικόλα, τρύπωσε κλεφτὰ-κλεφτὰ στὸ Συριζέϊκο. Ἦταν ἐξηγημένη μὲ τὸν Ἄναγιω-
τὸ, ποὺ τὴν καρτεροῦσε στὴν καμαρόπορτα. Ἡ Συρίζαινα, ἀνήμπορη, δὲν εἶχε χαμ-
πάρι.

Ὁ Σκουτάβλης ἔτρεξε ἀπὸ δῶ, ἀπὸ κεῖ, ἔβρισε καὶ χωρὶς νὰ ξεθυμάνει γύρισε στὸν καφενὲ ἀφρίζοντας ἀπὸ τὸ κακὸ του. Τὰ μάτια του ὀλοκόκκινα πετούσαν φωτιά.

—Ποῦ εἶναι ὁ Μουκτάρης, σιόρ; φώναξε ἄγρια. Μάγια τῆς ἔκαμε, μωρέ. Μὲ τὸ θέλημα τῆς δὲ θὰ τὸν ἀκλουθοῦσε ἡ κόρη μου.

—Κάτσε φρόνιμα, Στάθη, συμβούλεψε ὁ παπάς. Ἄφου τὸ κακὸ ἔγινε, ἐσὺ δὲ μπουρεῖς παρὰ σὰ φρόνιμος ἄνθρωπος νὰ δεχτεῖς νὰ τοὺς στεφανώσουμε.

—Καλύτερα νὰ τὴ νεκροφιλήσω, παρὰ νὰ τὴν καμαρώσω στὸ πλευρὸ τοῦ Ἄναγιωτοῦ. Κι' ἐσεῖς, μωρὲ χωριανοί; δὲ θὰ μὲ βοηθήσετε, μωρέ; Σὰς τὸ λέω, πῶς ὅσο εἶναι αὐτὸς ζωντανὸς σταλαματιὰ νερὸ δὲν πέφτει, μωρέ. Σταλαματιὰ.

Μπουσουσουούμ... ἀκούστηκε μονομιὰς σὰν ἀπάντηση μιὰ βροντὴ, ποὺ τράνταξε τὸν καφενὲ ἀπὸ τὸ θεμέλιο ὡς τὴ στέγη.

—Νὰ μὲ βοηθήσετε, μωρέ, οὐρλιαζε ὁ Σκουτάβλης. Δὲ θὰ βρέξει μωρέ. Νὰ μὲ βοηθήσετε.

Βζβζβζ... ἔλαμψε μιὰ στραπή καὶ τὴν ἀκολούθησε ἄλλη βροντὴ δυνατώτερη ἀπὸ τὴν πρώτη. Στάλες χοντρὲς ἄρχισαν νὰ πέφτουν στὴ διψασμένη γῆ. Ὅλοι βγήκαν ἔξω ἀδιαφορώντας ἂν θὰ βραχοῦν.

—Δόξα σοι ὁ Θεός, εἶπε ὁ παπάς κάνοντας τὸ σταυρὸ του.

Πολλοὶ δάκρυζαν. Ἡ βροχὴ ὅσο περνοῦσε ἡ ὥρα δυνάμωνε. Σὲ λίγο ἄρχισε ν' ἀκούεται τὸ βουητὸ τοῦ ποταμοῦ.

—Τί λές, κύριε Ἀστρονόμη, ρώτησε κάποιος. Θ' ἀνοίξει ὁ καιρὸς ὡς τὴν Κυριακὴ τῶν γάμων;

Ὁ Σκουτάβλης ἔσεισε τὴν κεφαλὴ του περὶλυπος καὶ σωριάστηκε ἀπάνω σὲ μιὰ καρέκλα.

* * *

Τὸ θολὸ νερὸ εἶχε πλημμυρίσει τὰ λειβάδια καὶ τὰ περβόλια, ποὺ εἶχαν γίνεи μιὰ λίμνη ὀλόβολη. Ὁ Μίλτος βγήκε ἀπάνω στὸ δῶμα μὲ τὴν Πελαγία.

Ἄγκαλιασμένοι, κοίταζαν ἀπὸ ψηλά, κοίταζαν ἀχόρταγα τὴ μάνητα τοῦ νεροῦ.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΩΝΣΤ. ΗΛΙΑΚΗΣ

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Ἡ νύκτα τραγοῦδησε τὸν ἔρωτά μου,

ἡ ψυχὴ μου γιόμισε ἄρμονία,

ἡ ψυχὴ μου ἐνατένισε τὸ ἄπειρο

κοιτάζοντας τὰ μάτια σου.

Ἡ νύκτα τραγοῦδησε τὸν ἔρωτά μου.

Τὸ νεκρὸ τοπίο γιόμισε ἱριδισμοὺς καὶ χρώματα.

Ἡ θάλασσα φωσφόρισε ἀπ' ἀσημένιες πούλιες.

Ἐνα καράβι σαλπάρισε γι' ἄγνωστα μέρη.

Τὸ φεγγάρι τοεμούλιασε ἀπὸ ἠδονή.

Τ' ἀστέρια μίλησαν γι' ἀνθρώπινες μοῖρες,

γι' αὐτοὺς ποὺ ἔρχονται μ' ἀναμμένες λαμπάδες,

γι' αὐτοὺς ποὺ χάνονται σ' ὠκεανούς καὶ θάλασσες.

Ἡ ζωὴ διαθαίνει μὲ γοργὸ ρυθμό.

Τὸ παιδί θυζαίνει λαίμαργα τὸ φουσκωμένο κόρφο.

Ὁ νεῖος χορεύει στεφανωμένος μὲ ρόδα.

Ἀναζητᾶει τὸ ταῖρι του τ' ἀγρίμι στὸ δάσος.

Στὴν τενωμένη χορδὴ τοῦ τόξου του

ὁ Ἔρως ρυθμίζει τὴν ἄρμονία τῆς Φύσης.

Στὴν τενωμένη χορδὴ τῆς καρδιάς μου

ἐτόνισα τὸ τραγοῦδι μου,

τὸ τραγοῦδι τῆς Ζωῆς, τὸ τραγοῦδι τοῦ Ἐρωτά.

Ἡ νύκτα τραγοῦδησε τὸν ἔρωτά μου.

Ἡ ψυχὴ μου τραγοῦδησε τὴν ὁμορφιά τῆς ζωῆς

κοιτάζοντας τὰ δυὸ σου μάτια.

ΑΥΓΗ ΡΟΔΙΝΗ

ΚΑΘΙΕΡΩΜΕΝΗ ΠΟΙΗΣΗ, ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ, ΝΕΕΣ ΤΑΣΕΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι άναμφισβήτητα, πολλά τὰ προβλήματα που προέκυψαν τελευταία στην ποίηση, μετά τὸ φανέρωμα καὶ τὴν ἐξάπλωση τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ. Ἦδη δημιουργήθηκε ἓνα χάος, μετὰ ἀπὸ τὴ σύγκρουση παλαιᾶς καὶ νέας ποιήσεως, μετὰ ἀπὸ τὴν κατάρ- γηση τῶν παλαιῶν ποιητικῶν κριτηρίων καὶ τὴν καθιέρωση νέων. Ὁ ἀναγνώστης, ὁ ἀπλοϊκὸς ἀναγνώστης, πού ἀρέσκετο στὶς ἐλεύθερες ὥρες του, νὰ διαβάξει στίχους ἢ νὰ παρακολουθεῖ διαλέξεις κι' ἀπαγγελίες, εἶναι πλημμυρισμένος ἀπὸ ἐρωτηματικά κι' ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴν καινούργια ποιητικὴ ἀτμόσφαιρα πού δημιουργήθηκε· κι' εἶναι πολὺ φυσικὸ αὐτό, ὅταν οἱ ἴδιοι οἱ δημιουργοὶ δὲν ἔχουν διαμορφώσει σαφὴ ἰδέα σὲ πολλὰ βασικὰ ζητήματα.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ παλαιὰ ποίηση ἦτο συνδεδεμένη μὲ πολλοὺς νόμους καὶ κανόνες, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικὴ τῆς μορφή. Οἱ περιορισμοὶ αὐτοὶ ἦσαν 1) τὸ κανονικὸ, ἀπλὸ (ἴαμβος, τροχαῖος, δάκτυλος, ἀνάπαιστος κλπ.) καὶ ὄχι μεικτὸ, μέτρο, 2) τὸ πλέξιμο ὁμοιομόρφων στίχων (λ.χ. δωδεκασυλλάβων μὲ ἐνδεκασυλλάβους κλπ.), 3) οἱ ὁμοιομορφες στροφές, 4) τὸ ἁρμονικὸ πλέξιμο τῆς ὁμοιοκαταληξίας. Μάλιστα, καταχρηστικῶς, πολλές φορές παρεξηγήθηκε ἡ βαθύτερη οὐσία τῆς ποιήσεως, ἐπειδὴ μερικὰ ἀπὸ τὰ στολιδία τῆς ἐξωτερικῆς τῆς μορφῆς (λ.χ. ἡ ὁμοιοκαταληξία) συνταυτίστηκαν τόσο πολὺ μὲ τὴν ποίηση τῶν τελευταίων αἰώνων, ὥστε θεωρήθηκαν (κακῶς βέβαια) ὡς αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ποίηση ἢ τοῦλάχιστον ἀναπόσπαστα ἀπ' αὐτήν. Ἦταν πολλοὶ πού πρὸ εἰκοσι μῶναι χρόνων, διάβασαν δύσπιστα ἓνα ποίημα χυμῶν σὲ ἐλεύθερο στίχο, καὶ ἀπαλλαγμένο ἀπὸ ὁμοιοκαταληξίες, ἀνεξαρτήτως τοῦ περιε- χομένου του. Ἡ δημοτικὴ ποίηση (χωρὶς στροφές κι' ὁμοιοκαταληξίες) ἦταν βέβαια ἄρκετὰ γνωστὴ, οἱ Ἐκλογές ὅμως τοῦ Πολίτη, ἔπεισαν ἀσφαλῶς σπουδαῖο ρόλο, στὴν πλατύτερη διάδοσή της, κι' ἔτσι ὁ ἀναγνώστης ἄρχισε ν' ἀποδίδει περισσότερη σημασία στὸ περιεχόμενο τοῦ ποιήματος πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν του μορφή. Ἡ πρώτη μάχη λοιπὸν πού δίχως πολὺ φανατισμὸ καὶ θόρυβο, ἐδόθηκε μετὰ τὴν παλαιᾶς ποιή- σεως καὶ νέων τάσεων, ἦταν γιὰ τὴν κατάργηση ὁμοιοκαταληξίας, στροφῶν καὶ κα- νονικοῦ (ἀπλοῦ) μέτρου.

Μετὰ τὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμο ἐθεωρεῖτο «μοντέρνος» ὅποιος χρησιμοποιοῦσε τὸν ἐλεύθερο στίχο, ὅπως ἀκριβῶς, μετὰ τὸ δεῦτερο παγκόσμιον πόλεμο θεω- ρεῖται νεωτεριστὴς ὅποιος ὑπερρεαλιζέει. Ὁ ὑπερρεαλισμὸς βρῆκε στὸ σημεῖον αὐ- τὸ ἄρκετὰ καλλιεργημένο τὸ ἔδαφος καὶ συνέδεσε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν τύχη του μὲ τὸν ἐλεύθερο στίχο. Τότε οἱ φανατικοὶ ὁπαδοὶ τῶν καθιερωμένων, ἀναγνώρισαν τὴν ἡττά των (τὸ λάθος τῶν μᾶλλον) ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐλεύθερο στίχο, κι' ἄρχισαν λίγο πολὺ νὰ τὸν χρησιμοποιοῦν ὄλο(κι' ἔδωσαν ὄντως τόσα ἀριστουργηματικὰ ποιήματα). Ἡ μάχη ὡστόσο μετατοπίστηκε σ' ἄλλο σημεῖο: Οἱ ὑπερρεαλιστικὲς τάσεις, διὰ τοῦ αὐθόρμητισμοῦ (αὐτόματη γραφή, Μπρετόν) καὶ τῆς ἀναδρομῆς εἰς τὸ ὑποσυνείδητον (Φρόυντ) ἐπέδωκαν τὴν κατάργηση τοῦ εἰρμού, καὶ τοῦ νοήματος ἐν γένει.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ ἀντίθεσις τῆς καθιερωμένης ποιήσεως καὶ τοῦ ὑπερρεαλι- σμοῦ προσέλαβε μεγάλη ὀξύτητα. Ὁ φανατισμὸς ὀδηγοῦσε στὶς ἀκρότητες τοῦ νὰ ἀρνεῖται ἡ μὴ οἰαυδῆποτε ἄξια εἰς τὴν ἄλλην, διαχωρίστηκε δὲ κι' ἡ κοινὴ γνώμη εἰς ὑπερρεαλιστὲς καὶ κλασσικοὺς.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ ὑπερρεαλιζόντες στὴν ἀρχὴ ἦσαν ἐλάχιστοι κι' ἀντιμετώ- πιζαν τὴν περιφρόνηση γιὰ μεγάλο διάστημα, ἢ ἀναγνώριση ὅμως τῆς ποιητικῆς αὐτῆς σχολῆς στὸ ἐξωτερικὸ (ἰδίως Γαλλία, Ἀγγλία) εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴ μετρίαση τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῶν ἀντιθέσεων. Ἔτσι ὅσοι ὑπερρεαλιστὲς ἄφησαν ἢ δὲν ἀσπάστηκαν τὶς ἀκοίτητες (Ἐλύτης, Σεφέρης), ἔγιναν ἀγαπητότεροι, καὶ βάζοντας κάποιο ὄριο, ἀπέφυγαν τὴν ὀλοκληρωτικὴν κατάργηση τοῦ νοήματος, μετριάζοντας τὸ χάσμα πού τοὺς χωρίζε ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς καθιερωμένης μορφῆς· κι' οἱ ποιητὲς πάλι τῆς κλασσικῆς τεχντροπίας ὁμολόγησαν μὲ τὴ σειρά τους ὅτι ὁ ὑπερρεαλισμὸς (ἀν, ὄχι τίποτε περισσότερο, κι' ἂν ἔστω, δὲ μπορεῖ νὰ σταθεῖ σὰν αὐθυπόστατος ποιητικὴ σχολή, ὡστόσο) ἀνανέωσε τὴν παλαιὰ ποίηση, καὶ σὰν μιὰ ἔνεση στὸν γηραιὸ κορμὸ

της, τῆς χάρισε ἕνα πλήθος καινούργιων καὶ πρωτοτύπων ἐκφραστικῶν μέσων. Καὶ ἦδη τὸ χάσμα συνεχῶς γεφυρώνεται, ἕως οὗτο ἐκπληρωθῆ τελικὰ ὁ χρυσὸς νόμος τῆς ἱστορίας ποῦ πάντα διὰ τῶν ἀκροτήτων ὁδηγᾶ σὲ μιὰ μεσότητα.

* * *

Καὶ ἤδη μετὰ ἀπὸ τὴν πρόχειρη αὐτῆς ἱστορικῆς ἀνασκόπησης, ἄς ἔρθωμε στὴν οὐσία τῆς μελέτης αὐτῆς, δίνοντας τὸν ὅρισμὸ τῆς ὑπερρεαλιζοῦσης ποιήσεως· θὰ παραβάλωμε γιὰ νὰ γίνωμε καταληπτότεροι, κάθε στίχο με μιὰ ἀχτίδα φωτός. Λοιπὸν, ἡ παλαιὰ ποίηση χρησιμοποιοῦσε «συγκεντρωτικὸ» φακὸ, καὶ κάθε ἀκτίνα (στίχος) συγκεντρώνετο σ' ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ σημεῖο, στὸ κέντρον (ὑπῆρχε δηλ. εἰρμός, κί' ἕνα κεντρικὸ νόημα). Ἡ ὑπερρεαλιστικὴ ὅμως ποίηση χρησιμοποιοῦ ἕνα «ἀποκεντρωτικὸ» φακὸ, καὶ κάθε ἀχτίδα (στίχος) διαθλάται σὲ μιὰ δική της κατεύθυνση καὶ χάνεται μέσῃ στὸ χάος. Ἡ παλαιὰ ποίηση ἦταν συγκεντρωτικὴ καὶ τὸ ποιητὴ ἐκρίνεται ὡς σύνολον», ὡς κέντρον. Ἡ ὑπερρεαλιστικὴ ποίηση εἶναι ἀποκεντρωτικὴ καὶ κρίνεται ὡς στίχος ἀνεξάρτητος, καὶ πολλὰς φορές, ὡς αὐθυπόστατη λέξη. Αὐτὴ εἶναι (ἀδιάφορο ἂν πολλοὶ διαισθητικὰ μόνο τὸ μάντευαν) ἡ ἀκριβὴς ὀρθητικὴ γραμμὴ μεταξὺ παλαιᾶς καὶ ὑπερρεαλιστικῆς ποιήσεως. Ἡδὴ δὲ διαθέτοντας αὐτῆ τὴν βάση, προχωροῦμεν σὲ ἄλλα συμπεράσματα. Πρῶτα ἀπ' ὅλα εἶναι περιττὸ βέβαια νὰ λεχθῆ, ὅτι εἶναι τελείως διαφορετικὰ τὰ κριτήρια μεταξὺ τῶν. Ἡ ὑπερρεαλιστικὴ ποίηση ἀπαιτεῖ νέα μέτρα καὶ σταθμὰ, τελείως διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ παλαιὰ, κατὰ πολὺ ρευστότερα καὶ ὑποκειμενικότερα. Ἀλλὰ τίθεται ἕνα περίεργο ἐρώτημα: ὁ ὑπερρεαλισμὸς εἶναι ὄντως ποίηση; Ἡ μήπως εἶναι κάτι καινούργιο μεταξὺ ποιήσεως καὶ μουσικῆς; Δὲν ἀμφισβητῶ ὅτι ὁ ὑπερρεαλισμὸς ἔχει τὴν ἀξία του καὶ ὅτι στὴν καλὴ του μορφῇ ἀποτελεῖ ὄν-τότητα. Ἀμφιβάλλω ὅμως ἂν εἶναι νέα μορφή τῆς παλαιᾶς ποιήσεως, κί' ὅτι θὰ μ-πορέσει νὰ τὴν ἀντικαταστήσει, χαρίζοντάς μας τὶς συγκινήσεις ποῦ ἐκείνη μᾶς χάρισε. Ἐγὼ προσωπικὰ πιστεύω ὅτι ὁ ὑπερρεαλισμὸς ὡς ποίηση θὰ περάσει κάποτε στὸ περιθώριον τῆς κλασσικῆς ποιήσεως, ἀφοῦ τῆς ἀνανεώσει τελείως τὰ ἐκφραστικὰ τῆς μέσῃ, ἢ θὰ ζήσει ἀνεξάρτητα, παράλληλα μὲ τὴν καθιερωμένη ποίηση (χωρὶς νὰ τὴν ὑποκαταστήσει) ὡς μιὰ νέα καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωση, ἄσχετη μὲ τὴν ποίηση. Οἱ νό-τες καὶ τὸ συνταίριασμά τους μᾶς δίδουν τὴ μουσικὴν ἁρμονίαν, τὸ νόημα χυμένο σὲ μέτρο μᾶς δίδει τὴν ποιητικὴν ἁρμονία, καὶ οἱ λέξεις (ποῦ κάθε μιὰ μὲ τὶς σημασίες τῆς κλείνει ἕνα κόσμον ὀλόκληρον) καὶ τὸ πρωτότυπον συνταίριασμα μεταξὺ τους, μᾶς δίνουν τὴν ὑπερρεαλιστικὴν ἁρμονία, ποῦ κατ' ἐμέ, εἶναι τόσο ἄσχετη μὲ τὴν ποίηση, ὅσο καὶ μὲ τὴ μουσική.

Ἡ ἐμφάνιση τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ μολονότι ἀριθμεῖ ζῶντων ἀρκετῶν δεκαετηρίδων, ὀφείλει ὅμως νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς θέρημα τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου. Σ' αὐτῆ χρωστᾶ τὴν καταπληκτικὴν διάδοσίν του. Ἡ ἐκρηξη τῆς ἀτομικῆς βόμβας στὴ Χιροσίμα, ἦταν μιὰ συμβολικὴ προειδοποίηση ὅτι πολλὰς ἐκρήξεις θὰ ἐγίνοντο σὲ χίλιες δυὸ ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Ἡ ὕλιστικὴ ἐποχὴ ποῦ περνούμε τεῖνει νὰ θεωρεῖ «μυντέρων» κάθε τι ποῦ προσεγγίζει τὰ ὄρια τῆς τρέλλος. Γενικὰ, μπορεῖ νὰ πεί κανεὶς ὅτι ὁ πολιτισμὸς, ὁ γνήσιος κλασσικὸς πολιτισμὸς, ὁ ἐπι' ἑκατονταετηρίδες σεβαστός, στὴν οἰκουμένη, χάνει ἔδαφος ἔναντι τοῦ ὕλιστικοῦ. Ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κόσμος ὁ τερατίσιος αὐτὸς πλάτανος, μὲ τὸν μεγαλοπρεπῆ κορμὸ ('Ὀμηρος, Ἡσίοδος, Πίνδαρος, Πυθαγόρας, Ἡράκλειτος, Σωκράτης, Πλάτων, Ἀριστοτέλης, Αἰσχύλος, Σοφοκλῆς, Εὐριπίδης), καὶ τὰ μύρια μεγάλα καὶ μικρὰ παρακλάδια του, καὶ τὰ δισεκατομμύρια τῶν φύλλων, ποῦ ἀκατάπυστα ὁ ἄνεμος—χρόνος, τὰ κινεῖ, ὁ μεγαλοπρεπὴς αὐτὸς πλάτανος, βλέπει ὅλο καὶ πὼ λίγους στρατοκόπους ν' ἀναζητοῦν τὴ σκιά του (καὶ νὰ σκέπτεται κανεὶς ὅτι ἄλλοτε—χρόνοι ἀναγεννήσεως— δὲν ἀρκοῦσε γιὰ ἂν καλύψει ὅλους) καὶ τὸ σπουδαιότερον, ἔρχονται κάποιοι τῆ νύχτα, καὶ καταφέρουν γερὰ κτυπήματα, στὸ γυρᾶλο μὰ ἀκμαῖο πάντα κορμὸ του· ἂν στομάσει ἢ ἂν σπάσει ὁ πέλεκυς, ἂν ἀποκάμουν ἢ ἂν μετανοήσουν οἱ ξυλοκόποι, τότε καλά... Ἄν ὅμως ὑποκύψει τὸ ξύλον στὸ σίδερο κί' ἂν ὁ πλάτανος πέσει, μήπως θὰ παρασύρει κί' ὅλους μᾶς μαζί του; Μήπως ἂν πέσει... Ἀλλὰ καὶ πρὶν νὰ πέσει, δυστυχῶς, δὲν πῆρε τάχα τὴ «ρεταινιά» τοῦ «ξεπερασμένου» καὶ «πεπαλαιωμένου», κάθε τι ποῦ σχετίζεται μὲ τὸν ἀρχαῖον κόσμον, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ποῦ δὲν εἶχαν λόγον ἐπ' αὐτοῦ, γιατί ποτέ τους δὲν τὸν γνώρισαν; Τὰ ἀρχαῖα κριτήρια τῆς τέχνης δὲν ἔχουν τάχα ξεφτίσει;

Ἡ μουσικὴ τοῦ Μπετόβεν, τοῦ Βάγνερ, τοῦ Μότσαρτ, τοῦ Σοπέν, σῶπαίνει σχε-

δόν, ἂν δὲν ὠχριά, μπρὸς στὰ βακχικά παραληρήματα τῆς τζάζ (πού καταργεῖ τὰ καθιερωμένα κριτήρια μουσικῆς). Ὁ Βάγκ-Γκόγκ (γιὰ νὰ μὴ χρονοτριβῶ παραθέτοντας ὀνόματα) ἀσφαλῶς καὶ σταύς τολμηρότερος ὁραματισμὸς του, δὲν θὰ ἔβλεπε νὰ ἀναδύονται μέσα ἀπ' τοὺς καπνοὺς τῆς πίπας του, οἱ τεχνοτροπίες πού θὰ καταργούσαν τὶς διαστάσεις στὴν ζωγραφικὴ, τὸν κυβισμό, καὶ τὶς νεώτερες γενικά τάσεις, πού καταργοῦν τὰ καθιερωμένα κριτήρια ζωγραφικῆς. Ὁ Εὐρωπαϊκὸς χορὸς, ἡ πόλκα, τὸ περίφημο Βιεννέζικο βάλς, ἀποσύρθηκαν ἀπ' τὴ μοντέρνα πίστα, καὶ μὲ σεμνοτυφία ἀντικρίζουν τὰ νιάτα, ν' ἀγκομαχοῦν στοὺς ρυθμοὺς τοῦ τικο—τίκο ἢ τοῦ σουϊγκ, χορῶν πού καταργοῦν τὰ καθιερωμένα κριτήρια, περὶ ὠραίου στο χορὸ. Ἄλλὰ κι' ἂν μπούμε σ' ἓνα θέατρο, θὰ δοῦμε ὅτι κι' ἐκεῖ κοντὰ στὰ παλαιὰ κριτήρια πού ψυχόραγαοῦν, προσετέθη κι' ἓνα νέο, τὸ «γυμνόν», πού κερδίζει συνεχῶς ἔδαφος. Ἡ ἠθικὴ ἀξιοπρέπεια καθενὸς πού συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ «γυμνοῦ», τῆς «ἐλευθερίας τῶν ἡθῶν» κλπ. κλπ., θίγεται μόνον τότε, ὅταν πρόκειται περὶ τῆς συζύγου, κόρης ἢ ἔστω ἀδελφῆς τοῦ ἰδίου...

Δὲ χωραεῖ ἀμφιβολία ὅτι ξαναζοῦμε τὴν ἀρχαία «ἐποχὴ τῶν σοφιστῶν» καὶ βλέπουμε γύρω μας νὰ γκρεμίζονται τὰ καθιερωμένα πού ὡς χθὲς λατρεύαμε. Ὁ Σωκράτης ἀσφαλῶς, καὶ σήμερα θὰ κατεδικάζετο σὲ θάνατο· μόνο πού ἀντὶ νάπινε τὸ κώνειο θὰ ἀνεπαύετο στὴν ἠλεκτρικὴ καρέκλα.

Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ δυσανασχετοῦμε, ἔαν καὶ στὴν ποίηση τείνουν νὰ καταργηθοῦν τὰ καθιερωμένα ἀντικειμενικὰ κριτήρια, καὶ νὰ ὑποκατασταθοῦν μὲ ἀστάθμητα ὑποκειμενικά: ὅλα αὐτὰ εἶναι λίγο-πολύ ἀποτελέσματα τοῦ ρεύματος τῆς ἐποχῆς στὸ κάθε τι. Μὰ ὁ κύριος πού ἔχει περάσει τὰ τριάντα, καὶ θεωρεῖ σάν κάτι ὄχι σοβαρὸ (γιὰ νὰ μὴ μεταφρασιῶ καταφατικὴ ἀκριβολογία) τὸ σουϊγκ, τὴν τζάζ, ἢ τὸ γυμνόν, θ' ἀναρωτιέται ἴσως, πού τέλος πάντων ὀδηγεῖ ἡ ἐποχὴ μας αὕτη; Τὴν ἀπάντηση ἂς τῆ ζητήσει, ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς, ἀστρολόγους, ἢ τοὺς συγχρόνους προφήτας, πού ἀκριβῶς εὐκαιρία ζητοῦν γιὰ νὰ ἐπισείσουν τὸν δάκτυλο καὶ νὰ ἐπιστήσουν τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῶν ἐπερχομένων κινδύνων· τὸν παραπέμπω λοιπὸν, διότι σ' ἐμένα δὲν πρέφει λόγος. Ἄν ὅμως ἀποτολμούσα κι' ἐγὼ νὰ διατυπώσω μιὰ προφητεία, ὄχι δέβαια γιὰ τὸ μέλλον τοῦ συγχρόνου ὑλιστικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ, θὰ ἔλεγα ὅτι οἱ δύο ἀκρότητες, θὰ ἐδημιουργούσαν τὶς μεσοότητες. α) Ποιήματα καθιερωμένης μορφῆς (μὲ μέτρο, ὁμοιοκαταληξίες, στροφές) ἢ ἐλευθέρου στίχου τῶν καλυτέρων μας ποιητῶν τοῦ μέλλοντος, θὰ εἶναι διανοημένα μὲ ὑπερρεαλιστικές εἰκόνας καὶ νέα ἐκφραστικὰ μέσα, πού συχνὰ θὰ παραβαίνουν τοὺς κανόνες γραμματικῆς, συντακτικοῦ, ἔμμελοιογικοῦ, χωρὶς αὐτὸ νὰ ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸν ὑπερρεαλισμὸ, ἐφ' ὅσον δὲ θὰ καταργοῦν τὸν κεντρικὸ εἰρμὸ νοήματος, ἀλλὰ ἀπλῶς θὰ τὸν ἐκφράζουμε μὲ καινούργιο τολμηρότερο τρόπο· ἢ «ποιητικὴ ἄδεια» δηλαδή, θὰ ἀποκτήσει πολὺ ἐλαστικώτερο καὶ εὐρύτερο περιεχόμενο. Πολλὰ ποιήματα τοῦ Δημάκη καὶ ἰδῶς τοῦ Γεραλή (πού τὸν βρίσκω ὡς τὸν λυρικώτερο τῶν συγχρόνων) καὶ πολλῶν ἄλλων εὐρίσκονται ἐπ' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ. β.) Ποιήματα ὑπερρεαλιστικά (πού καταργοῦν τὸ νόημα, καὶ τείνουν στὴν ἀνεξαρτητοποίηση κάθε στίχου) θὰ ἀκολουθοῦν συχνὰ καθιερωμένους τύπους κλασσικῆς μορφῆς. Στὴν κατεύθυνση αὕτη βρίσκονται μερικὰ ποιήματα τοῦ Παπαδίτσα, καὶ πολλὰ τοῦ Σεφέρη, πού μολοντὶ ἔχουν μέτρο, ὁμοιοκαταληξίες, κανονικὲς στροφές, ὡστόσο δὲν διατηροῦν τὸν συνήθη εἰρμὸ νοήματος, ἀλλὰ τὸν ὑπερραλιστικὸ (ἀποκεντρωτικὸ), γ.) Ποιήματα πού (ἀνεξαρτήτως τῆς ἐξωτερικῆς τους μορφῆς) αὐτὲ θὰ διατηροῦν τὸν συνήθη εἰρμὸν νοήματος, οὔτε θὰ τὸν καταργοῦν τελείως ἀλλὰ θὰ καταλύουν τὴν ἀλληλουχία τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, ὅπως ὁ κυβισμὸς στὴ ζωγραφικὴ διέσπασε τὸ ὕψος—βάθος—πλάτος (κυβιστικὴ ποίηση). Οἱ νέες τάσεις δηλ. τῆς ποιήσεως (ἢ μεσοότης τῶν ἄκρων) θὰ πάρουν ἀπὸ τὸν ὑπερρεαλισμὸ τὰ ἐκφραστικὰ μέσα καὶ τὶς πρωτότυπες εἰκόνας, ἀπὸ δὲ τὴν παλαιὰ ποίηση, πολλοὺς τύπους ἐξωτερικῆς μορφῆς, (μέτρο, ὁμοιοκαταληξίες, μελωδικότητα, παρηγήσεις κλπ.) καὶ ὡς πρὸς τὸ νόημα (τὸ μῆλο τῆς ἔριδος, πού ἀποτελοῦσε τὴ βάση τῆς διαφορᾶς), θὰ διατηρηθεῖ ἓνας εἰρμὸς ἐλαστικὸς (ὅπως στὸ δνειρο) πού θὰ ἀφήνει πολλὰ, πάρα πολλὰ σημεῖα, στὸν ἀναγνώστη νὰ τὰ πλάσει ἢ νὰ τὰ συμπληρώσει μόνος του, μὲ τὴν πλουσία ἢ φτωχὴ ὑποκειμενικὴ του φαντασία. Ἐλπίζω δηλ. ὅτι αὕτη τῆ φορά ὁ Πάρις, τὸ μῆλο τῆς Ἐριδος θὰ τὸ κόψει στὴ μέση καὶ θὰ τὸ μοιράσει. Καλὴ κι' ἡ Ἀφροδίτη, ἀλλὰ κι' ἡ Ἥρα φοβερή!

Ο ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ *

(ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΓΑΤΟΥ)

Ἡ θύμηση τῆς ἀδερφοῦλας μου με βασάνισε πολλές, πάρα πολλές μέρες. Δὲν ἄφισα γωνιά τοῦ κήπου, τῆς αὐλῆς ἀγύριστη, δὲν ἄφισα ὑπόστεγο, σταύλο, ἀχούρι, πλυσταριό, ἀποθήκες, κοιτέσια, ὑπόγεια πού νά μὴν τὰ ψάξω μέρα-νύχτα, καλώντας την. Δὲν ἄφισα γωνιά τοῦ σπιτιοῦ, καμιά κάμαρη πού νά μὴν ἔφαξα, τρυπώνοντας πίσω ἀπ' τὰ ἐπιπλά, ἀπ' τὰ σεντούκια, κάτω ἀπ' τὰ κρεβάτια.

Καί κάθε βράδυ περιμένοντας τὸν Κουμπάρο ἔκανα ὀλοένα τὸ γύρο τῆς μάντρας μας, ἔτρεχα σ' ὅλους τοὺς γύρω δρόμους, στὰ χωράφια, στὶς αὐλές, ὥσπου κάποια μέρα ξεχάστηκα, ξέχασα τί γύρευα, τὴν ξέχασα. Καί μ' ἀπόμεινε μονάχα στὴν καρδιά ἡ πίκρα τοῦ Κουμπάρου, ἡ πίκρα πού δὲν ἐνίωθα πειὰ τὴ θαλιπρωὴ τῆς ἀγάπης του, τῶν χοδιῶν του.

Ὡσπου κάποιο βράδυ, ἀκούοντας ἀπὸ μακριὰ τὴν περπατησιά του, στάθηκε στὴ μέση τοῦ δρόμου κι' ἀναλογίστηκε ἂν ἔπρεπε νὰ τὸν ἀκολουθῆσω στὸ σπίτι. Πέρασε ἀπὸ μπροστά μου μὰ δὲν σάλεψα. Μόνο τὸν ἐκοίταξα πού διάβηκε μὲ μιὰ πίκρα ἀνάμιχτη μ' ἀγάπη. Ἐκείνος ὅμως, σὰν προχώρησε λίγο κ' εἶδε πὼς δὲν τὸν ἀκολουθοῦσα, γύρισε καί με φώναξε. Τινάχτηκε χαρούμενος κι' ἔτρεξα κοντά του με νιαουρίσματα ἀγαλλίασης.

Μπήκαμε στὴν κάμαρα. Μοῦχε φέρει ἕνα μεγάλο κομμάτι πλεμόνι. Τόφαγα με ὄρεξη ρίχνοντάς του ματιές εὐγνωμοσύνης. Καί σὰν ἀπόφαγα με πήρε στὰ γόνατά του, με κοίταξε στὰ μάτια καί μοῦλεγε λόγια πολλά, λόγια πού δὲν τὰ καταλάβαινα, μὰ ὥστόσο ξεχώρισα μέσα πολλές φορές τὸ ὄνομα τῆς Μπούμπας. Καί γὰρ τὸν κοίταξα με μάτι θολὸ ἀπ' τὴ συγκίνηση πού μοῦφερνε ἡ θύμησή της κι' ἀπ' τὴ στενωχάρια πού δὲν μπόραγα νὰ καταλάβω τί μοῦλεγε, νὰ μῶ στὸ νόημα τῶν ὁμορφῶν του λόγων.

Ὡστερὰ με χάιδεψε κάμποση ὥρα καί μ' ἀπόθεσε στὸ κρεβάτι του. Ἐγὼ στάθηκα μ' εὐχάριστη ἐκπλήξη, μὴ ξέροντας τί νὰ κάμω. Νὰ μείνω, νὰ κατέβω κάτω, Δὲν πίστευα στὴν ἀνεπάντεχη εὐτυχία μου. Ὡστόσο πλάγιασε ἀφίνοντάς με στὰ πόδια του. Κουλουριάστηκε τότες ἐκεῖ ἀκουμπώντας σ' ἀγαπημένα του πόδια κι' ἄρχισα τὸ τραγούδι, ἕνα τραγούδι ἀγαλλίασης κι' εὐφροσύνης. Τραγουδῆσα ὅπως δὲν τραγουδῆσα ποτές μου, οὔτε πρῶτα, οὔτε ὕστερα.

Ἄχ καλέ μου, ἀγαπημένε μου Κουμπάρε! Ἦταν αὐτὴ ἡ πιὸ εὐτυχισμένη βραδυὰ τῆς ζωῆς μου!

* * *

Κεῖνη τὴ βραδυὰ ἀνοίγε μιὰ περίοδος μεγάλης εὐτυχίας γιὰ μένα. Ἡ ἀγάπη πού μοῦ φανέρωνε ὁ Κουμπάρος ἦταν πολὺ πιὸ μεγάλη ἀπὸ πρῖν, σὰν ἦταν μαζὺ κι' ἡ ἀδερφοῦλα μου. Κάθε βράδυ κοιμόμουν κουλουριασμένος στὰ πόδια του. Κι' ἀπ' τὴν ὥρα πού ξύπναγε ὡς τὴν ὥρα πούφευγε ἀπ' τὸ σπίτι, ἤμουνα διαρκῶς μὲς στὰ πόδια του καί δὲν τὸν ἄφισα νὰ κάμει βῆμα χωρὶς νὰ τὸν ἀκολουθῆσω. Καί σὰν ἔφευγε τὸν ξεπροβόδιζα, ὡς κάμποση ἀπόσταση ἀπ' τὸ σπίτι.

Τὸ ἴδιο καί τὸ μεσημέρι—ὄσες φορές ἐρχόταν στὸ σπίτι, γιὰτὶ τὸ μεσημέρι σπάνια φανερωνόταν—τὸ ἴδιο καί δὲν βράδυ ὡς τὴν ὥρα τοῦ ὕπνου. Μονάχα πού ἀργοῦσε πολὺ νάρθη καί δὲν μοῦ δινόταν ἡ χαρὰ νὰ μένω πολλές ὥρες μαζὺ του. Ὡστόσο ἀποζημιωνόμουν με τὸ παραπάνω, νοιώθοντάς τον νὰ κοιμάται στὸ πλάι μου με τὴν κανονικὴ ἀνάσα του πού γέμιζε τὴν ψυχὴ μου ἀγαλλίαση.

Ἔτσι περνοῦσε ὁ καιρὸς καί δὲν μοῦλειψε ποτές ὁ διαλεχτὸς μεζές, τὸ χᾶδι, τὸ γλυκόλογο. Τοὺς ἄλλους τοῦ σπιτιοῦ οὔτε τοὺς λογάριαζα καθόλου. Σπάνια ἐμπαινα καί αἱ στίς κάμορες τοῦς. Μονάχα κατὰ τὸ μεσημέρι πού τρώγανε τοὺς πλησιαίκα, μὰ ὅλο ξεροκόμματα μοῦρριχαν πού τὰ δάγκωνα ἀνόρεχτα καί τᾶφισα τοῦ Χαμίτη.

Ἐγὼ περίμενα τοὺς διαλεχτοὺς μεζέδες τοῦ Κουμπάρου, κι' ὡς τὴν ὥρα πού θὰ ρχόταν τὴν ἐβόλευα ὅπωςδῆποτε με κανένα ζουζούνι ἢ καί με κανένα ποντικάκι. Καί σὰν μπαίναμε μαζὺ του στὴν κάμαρη καί μοῦ ρχόταν στὴ μύτη ἡ μυροδιὰ τοῦ ψαριοῦ, τοῦ κρεάτου, δὲν ἄντεχα στὴν προσμονὴ καί νιαουρίζω, νιαουρίζω ἀκατάπαυτα ὥσπου νὰ μ' ἀνοίξει τὸ πακέτο καί νὰ μοῦ τ' ἀπλώσει χάμω, τόσο πού πολλές φορές μ' ἀπόπαιρνε καί μοῦ φώναζε με θυμὸ νὰ σωπάσω. Μάλιστα πού καί πού σὲ

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

τέτοιες στιγμές με φώναζε «'Οβρηό» και μένα μου κακοφαινόταν χωρίς να ξέρω τι σημαίνει τούτ' ή λέξη.

Μά γρήγορα μαλάκωνε και μου χαίδευε την πλάτη σαν να μου ζητούσε συγχώρεση και γώ ξεχνούσα τους θυμούς του πάνω στην άπασχόληση του φαγιού. Και μόνο κείνη τη λέξη «όβρηός» θυμόμουν κάπου-κάπου μ' αδιόρατη δυσαρέσκεια που μετατρεπόταν σε στενοχώρια σαν την ξανάκουα να πέφτει σαν πέτρα απ' το στόμα του. "Ας είναι όμως! 'Η αγάπη που του είχα δεν σκιαζόταν από τέτοια μικροπράματα. Κι' ή φιλία μας συνεχιζόταν ανέφελη, καθημερινή, λές αιώνια.

* * *

Πέρασε αρκετός καιρός, ήρθε ξανά το καλοκαίρι, ξανά ο χειμώνας, οι μέρες διαδέχονταν ή μια την άλλη σχεδόν απaráλλαχτες και γώ είχα μεγαλώσει πειά, δυνάμωσα, έγινα θερίο. 'Εκείνος ό άγριόγατος που με κυνήγαγε, πολλές φορές μ' είχε καταξεσκίσει, μά ένα βράδυ πούνοιωσα ξαφνικά τόν εαυτό μου ίκανό να του παραβγεί, τόν έρριξα χάμω και μπηγοντάς του τά νύχια στα μούτρα, κόντεψα να τού δγάλω τά μάτια. "Ερριξε μία τσιριζιά και χάθηκε σαν άστραπή, κι' ούτε μεταφάνηκε μπροστά μου.

"Ένα βράδυ, εκεί που παραμόνευα κάποιον ζουζούνι περιμένοντας τόν Κουμπάρο, με πλησίασε άθόρυβα μία όμορφη άσπρόμαυρη γατίτσα. Στεκόταν εκεί δά και με κοίταζε. Και γώ σαν την πρόσεξα, άφισα τó ζουζούνι και πήγα κοντά της. "Ετριψα ανάλαφρα τó κεφάλι μου στο δικό της και τής νιαούρισα. Μου νιαούρισε κι' αύτή με μία λεπτή φωνούλα με τρόπο σαν να με καλούσε και τράβηξε σε μίαν άνοιχη μάντρα που ήταν παρέκει κολλητή σ' ένα ψηλό σπίτι.

Την άκολουθήσα. Και σαν την έφτασα κοντοστάθηκε, τή χείδεψα πάλι, νιαουρίσαμε, και τράβηξε πιό πέρα και γώ ξωπίσω της. Την έκραξα να σταματήσει. "Ενιωθα εύχαρίστηση στη συντροφία της και μία γλυκά στα χάδια της, που όμοιά της δέν είχα δοκιμάσει ώς τά τότες.

'Η γατούλα έκανε ένα σάλτο και σκαρφαλώνοντας τó μαντρότοιχο δρέθηκε στη σκεπή τού κοτετσιού άπάνω σε μία μεγάλη στίβα κληματοβεργες. Γύρισε τότες και με κοίταζε σαν να με προσκαλούσε να τή φτάσω. "Έβαλα τά δυνατά μου και με δυό πήδους βρέθηκα σιμά της. Δοκίμασα και πάλι τó ήδονικό χάδι στο πουπουλένιο σώμα της και τó λαρύγγι μου δοκίμασε σ' όλους τούς τόνους να τής πει τó τί πρωτόγνωρη χαρά μούδινε ή έπαφύ της, χαρά που ούτε τó πιό όρεχτικό φαί, ούτε τά πιό άπαλά χάδια τού Κουμπάρου δέν θυμάμαι να μούχαν δώσει ποτές.

"Υστερα έβαλα τά πόδια μου άπάνω της και συνεπαρμένος από μία άνεξήγητη ήδονική μανία τής ριχτήκα, σαν νάθελα να την έκμηδενίσω σ' ένα χάδι ύπέρτατο, μοναδικό που τά περιείχε όλα τά χάδια μαζί τού κόσμου. Μά μου ξέφυγε ξεγλυστρώντας μέσ' απ' τó σφίξιμό μου και τευτώνοντας τó λαστιχένιο της κορμί βρέθηκε μ' ένα πήδο στα κεραμίδια.

Δέν ήταν και πολύ ψηλά και σαν άστραπή πετάχτηκα και σαν σίφουνας την άρπαξα και κυλιστήκαμε σαν κουβάρι στα κεραμίδια τσιρίζοντας όργαστικά, ώσπου με μία στιγμή γκρεμοσασκιστήκαμε στην αύλή όπου μάς υποδέχτηκαν οι άγριοφώναρες κάποιες γυναίκες. Άλαλιασμένοι τραβήξαμε ό καθένας κι' από μία μεριά, και γώ έσυρα τά πονεμένα μέλη μου κατά τó σπίτι.

Τόν Κουμπάρο τόν είχα ξεχάσει όλότελα και μόνο σαν είδα φώς στην κάμαρά του τόν θυμήθηκα. Με κουρασμένο βήμα τράβηξα κατά κεί να νιαουρίσω να μ' άνοιξει μά την ίδια στιγμή τó φώς έσβησε. Νιαούρισα λίγη ώρα με φωνή πνιγμένη και σαν είδα πώς δέν μ' άνοιγε τράβηξα για τó άχούρι να ξαποστάσω τά πονεμένα μέλη μου.

Την άλλη μέρα τó πρωτ δινοντάς μου τούς μεζέδες που μούχε φυλαγμένους από βραδινά ό Κουμπάρος με μάλλωσε και μου έιπε πάλι «'Οβρηό». Κατέβασα τά μούτρα μου κι' έφαγα ήσυχα-ήσυχα και σαν ένωσα σε λίγο τ' άγαπημένο χέρι του να μου χείδεύει την πλάτη, ξάνοιξε πάλι ή καρδιά μου και τόν κοίταξα μ' εύγνωμοσύνη και λατρεία.

'Όστόσο, κείν' ή άσπρόμαυρη γατούλα μου πήρε τώρα τά μυαλά μου. Κάθε βράδυ τή συναντούσα και γευόμουνα μαζί της τις πειδι άφάνταστες χαρές, που για τήν άνίξερη ήλικία μου ήσαν πρωτόφαντες, ιδανικές. Τόν Κουμπάρο τόν ξεχνούσα σχεδόν όλότελα. Κι' αν άκούα τόν πετύχαινα στο διάβα του και τόν άκλουθούσα σπι-

τι, μόλις έτρωγα ήθελα να βγώ άμέσως, δέν ήθελα να κοιμηθώ στην κάμαρα, άνυπομονούσα να τρέξω στη γατούλα μου. Ό Κουμπάρος με μάλλωνε, με φώναζε όθρηό, με κλωτσούσε καμιά φορά και μ' έβγαζε έξω. Και γώ με λαχτάρα έτρεχα ν' ανταμώσω τη φιλεναδίτσα μου και μόνο κατά τ' ά ξημερώματα γύριζα σπíti να ξαποστάσω στ' άχούρι.

Τούτ' ή ύπόθεση άρχισε να γίνεται καθημερινά. Κι' όσο πήγαινε έμπλεκε, γενόταν πιό περίπλοκη. Γιατί κάποια φορά δέ βρήκα τη γατούλα μου στα συνηθισμένα μας λημέρια κι' αναγκάστηκα να ψάξω σ' όλη τη γειτονιά, στα σπítiα, στις μάντρες, στα χωράφια, στα περβόλια. Μ' άντι να βρώ τη φιλεναδίτσα μου βρήκα άλλη γάτα, βολικιά και καλόδεκτη, άπάντησα και γάτους που μ' άλλους τσακώθηκα, μ' άλλους έπιασα φιλιές. Τέλος πάντων τ' ά πράματα μπλέξανε πάρα πολύ.

Κάθε βράδυ τώρα, σαν έτρωγα ότι μου δίνανε οι νοικοκυραίοι του σπιτιού, έτρεχα να συναντήσω την παρέα μου, τούς φίλους μου, τις φιλενάδες μου και τούς όχτρούς μου άκόμα, για να παλέψω, να δοκιμάσω τη δύναμη της σαγκωματίας μου, τ' άτσάλι τών νυχιών μου. Στο σπíti γύριζα τ' ά ξημερώματα, κοιμόμουνα στο άχούρι και τόν Κουμπάρο ούτε τ' ο λογάριαζα καθόλου.

Μονάχα τ' ο πρωί τόν θυμόμουνα και τρέχοντας στην κάμαρά του έτρωγα τούς μεξέδες που μου φύλαε από βραδύς, γιατί όσο κι' αν τούκανα άπιστίες και δέν φαινόμουνα τ' ο βράδυ, ποτέ δέν είχε πάψει να μου φέρνει κάθε βράδυ τ' ο μεξέ μου.

Φτωχέ μου κουμπάρε! Τί λύτωση που νιώθω τώρα! Τί μετανοιωμό!

Κι' αν πείς πώς με μάλλωνε; Καθόλου! Στην άρχή μονάχα, τις πρώτες μέρες με είπε άλήτη, χαμένο κορμί, όθρηό και δέ θυμάσαι τί άλλο άκόμα, λέξεις που δέν ήξερα τή σημασία τους, μ' άπο καταλάβαινα ώστόσο με τ' ο λίγο μου μυαλό τ' ο γατίσιο, πώς έτσι έπρεπε να λέγομαι με τή διαγωγή μου και με τις δουλειές που σκάρωνα. Όστερα όμως δέν με μάλλωνε καθόλου, με χείδευε όντας μ' έβλεπε κι' ή αγάπη του ήταν σαν πρώτα, καθαρή κι' άδολη.

Πολλές φορές με πιάναν τύψεις. Αναλογιζόμουνα πώς δέν έπρεπε ν' άφίνω έτσι τόν άφέντη μου, ποϋταν τόσο καλός μαζί μου, νοσταλγούσα τ' ο κρεβάτι του όπου είχα περάσει κουλουριασμένος στα πόδια του τόσες μακάριες νύχτες, και ξαναγύριζα μετανοιωμένος στα παλιά μου τ' ά συνήθια. Όφηνα και φίλους και φιλενάδες και περιμένοντας τόν άφέντη τ' ο πέρασμά του τόν άκλούθαγα σπíti σκιρτώντας χαρούμενα, και κοιμόμουνα μαζί του ως τ' ο πρωί κουλουριασμένος στα πόδια του.

Μ' αυτό βαστούσε μιά νύχτα, δυό τ' ο πολύ. Ό πειρασμός τής νυχτερινής περιπετειώδικης ζωής μου με τράβαγε σαν δυνατός μαγνήτης και για νύχτες πολλές ξεχνούσα και τόν Κουμπάρο και τις καλωσύνες του, άφηφώντας και τούς όρεκτικούς μεξέδες του και τή γλυκειά θαλπωρή τής ζεστής του κάμαρας. Ός ότου σ' κάμποσο καιρό να ξαναγυρίσω πάλι για μιά-δυό μέρες, να ξαναρριχτώ πάλι στην άστατη ζωή μου και πάει λέοντας.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΚΥΠΡΟΛΕΩΝ

(Ό συνέχεια στο έπόμενο).

PIANO - FORTE

Μούμια θεόβουθη ή νύχτα μοιάζει.

Τ' ο κύριο άέρι τής χείδεύει τ' α κατάμαυρα μαλλιά,
που τ' α στολιζουε λουλούδια άσημένα.

Φουρτούνα μέσα μου.

Στραπές, θροντές, κύμα πελώριο πάει να ξεσπάσει.

Είναι στιγμές που μούρχεται να κλάψω.

Κι' είναι στιγμές όπου γελώ σαρκαστικά,
με τόν άνόητον έαυτό μου.

Είναι στιγμές που φλέγομαι για μπόρες, πόλεμο,
σφαγές άναρχικές και χ'ωρες ξενικές.

Κι' είναι στιγμές που νοσταλγώ μιά φτωχική καλύθα,
λιθάδι καταπράσινο, κοπέλλα λυγερή και τ' ο θοσκοϋ φλογέρα.

Κι' έχω μιά δίψαν άγρια, να π'ω για να ξεσκάσω...

Π. Κ. ΠΑΝΑΓΙΔΗΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΕΝΑΣ ΛΙΒΕΛΛΟΣ

Ένας κάποιος κ. Φράνκλιν Λάσιγ-
ζτον, στην προσπάθειά του να δοκιμά-
σει φαίνεται τη χρησιμότητα των γραμ-
μάτων που μισρός έμαθε στο σχολείο
και να διασκεδάσει κάπως την άνια του,
σκέφτηκε, πώς δὲ θάταν καθόλου άσχη-
μο, άν καταπιανόταν με τὴ σύνταξη ενός
διβλίου. Τὴν πρώτην ἴλη τὴ διάθετε
άφθονη; λεφτά και καιρό. Κί' άκό-
μα τὴν άνεξάντηλη άνοχή τῆς πα-
τροπαράδοτης φιλοξενίας τοῦ λαοῦ
μας και τὸ άσυμμάζευτο πάθος ενάντια
στον...άνοητο κ' άσθήριζτο άγώνα που
διεξάγει ἡ Κύπρος γιά τὴν Έλευθερία
και τὴν Έλλάδα. Δὲν έμμενε παρὰ ἡ ό-
ριστικὴ άπόφαση, πού, σάν, σύντομα, έ-
γινε πράξη, έπακολούθησε ὁ πολύχρηστος
συγγραφικὸς (;) καρλός, πού άναροισχί-
θηκε ὡς τὴς προθηγες τῶν διβλιοπωλεί-
ων, γιά νά μαρτυρήσει γι' ἄλλη μιὰ φο-
ρά πὺς τὸ Πνεῦμα μπορεί νά οδηγῆσει
όπουδήποτε, όταν σκίθει κάτω άπό έμ-
πνεύσεις ξένες πρὸς τὴν πραγματικὴ φύ-
ση του.

Στὸ πόνημά του ὁ έκλεκτός άγγλος
εὐπατριδης έδωσε τὸν τίτλο «Cottage in
Kyrenia». Καί τὸ χαρακτηριστικὸς νουβέ-
λα. Ἰδοῦ μερικὰ έκλεκτὰ άποσπάσματα.
'Αξίζει νά τὰ χωροῦμε.

«Δὲν άπογοητεύτηκα. Μοῦ ελέχθη ὅτι ὁ
Κύπριος (τὸ πρόσωπο πού παρουσιάζεται
νά άφηγείται τὰ...σημεία και τὰ τέρατα
είναι κάποιος φανταστικὸς Χένρι) επειδὴ,
εἰδὼ και πολλοὺς αἰῶνες, έμμενε στο
περιθώριο τῆς επίδρασης τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πο-
λιτισμοῦ, είναι κάτι περισσότερο από μι-
κρὸ παιδί ὅσον άφορᾷ τὸν νεώτερο τρόπο
σκέψης. Έχει μάθει σάν παιδάριο νά μι-
μῆται τοὺς τρόπους και τὴς συνήθειες τῆς
Δύσης, νά ντυνεται εὐρωπαϊκά και νά έπα-
ναλαμβάνη σάν παπαγάλος ὅλα τὰ σύγχο-
να συνήματα γιά τὴ Δημοκρατία, Δικαι-
οσύνη, Έλευθερία τοῦ Λόγου και τὰ Δι-
καίωματα τοῦ 'Ανθρώπου, χωρίς νά ἔχη
τὴν άμυδρότερη ιδέα γιά τὴν ἀκριβῆ ση-
μασία ὅλων αὐτῶν... Στὴν πραγματικότητά
οἱ Κύπριοι μοιάζουν με μικρὰ κακοανατε-
ραμένα παιδιά... Πρέπει νάσαι λιγάκι ψυ-
χολόγος, γιά νά κατανοήσης τὰ μικρὰ παι-
διά, και δὴ τὰ άνόητα. Ὁ μέσος Κύπριος
οὔδέποτε εἰδιδάχθη νά λῆθ τὴν ἀλήθεια.
Προβαίνει σὲ δηλώσεις σάν παιδάριο, χά-
ρην τὸ σκοποῦ πού επιδιώκει, χωρίς νά
τὸν ενδιαφέρη ἡ ἀλήθεια τῶν γεγονότων
πού αναφέρει, και δὲν ντρέπεται καθόλου
σὲ περίπτωση πού θά συλληφθῆ ψευδόμε-
να, παραμόνον άπογοητεύεται όταν δὲν έ-
πιτύχῃ τὸ σκοποῦ πού επιδιώκει. Είναι κλέ-
φτης, γιατί ποτέ του δὲν έμαθε πὺς ἡ κλο-
πὴ είναι κακό. Γιά τὸν ίδιο λόγο δὲν ἔχει

καθόλου τὸ αἰσθημα τῆς ντροπῆς, σάν προ-
σπαθῆ νά κερδίση χρήματα με ὅποιαδήποτε
μέσα—σοοδηποτε ἀνήθικα...» «Οὔδέποτε ἡ
Κύπριος ἀνῆκε στὴν Έλλάδα. Μιλοῦν οἱ
Κύπριοι τὴν ἑλληνικὴ, γιατί ἀπλοῦστατα ἡ
νεοελληνικὴ γλῶσσα ὕπηρεσεν ἡ ἐπίσημη
γλῶσσα τῆς περιοχῆς κατά τὸν βον αἰῶνα,
καθὼς κί' ἡ κατ' ἐξοχὴν ἑμπορικὴ γλῶσσα
τῆς Ἀνατολῆς ἔκτοτε. Ἰσχυρίζονται πὺς
είναι άπόγονοι τῶν ἀρχαίων Έλλήνων. Μ'
αὐτὸ βέβαια, είναι καθαρὴ άνοησία...
Αὐτοὶ στήρίζονται κυρίως άπάνω στὴ θρη-
σκεία—τὴν Έλληνικὴ Ὀρθόδοξη Έκκλη-
σίαι. Ἡ Έλληνορθόδοξη Έκκλησία, στὴν
ὅποιαν ἀνήκουν ὅλοι οἱ Μῆ-Μασσαμετανοί Κο-
πριοι, άποτελεῖ σῶμα πολιτικὸ πού επιδι-
ώκει τὴν κατάρκτηση τῆς οὐσιαστικῆς πολι-
τικῆς ἐξουσίας άπάνω σ' ὅλους τοὺς ἑλλη-
νορθόδοξους, ὅπως ἀκριβῶς ἡ Καθολικὴ
Έκκλησία πού ἐπέβλεψε τὴν πολιτικὴ ἐπι-
κράτηση ἐπὶ τῶν Καθολικῶν. Πὺς ὅμως
μπορεῖ νά είναι τόσο θρησκει και νάσαι
συγχρόνος τόσο κλέφτης και ψεύτης μ' ὁ-
λα τὰ συναφή; Μά δὲν είναι καθόλου θρη-
σκει. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς είναι
δαισιδαίμονες—πράγμα πού δὲν είναι τὸ
ίδιο. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ θρησκεία τῆς
Έλληνορθόδοξης Έκκλησίας δὲν είναι ὅ-
πως ἔμμενε τὴν ἀντιλαμπάνομαστε, δηλαδὴ
μέσο έπαφῆς τοῦ κόσμου πρὸς τοὺς ἠθικοὺς
νόμους. Άποτελεῖ ὑπόθεση τοῦ νά κάνης
ὅ,τι σοῦ λέει ὁ ἱερέας με ἀπειλὴ άφο-
ρισμοῦ. Κί' ὁ ἱερέας, πού μπορεί νάσαι τό-
σο ἀγράμματος ὡστε νά μὴν είναι σὲ θέση
νά διαβάσῃ τὸ Βίβλο, πρέπει νά πράξῃ
ὅ,τι ὁ ἐπίσκοπος του διατάσσει. Καί οὕτω
καθ' ἐξῆς...» (σελ. 113).

Και προχωρεῖ ἀνάθεκτα. Γιά νά δια-
χωμοδῆσει κάθε ἐκδήλωσή μας κάθε
σένημά μας, κάθε αἰσθημά μας, κάθε
συνήθειά μας, κάθε άγώνα μας. Ὡς
και γιά τὸ πὺς ἐρωτευόμαστε και παν-
τρευόμαστε γιατί ἔχει νά πει. Γιά νά
πετάξει τελικὰ τὸ προσωπεῖο και, ἔξο-
μοιωνόντάς μας με τὸς τροπείστατους χα-
ρακτηρισμοὺς πρὸς τοὺς ἐνυθροδέομους
τῆς Ἀμερικῆς τῆς ἐποχῆς τοῦ Κολόμ-
βου (γιά τὴς Κυπρίαις τῆς ὑπαίθρου κά-
νει χωριὸς τὸ σχετικὸν ὑπανιγμό), νά
ἀναφωνήσῃ θοιμαβεντικὰ, πὺς τὸ αἴτη-
μά μας γιά ένωση με τὴν Έλλάδα είναι
ψεύτικο και πὺς τὸν δῆθεν ἀπελευθερω-
τικὸ άγώνα τὸν ἐμπνεῖ ἡ Έκκλησία,
ὄχι γιατί πιστεύει στὰ σοβαρὰ στοῦ σκο-
ποῦ του με γιατί, ἀπλοῦστατα, πρέπει
νά κατοχυρώσει τὴν κοσμικὴ τῆς ἐξου-
σία.

Μὴ νομοσθῆ πὺς τὸ σημεῖωμα τοῦτο
τὸ ὑπαγορεύει ἡ ὅποιαδήποτε ἀγανάκτη-
ση. Οἱ Κύπριοι ἔχομε πολὺ συνηθί-
σει με τέτοιον εἶδος βρετανικῆς ἀβρό-
τητες τὰ τελευταῖα χρόνια. Ἐν ὄρω
τὴς γραμμῆς αὐτῆς είναι γιά νά ἐπισημά

νο τὸν κίνδυνο πὸ ἐπαπειλεῖ τὴν τέχνη, ὅταν αὐτὴ ὁρμάται ἀπὸ πολιτικὴ ἢ ὀποι-
 ἀδήποτε ἄλλη σκοπιμότητα. Κι' ἀκόμα
 νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴ ὅλων ἐκείνων
 τῶν ἀγαθῶν καὶ καλοπροαίρετων ἐλλή-
 νων, πὸν θέλουν τυχόν νὰ πιστεύουν πὸς
 ἡμεῖς ἐδῶ καλὰ τὰ βουλευόμε με τοὺς ἀγ-
 γλους καὶ τὸν ἐγγενῆ πολιτισμὸ τους. Ἄν
 τὸ ἔθνος δὲν ἀντιληφθῆ πὸς ἡ Κύπρος
 ὑφίσταται τὴν πιὸ οἰκτρὴ πνευματικὴ ἐπί-
 θεση ἀπὸ μέρους τῶν κυριάρχων της,
 ἂν δὲ νιώσει πὸς σὸ πρόσωπο τοῦ νη-
 σοῦ μας καὶ τοῦ ἀγῶνα τὸν βάλλεται
 συνεχῶς ἡ ἐλληνικὴ ἰδέα καὶ τὰ παν-
 ἀρχαία ἱερὰ τῆς Φυλῆς, ἂν δὲν αἰσθαν-
 θῆ πὸς ἔχει ὑποχρέωση ἀποφασιστι-
 κῆς καὶ ἀγωνιστικῆς συμπαράστασης
 στὴ σκληρὴ πάλη πὸν διεξαγάγουμε,
 θάχει νὰ θρηνησῆ ἐπὶ ῥερείπων. Ὅχι
 γιὰτι ἡμεῖς θὰ λυγίσουμε. Αὐτὸ ποτέ.
 Γιὰτι καὶ νὰ καταποντιστοῦμε στὰ σκο-
 τεινὰ βάθη τῆς ἰμπεριαλιστικῆς μανίας,
 θὰ πνιγοῦμε με τὴν Ἑλλάδα στὴν καρ-
 διά καὶ σὸ στοχασμὸ μας. Θὰ θρηνη-
 σει, ὅμως, τὰ ῥερεῖα μᾶς ἀποτυχίας
 πὸν δὲ θὰ στοιχίσει λίγα στὴν ὑπόθεση
 τοῦ ἐλληνισμοῦ. Οἱ πνευματικοὶ ἄνθρω-
 ποι τῆς ἐλεύθερης πατρίδας ἔχουνε εὐ-
 θύνῃ ἱστορικῆ.

Στὸν ἀξιότιμο κ. Λάσσιγζόν δὲ θὰ
 κάνουμε τὴ χάρη νὰ ἀσχοληθοῦμε πιό-
 τερα μαζύ του. Οὔτε καὶ θὰ ζητήσου-
 με νὰ ἀναιρέσουμε τὸ θλιβερὸ του ὑβε-
 ρολόγιο. Τὸν ἀντιπαρερχόμεθα. Ὅπως
 ἀντιπαρέρχεται περὶ ἄπαντα τὶς ὀποιοσδή-
 ποτε ἐπιθέσεις κι' ὁ λαὸς μας, ὠραί-
 ος στὸν ἀγῶνα του καὶ ἀπόλυτα σί-
 γουρος γιὰ τὴ Νίκη του. Ἄλλωστε,
 ὡς ἓνα σημεῖο, βρεττανικῆς ἐκδηλώσεις,
 σὰν αὐτὴ τοῦ κ. Φορνκλιν, μᾶς βοηθοῦν.
 Γιὰτι διατρανώνουν τὴν ἀλήθεια, πὸς
 αὐτὸ, γιὰ ἔλλειψι τοῦ ὀποιοῦ μᾶς κα-
 τηγοροῦν, τὸ διαθέτουμε σὲ ἀσύγκριτα
 πιὸ ψηλὸ βαθμὸ ἀπὸ τοὺς λιβελλογράφ-
 οντας μας. Ὁ πολιτισμὸς μας εἶναι ἀδι-
 ἀβλητος. Γιὰτι, σὸ κάτω-κάτω, ἡμεῖς,
 παρ' ὅλες τὶς διαφορῆς μας πρὸς τοὺς
 Ἄγγλους, οὐδέποτε πέρασε τόσο χα-
 μηλά, ὥστε νὰ ἐπιζητήσουμε τὸν ἐξευτε-
 λισμὸ τῆς ἱστορίας, τῆς θρησκείας καὶ
 τῶν ὀσίων τους. Ἡ ἐλληνικὴ ἰδέα, πὸν
 πυροπολεῖ τὸ εἶναι μας ὀλόκληρο, φαί-
 νεται πὸς ἐξακολουθεῖ νὰ στέκει σὰν
 ἡ πιὸ φωτεινὴ λαμπάδα μέσα σὸ σκο-
 τᾶδι καὶ τὴν οἰκτρὴ σύγχυση τῶν και-
 ρῶν μας.

ΦΡ. Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΟΙ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ

Ἑγκληματικὰ πένθη.

Ἡ νεαρὴ χήρα—ἦταν προσηωρημένο
 δειλινὸ—τόλμησε νὰ βρῆ περιπατο. Ἦ-
 ταν τόσο πνιχτὸ τὸ σπῆτι με τὰ κλει-
 στά παράθυρα, πὸν τὸ γιόμιζε ἡ βαρεῖά
 ὀδὸν τοῦ κενοῦ πὸν ἀνοῖξε ὁ θάνατος
 ἐκείνου, πὸν ἔνοιωσε τὴν ἀνάγκη ν' ἀ-
 ναπνεύσει. Κενὸ τὸ σπῆτι, ἡ ψυχὴ, τὸ
 εἶναι της ὄλο. Τὸ ἐγκατέστησε στωϊκὰ
 ὀλόκληρο ἐξάμνη, παρ' ὄλο τὸ ἀφιλο-
 σόφητο τῆς ἡλικίας της, προσπαθώντας
 νὰ τὸ γιομίσει ἀπὸ τὴν ἀποθήκη τῶν
 ἀναμνήσεων ἐκείνου, καὶ τὴν πηγὴ τῆς
 δικῆς της ἀφοσίωσης σὸ παλιὸ οἰκοδό-
 μημα τῆς ζωῆς της, πὸν ἔκτισε ἡ ἀγά-
 πη της, στερεῶσε ἡ ἀντίληψη τοῦ κα-
 θήκοντος καὶ γαρέμισε ὁ θάνατος ἐκεί-
 νου. Μὰ τὰ δάκρυα στέρειμαν, τὰ μάτια
 καθάρισαν καὶ τὰ συντρίμια πρόβολαν
 συντρίμια. Τὸ κενὸ μᾶς ζωῆς, πὸν γιό-
 μιζε ἡ ἀγάπη καὶ τὸ καθήκον, δὲν ἦ-
 ταν δυνατὸ νὰ γιομίσει με τὰ χόματα
 καὶ τὶς πέτρες τῶν συντριμίων, οὔτε με
 τὶς ἀναμνήσεις, πὸν τὸ ἄπλετο φῶς τῆς
 πραγματικότητος ἄρχισε νὰ τὶς κάνει
 νὰ ξεθωριάξουν.

Ζήτησε νὰ ψευτογειμίσει τὸ κενὸ με
 εἰκόνας ἀπὸ τὴ γύρω της ζωῆ. Κι' ἐ-
 πειδὴ ἡ σκοτεινὰ πὸν ἔζησε ὀλόκληρη
 τὴν ἐξάμνην νύκτα τοῦ πένθους ἦταν ὀ-
 λώμανη, δὲ βγήκε ἀπότομα σὸ φῶς.
 Βγήκε σὸ μωσοκόταδο τοῦ δειλινοῦ,
 γιὰ νὰ σινηθεῖ σὸν τὰ μάτια σὸ φῶς.

Οἱ γνώριμες κι' οἱ φίλες τῆς καλῆς
 ἐποχῆς—μποροῦν νὰ λείπουν;— τὴν εἴ-
 δαν, καί, φυσικά, ἔκαναν τὸ καθήκον
 τους.

—Ὁ χο! Τόσο γρήγορα!

Τ' ἄκουσε ἡ κοπέλα, γύρισε σὸ σπῆ-
 τι, καὶ ἐξανάκλεισε τὴν πόρτα, ἄγνωστο
 γιὰ πόσο. Ἄδικα βέβαια. Εἶτε ἔξη μῆ-
 νες, εἶτε τρεῖς, εἶτε ἓνα χρόνο, οἱ φί-
 λες πάλι θάκαναν τὸ καθήκον τους, με
 τὸν ἴδιο τρόπο καὶ τὸ ἴδιο πνεῦμα.

Ἡ καιρμένη ἡ κοπέλα! Εἶχε χάσει τὸν
 ἄντρα της, ἔνοιωσε ὀλη τὴ δυστυχία τοῦ
 κενοῦ ἐαυτοῦ της ζήτησε νὰ ξεχαστεῖ
 στὶς θαμπῆς εἰκόνας τῆς ζωῆς τοῦ δει-
 λινοῦ με τὸν ἴδιο τρόπο πὸν ξεγελαίει
 ὀλος ὁ κόσμος τὶς ψυχικῆς καὶ τὶς ὑλι-
 κῆς στεροχίες του στὸν πλοῦτο τοῦ πα-
 νιοῦ τοῦ κινηματογράφου, καὶ βόηξε
 τὴν ἀντίδραση. Κοντὰ στ' ἄλλα της
 κακὰ εἶχε καὶ φίλες. Σήμερα, αὐθιο,
 καὶ θ' ἀρχίσει νὰ φουντώνει ἡ ἀνοῖξη

κάποιο δυνατότερο αεράκι πιθανό ν' ανοίξει το παράθυρό της, κι' ο ήλιος της μέρας νά φωτίσει τή νύκτα της ζωής της. Φαντάζεται κανέναν, πώς θ' αντιχρῶσουν τὸ πρᾶγμα οἱ φίλες, πού, ὅσο καὶ νάσαι, δὲ θά μπορέσουν νά πάρουν νάσαι φίλες.

Σὲ πολὺ παλιῆς ἐποχῆς καὶ σὲ βάθους λαοῦς ἢ γυναῖκα θάβονταν ζωντανή στὸν τάφο τοῦ ἀντρός. Ὁ πολιτισμὸς κατάργησε τὸ ἔθιμο ἐκεῖνο, γιὰ ἦταν ἐγκληματιζό. Στὴ σημερινὴ ἐποχὴ ἢ γυναῖκα μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀντρός θάβει τὴ ζωὴ, τὴ δράση τὴ χαρὰ της γιὰ ἓνα διάστημα, πού εἶναι ἀνάλογο, ὄχι μὲ τὴς δικῆς τῆς ἀντίληψης γιὰ τὸ πένθος, μὰ μὲ τὴς ἀπαιτήσεις τῶν γνωστῶν καὶ τῶν φίλων, πού ποτὲ δὲ συμφωνοῦν μεταξύ τῶν. Ἄν μάλιστα ἀπὸ ἀρροστη συναισθηματικῆ ἀντίληψη θέλει νά γίνει ἡρωίδα, προέπει νά θάψει γιὰ πάντα τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἐγκληματιζό;

ΧΡ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΟΣ ΤΟΜΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Θ. Πετσάλη: Ἡ Καμπάνα τῆς Ἁγιά-Τριάδας. Μιά ἱστορία 1304-1883. Ἀθήνα 1949, σ. 205.

Ὁ τελευταῖος πόλεμος, ἐχτὸς ἀπὸ ἄλλες μεταβολῆς πού ἔφερε στὴν Ἑλλάδα, γίνηκε ἀφορμὴ νά συνειδητοποιηθῶν περισσότερο οἱ δυνάμεις τῆς Φυλῆς, καὶ νά διοχετευθεῖ ἡ συνειδητοποίηση αὐτῆ στὴ μεταπολεμικὴ λογοτεχνία μας. Δὲν ἔχει ἀκόρη ὀλοκληρωθεῖ ἡ μεταστροφή αὐτῆ, οὔτε κι' ἀπ' ἐδῶ πού εἶμαι μπορῶ νά παρακολουθῶ πλεῖρα, ὅπως θέλω, τὴν πορεία τῆς λογοτεχνικῆς δημιουργίας τῶν τελευταίων ἐτῶν. Ἀλλὰ πιστεύω πὼς δὲν εἶμαι μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια λέγοντας πὼς ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία τῶν τελευταίων δέκα ἐτῶν ὅλο καὶ συνειδητοποιεῖ περισσότερο τὴς δυνάμεις τῆς Φυλῆς, τῆς μελετᾷ μὲ στοργὴ καὶ κατανοήση γονιμῆ, καὶ τὴς ἀναδημιουργεῖ οὐσιαστικῶς, στὴν πεζογραφία ἰδιαίτερα.

Ἐνα τέτοιο ἔργο εἶναι τοῦ κ. Θ. Πετσάλη «Ἡ Καμπάνα τῆς Ἁγιά-Τριάδας», πού κινεῖται μέσα σ' ἀνάλογο ἱστορικὸ καὶ πνευματικὸ κίχλο ὅπως «Οἱ Μαρτύροι» καὶ «Τὰ δικὰ μας παιδιὰ» τοῦ ἴδιου συγγραφέα. Ἡ «Καμπάνα» δὲν εἶναι μυθιστόρημα μὲ πλοκὴ καὶ ἥρωες, πάθη καὶ συγκρούσεις, διεδουτικὴ ἀνάληψη ἀτομικῶν ψυχῶν καὶ δραματικὸ διάλογο. Εἶν' ἐν' ἀπλό χρονικὸ μῆκος στενῆς περιοχῆς, ἐνὸς χωριοῦ, ἰδιαίτερα

μῆς ἐκκλησοῦλας, πού στὸ πέρασμα ἔξι αἰῶνων στάθηκε ἡ σκεπὴ καὶ ἡ ἐλπίδα μιᾶς χούφτας ἀπλοικῶν ἀνθρώπων πού παιδεύονταν γιὰ τὴ ζῆση τους, ἐνῶ περνοῦσε ἀπὸ πάνω τους βαριά ἡ ἱστορία. Μιά ἑλληνικὴ γωνιά, ἀποεξασμένη λὲς ἀπὸ Θεὸ καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους, στὸ περιθώριο τῆς μεγάλης ζωῆς, κι ὁμως κι αὐτὴ κομμάτι χαρακτηριστικὸ τῆς πολυπαθῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ νυχτῆς καὶ ἀντικαθρέφτισμα τῶν παθῶν τῆς σὲ μικρογραφία. Ἡ ἀφήγηση προχωρεῖ ἱστορικά, κι ὡς γίνεται μὲ χασμάτα μεγάλα.

Ἄγνωστα καὶ ἀσημαντα πρόσωπα διαδέχονται ἄλλα ὅμοια τους στὸ κύλημα τοῦ χρόνου μέσα στὸν ἴδιο χῶρο, μορφῆς ξεβορσισμένες ἀπὸ τὸν καιρὸ, πού ἀναδέουσι τὴ ζωμὴ φλόγα τῆς ζωῆς τῶν γιὰ νά κρατηθοῦν στὴ νύχτῃ κἂν σάν ἀντίλαλος, σάν ἀντιπέγλημα χαρᾶς καὶ πόνου, -προπᾶντων πόνου. Ὅμως μὲς ἀπὸ τὸ πέλγαο αὐτὸ τοῦ ἀνάλλαγον πόνου ἀναδύεται καθάρια καὶ δυνατὴ ἡ ἄγια μορφὴ τῆς νεώτερης Ἑλλάδας στὴς χαρακτηριστικώτερες ὄρες τῆς ἱστορικῆς ζωῆς της, - καὶ αὐτὸ χωρὶς ἰδιαίτερη προσπάθεια συμβολισμοῦ καὶ διδαχῆς. Τὸ μόνον ἀπτὸ σύμβολο εἶναι τὸ ἐκκλησάκι τῆς Ἁγιά-Τριάδας, κι' ἡ μόνη διδαχὴ εἶναι ἡ ἐμμονὴ κι' ἡ ἐλπίδα κι ὁ ἀγῶνας τῶν ἀπλοικῶν ἀνθρώπων τοῦ Περσικοῦ νά τὰ φέρουν δόξα καὶ νά γλυτώσουν ἀπὸ τὸ χαμό, καὶ μαζί νά σώσουν τὴν ψυχὴ τους, χωρὶς ἐπιδείξεις, δίχως φωνασικίες.

Ἡ ἀφήγηση γίνεται σὲ πλάτος παρὰ σὲ βάθος, σάν ἀργοκίνητο τραγοῦδι, μὲ δυνατὰ χρώματα πού συχνὰ ἐπανέρχονται, διπλάζονται καὶ ξαναδιπλάζονται, λὲς γιὰ νὰ δώσουν πιὸ ἐντονη τὴν ἐντύπωση τῆς εἰκόνας πού ἐναλλάζεται μέσα στὸ ἴδιο πλαίσιο: «ἡ ἄνοιξη, τόσο ἀγνή καὶ πεντακάθαρη καὶ γλυκῶφωτη» (11), «χαμοκίλλα, χαμοκίλλουδα, χαμοκίλλια» (11), «ὁ κάμπος, χλωρὸς, χλοερὸς, μαλακότατος» (12), «ἄσπρα φουντωτὰ μαλλιά, ἄσπρα φουντωτὰ γένια, σάν ἄσπρος φωτοστέφανος» (13), «καστανόξανθα μαλλιά, καστανόξανθα γένεια καὶ καστανόμαρα μάτια» (16-17), «τὸ ἥρομο, τὸ ἥερο, τὸ γαλήνῳ» (20), «γοργό, τρελλό, δαιμονισμένο» (21), «γοργά, τρελλά, μανακά» (21), «ἐνὰ προσευχηθεῖ, νὰ παρακαλέσει, νὰ ἰκετεύει» (22-23), «φεροκοπάει, χύνεται καὶ χύνεται» (23), «πετᾶγονται, τὸν ἀρπᾶνε, τὸν πετᾶνε χᾶμο, τὸν τσαλαπατᾶνε, τὸνε φιμώσουνε, τὸν ποδοπατᾶνε» (24), «δουβάθηκε, οὐδ' ἀκούστηκε, ξεψύχησε»

(27), «ἀπό τις στάνες οἱ τσοπάνηδες, κί' ἀπό τὰ καμίνια οἱ καμινάρηδες, κί' ἀπό τὸ δάσος οἱ ξυλοκόποι» (33), «χαρωπός, χαδιάρικος, μελένιος» (33), — κ' ἔτσι σὲ κάθε σελίδα τοῦ βιβλίου ἐπιτείνεται σχεδὸν ἢ κάθε εἰκόνα καὶ κορυφώνεται συχνά με τρεῖς, κάποτε με περισσότερες ἐκφράσεις. Ἡ ἀναδίπλωση (καλύτερα, ἂν ἐπιτρέπεται ἡ λέξη: ἡ ἀνατοίπλωση) αὐτὴ μορφεῖ νὰ εἶναι μακρὰ, ἀλλὰ μορφεῖ καὶ νὰ γίνετα ἀσυνείδητα πάνω στὴ θέρη τῆς ἀφήγησης, ποὺ παρασέρονει πρὸς τὸ λυρικό γράμμα καὶ τὴν τεχνική του. Ἄλλὰ ὅτι καὶ νὰ εἶναι, ἔτσι ὑπογραμμίζεται τὸ μουσικὸ στοιχεῖο τοῦ λόγου περισσότερο, καὶ ἡ λεπτομέρεια γίνετα ζωροότερη, ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς ἐκπλασσομένης ἀλλὰ πάντα ὁμότροπης γενικῆς εἰκόνας.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

Thémis Siapkaras—Pitsillides: Le Pétrarquisme en Chypre; Poèmes d'amour en dialecte chypriote d'après un manuscrit du XVIe siècle. Texte établi et traduit avec le concours de Hubert Pernot, Athènes 1952. 80v σ. VII+446. Collection de l'Institut Français d'Athènes 74.

Μὲ τὸν τίτλο αὐτὸ σὲ ὀγκώδη τόμο μὴ Κυπρία φιλόλογος ἐξέδωσε τὰ κυπριακὰ ἐρωτικὰ ποιήματα τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης ἀπὸ τὸ μοναδικὸ χειρόγραφο ποὺ ὑπάρχει. Ἀπὸ τὸ ἴδιο χειρόγραφο ὁ Γάλλος ἑλληνιστὴς Legrand πρῶτος εἶχε ἐκδώσει στὰ 1881 ἕνα μέρος τῆς συλλογῆς στὴ Bibliothèque grecque vulgaire, τ. 2, σ. 58-93 κί' ὁ κ. Ἄντ. Ἰντιάνος ἀσχολεῖτο γιὰ τὴν ἐκδόσὴ τους σὲ συνεργασία πρῶτα με τὴν ἱταλίδα G. Rojaghi κί' ὕστερα μόνος του.

Τὸ ἔργο αὐτὸ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πρόλογο καὶ τὸν πίνακα τῶν συντομογραφιῶν περιλαμβάνει ἐκτενὴ εἰσαγωγή (σ.1-77), τὸ κείμενο τῶν ποιημάτων με τὴ μετάφρασή τους στὰ γαλλικὰ καὶ σημειώσεις (80-339), γλωσσάριο (341-420), τίς πηγὲς καὶ τὰ βοηθήματα (421-434), πίνακα τῶν ποιημάτων με τὴ σειρά τῆς συλλογῆς (435-438), ἀλφαριθμητικὸ πίνακα τῶν ποιημάτων (439-443) καὶ τὰ παροράματα (446). Ἀνάμεσα στὶς σελίδες 48-49 ὑπάρχουν δυὸ φωτοτυπίες ποιημάτων τοῦ Κυριάκου τοῦ Ἀγκωνίτη καὶ στὶς 64-65 ἔξι φωτοτυπίες ἔξι φύλων τοῦ κώδικα τῆς Μαρκιανῆς με ποιήματα. Ἡ εἰσαγωγή εἶναι ἀπὸ κάθε ἀποψη ἀξιοπρόσεκτη, γιατί εἶναι μελετημένη, προσεκτικὰ γραμμένη καὶ δῆξη

ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ κειμένου. Δίδει κάποια ἀπάντηση σὲ ἀρεκτὰ ζητήματα γιὰ τὰ ὅποια εἰπωθήκανε τόσα ἀκριτὰ καὶ ἄκαιρα.

Τὸ χειρόγραφο ποὺ σῶζεται δὲν εἶναι αὐτόγραφο τοῦ ποιητῆ. Εἶναι ἀντίγραφο πιθανῶς τοῦ πρωτοτύπου καὶ περιήλθε στὴ Μαρκιανὴ ἀπὸ τὰ χειρόγραφα τοῦ J. Morelli. Δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ χρονολόγησή του, γι' αὐτὸ καὶ ὑπάρχει διαφωνία γιὰ τὸ χρόνο ποὺ γράφτηκε ἡ συλλογή. Ἡ ἐκδότρια πιστεῖει πὼς «ἡ χρονολογία τῆς σύνθεσης τοῦ πρωτοτύπου πρέπει νὰ τοποθετηθῆ ἀνάμεσα στὰ 1546 καὶ 1579 περίπου». Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀπόλυτα ἐξακριβωμένο, ἀλλὰ ἔχουν ἀρεκτὴ πειστικότητα τὰ ἐπιχειρήματα τῆς.

Ὁ ποιητὴς «εἶχε μελετήσῃ τὴν ἰταλικὴ γλῶσσα καὶ λογοτεχνία, ποὺ τὶς ἤξερε τέλεια: τὰ ἑλληνικὰ τὰ ἤξερε ἰδίως γιατί ἦταν ἡ γλῶσσα του, ἀλλὰ ἡ κατάστασις στὴν Κύπρο τὸν 16ο αἰῶνα δὲν εἰνὸσῃτες τὶς προχωρημένες γραμματικὲς μελέτες σὲ μεγάλο βαθμό». Κί' ἐπειδὴ ἡ συλλογὴ τῶν ποιημάτων «ἀπευθύνεταν σ' ἑλληνικό καὶ ἰδιαίτερος σὲ κυπριακὸ κοινό, γράφτηκε με ἑλληνικὸς χαρακτήρες, ἀλλὰ ἔχει τὰ σημάδια τῆς δυτικῆς ἐπίδρασης καὶ ἰδιαίτερα τῆς ἰταλικῆς».

Δὲν ξέρονμε θετικὰ ποῦ ἔγινε ἡ ἀντιγραφή τῆς συλλογῆς, μὰ μέρος τοῦ πρωτοτύπου εἶναι βέβαιο πὼς γράφτηκε στὴν Ἰταλία, ὅπως δεῖχουν κάποιου στίχοι (ἀρ. ποιήμ. 64). Ἡ συλλογὴ ἀπὸ τεχνικὴ ἀποψη παρουσιάζει ὁμοιογένεια (ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων) καὶ ἡ ἐκδότρια πιστεῖει πὼς ἔχουμε μπροστά μας τὸ ἔργο ἐνὸς ποιητῆ. Ὁ ποιητὴς δὲν καθορίζεται ἂν εἶναι Κύπριος ἢ Φράγγος. Πιστεῖει ὁπωσδήποτε πὼς θ' ἄνῃκε στὴν ἀνώτερη τάξη, τὴν πὼ καλλιεργημένη τοῦ νηοῦ. Τὰ ποιήματά του γράφτηκανε στὴν Κυπριακὴ διάλεκτο τῆς μορφωμένης τάξης, ποὺ ἤξερε ἐπίσης τὴν ἑλληνικὴ ἄλλων μερῶν, ὅπως καὶ τὴ λόγια.

Γίνετα διεξοδικὴ συζήτηση γιὰ τὰ ὀνόματα ποὺ ἀναφέρονται στὴ συλλογή. Στὸ ποίημα 137 νομίζε πὼς ἀναγνώρισε τὸ ὄνομα τοῦ Σταματίου Δονάτου, φίλου τοῦ ποιητῆ. Γιὰ τὰ δυὸ ὀνόματα ὁ Ζαχαρίας καὶ ὁ Μπουστρουῖς πιστεῖει πὼς πρόκειται γιὰ τὸ Φλόριο Βουστρώνιο καὶ τὸν Μάρκο Ζαχαρία. Κανένας τους δὲν εἶναι συγγράφεας τῆς συλλογῆς, ὅπως νόμισε ὁ Σάθας (Μεσαιων. Βιβλιόθ. 2, ρμ'). Τὸ ὄνομα Χρυσταλ-

λένη πού αναφέρεται στη συλλογή είναι πιθανώς πλαστό, κατά το παράδειγμα τών Ἰταλῶν ποιητῶν καί δὲν ξέρουμε τίποτα γιὰ τὴ νέα πού τραγουδαίει ὁ ποιητής. Ὅσοτερα ἀνατρέπει τὴς ἀντιζουρῶμενες κρίσεις πού ἐκφραστήκανε γιὰ τὸ περιεχόμενο τῶν ποιημάτων. Τὸ περιεχόμενο «δὲ μπορεῖ νὰ ὀνομάζεται ἐρωτικό, παρ' ὅλο πού σχεδὸν ὅλα τὰ ποιήματα (συνολικά 156) εἶναι ποιήματα τῆς ἀγάπης», γιὰτὶ εἶναι πιθανὸ ὅλα τὰ τραγούδια τῆς συλλογῆς νὰ μὴν εἶναι παρὰ μόνον μεταφράσεις ἀπὸ τὰ ἰταλικά. Ἡ ἐπίδραση τοῦ Πετρούχου καὶ τῶν «ἰταλικῶν πετραρχισμῶν» εἶναι πρῶδηλη σὲ ὅλη τὴ συλλογὴ πού «πιθανώτατα δὲν περιέχει παρὰ μόνον μεταφράσεις» ἰταλικῶν ποιημάτων. Πολλὰ ὑπάρχουν πού λείθουν τὴν ἐκδότρια ὅτι ἡ συλλογὴ «σὲ μεγάλη ἀναλογία εἶναι μετάφραση ἰταλικῆς ἀνθολογίας».

Οἱ μεταφραστικὲς ἱκανότητες τοῦ ποιητῆ εἶναι μεγάλες. «Μεταφράζει πολὺ πιστὰ καὶ μὲ γλωσσικὴ εὐχέρεια διατηρῶντας τὸ ρυθμὸ, τὸ μήκος τῶν ποιημάτων καὶ τῶν στίχων καὶ τὴν τάξιν τῆς ὁμοιοκαταληξίας τοῦ πρωτοτύπου». Οἱ μεταφράσεις αὐτὲς στὸ σύνολό τους ἀποτελοῦν ἕνα ἔργο λογοτεχνικὸ πρωτότυπο. Ὁ ποιητὴς καταλάβε ὅτι ἡ ἰταλικὴ καὶ νεοελληνικὴ μετοικὴ σπριζοῦται στὶς ἴδιες βασικὲς ἀρχές καὶ γιὰ τοῦτο μεταφράζοντας τὰ πολυπλοκά ποιητικὰ σχήματα τοῦ πρωτοτύπου στὴ νέα ἑλληνικὴ ἐφτίασε ἔργο δικό του πρωτότυπο.

Ὁ ρυθμὸς τῶν ποιημάτων τῆς συλλογῆς «εἶναι διφυῆς, ἰαμβικὸς καὶ τροχαϊκός». Σὲ 156 ποιήματα τὰ 137 εἶναι ἰαμβικά καὶ τὰ 17 τροχαϊκά. Δυὸ μόνον εἶναι ἰαμβικοῦ καὶ τροχαϊκοῦ μαζί ρυθμοῦ. «Τὰ πῶς πολλὰ ἀπὸ τὰ ἰαμβικά ποιήματα εἶναι σὲ ἑνδεκασύλλαβο, τὸ στίχο πού χρησιμοποιήθηκε πῶς πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς ποιητὲς τῆς Ἀναγέννησης». Μερικοὶ ἑνδεκασύλλαβοι καὶ πῶς λίγοι ὀκτασύλλαβοι ἀνακατεῦνται σὲ μερικὰ ποιήματα. Ἡ συλλογὴ εἶναι συνηθεμένη ἀπάνω σὲ ἰταλικά μετροικὰ πρότυπα. Ὁ ἑνδεκασύλλαβος καὶ ὁ ἑπτασύλλαβος τῆς εἶναι ὁ *endecasillabo* piano καὶ ὁ *settenario piano* τῆς κλασσικῆς ἰταλικῆς ποίησης. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τρεῖς στίχους, πού ἀνάφερα, ὑπάρχουν καὶ στίχοι μὲ 15, 12, 13 καὶ σ' ἕνα ποίημα μὲ 16 συλλαβές. Ὑπάρχουν καὶ μερικοὶ στίχοι ἑλλειπτικοὶ καὶ ἄλλοι ὑπερμετροί.

Ἡ ὁμοιοκαταληξία εἶναι σ' ὅλα σχε-

δὸν τὰ ποιήματα παροξύτονη. Σὲ τοια εἶναι ὀξύτονη καὶ σ' ἕνα παροξύτονη. Παρ' ὅλο πού βρισκόμαστε στὸ 16ο αἶωνα, λίγο χρόνον ὕστερα ἀπὸ τὴν εἰσαγωγή τῆς ὁμοιοκαταληξίας στὴ νεοελληνικὴ ποίηση (συνήθως πιστεύεται πὸς τοῦτο ἔγινε τὸ 15ο αἶωνα ἀπὸ δυτικά πρότυπα καὶ στὴν ἀρχὴ τὰ δείγματα εἶναι ἐλάχιστα), στὴ συλλογὴ αὐτὴ ἡ ὁμοιοκαταληξία εἶναι «σταθερῆ» σ' ὅλα τὰ ποιήματα. Σὲ μερικὰ ὑπάρχει κι' ἐσωτερικὴ ὁμοιοκαταληξία (*rimamezzo*).

Ἡ συλλογὴ περιέχει τὴς ἑξῆς μετροικῆς μορφές: 25 σονέτα, 11 ὠδές, 7 sestine, 6 μπαλλάντες, 4 barzellette, 3 madrigali, 7 τερτσίνες, 7 Sirventesi caudati, 50 ὀκτάδες, 14 ποιήματα ὀκτάστιχα, 1 ἑξάστιχο, 9 τετράστιχα καὶ 17 ποιήματα μὲ ζευγρωτὴ ὁμοιοκαταληξία.

Μερικὲς ἀπὸ τὴς μετροικῆς αὐτῆς μορφῆς καὶ συγκεκριμένα τὰ σονέτα, οἱ τερτσίνες, οἱ ὀκτάδες, τὰ ἑξάστιχα, τὰ τετράστιχα εἶναι τὰ πρῶτα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Τὰ σονέτα εἶναι σχεδὸν ὅλα ἑνδεκασύλλαβα καὶ πολὺ πιστὰ στὰ ἰταλικά πρότυπα καὶ γραφτήκανε στὰ ἑλληνικά λίγα χρόνια μόνο ὕστερα πού τὸ σονέτο σὰ μετροικὴ μορφή μῆχρη ἀπὸ τὴν Ἰταλία σ' ἄλλες χώρες τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Καὶ στὰ σονέτα—ὑπάρχει ἕνα σονέτο μὲ οὐρά— καὶ στὶς ὠδές ὑπάρχει ἀρκετὴ ποικιλία.

Οἱ sestine lirice εἶναι ποιήματα ἑξάστροφα, ἡ κάθε στροφή εἶναι ἑξάστιχο καὶ τελειοῦν μὲ μιά τρίστιχο στροφή. Οἱ μπαλλάντες παρουσιάζουν ποικιλία στὴ μορφή κι' οἱ barzellette σὲ διασύλλαβο τροχαϊκὸ ἔχουν ἐλαφρότερο τόνο ἀπὸ τὴς μπαλλάντες. Τὰ madrigali (ὄχι πάντοτε ποιμενικοῦ περιεχομένου) εἶναι τὴν ἐποχὴ αὐτὴ μικρὰ φιλοφρονητικὰ ποιήματα. Οἱ τερτσίνες ὅπως καὶ τὰ madrigali εἶναι τὰ πρῶτα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας ὕστερα ἀπὸ δυὸ madrigali τοῦ Κυριάκου Ἀγκωνίτη, πού εἶναι γραμμένα σὲ τρίστιχες στροφές. Οἱ τερτσίνες τῆς συλλογῆς εἶναι ἀνώτερες ἀπὸ ἐκεῖνες τοῦ Ἀγκωνίτη καὶ γραφτήκανε πρῶν ἀπὸ τὴς τερτσίνες τῶν χορικῶν τῆς Ἐρωφίλης. Ἀπὸ τὴς 50 ὀκτάδες οἱ 46 εἶναι ποιήματα μονόστροφα ἢ πολύστροφα κατὰ τὴ μορφή τῆς ottava toscana. Οἱ ὑπόλοιπες ἔχουν ἄλλες μορφές τῆς ὀκτάδας.

Χασμωδία σπάνια συναντᾶται. «Ὁ κάθε στίχος ἔχει λέξεις μὲ λίγες συλλαβές ἔτσι τὸ κάθε ποίημα περιέχει συμπτωμένο νόημα». Ἡ παρήχησις εἶναι σκόπιμη καὶ πετυχημένη.

Ἄξιοπορεύετο τὸ τελικὸ πόρισμα: «τὰ θέματα τῆς ἑλληνικῆς συλλογῆς, εἴτε ἀποτελεῖται ἀποκλειστικά ἀπὸ μεταφράσεις, εἴτε περιέχει ποιήματα πρωτότυπα, ὁ τρόπος τοῦ χειρισμοῦ, οἱ εἰκόνες, οἱ μεταφορές, μὲ μὴ λέξη τὸ περιεχόμενον ἐνὸς ποιήματος καὶ μάλιστα ἡ τεχνικὴ του ἀνήκουν στὸν Πετραρχισμό. Ὅ,τι ἀνήκει στὸν ποιητὴ μας εἶναι τὸ ὕψος καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐχειρίσθη τὸν ἑλληνικὸ στίχο. Διαβάζοντας τὸ ἔργο του μᾶς ἔρχεται στὸ νοῦ ὁ Σολωμὸς κ' ὁ Διπέρτης. Ὁ Σολωμὸς, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ μας καὶ πάντοτε κάτω ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴ ἐπίδραση, ἀκολουθεῖ τὶς ἴδιες τάσεις πού ὠδήγησαν στὴν ποιητικὴ ἀναγέννηση τῆς Ἑλλάδας. Ἀκόμη ὁ ποιητῆς μας ἀντίληψε βαθειά ἀπὸ τὸ θησαυρὸ τῆς ζωντανῆς Κυπριακῆς γλώσσας καὶ μπόρεσε νὰ κἀνῃ τὴν ἀνομοίωσιν αὐτῆς γλώσσας γιὰ τὴν ὁποία παρεπονεῖτο ὁ Μαχαίρας, μέσον ποιητικῆς ἐκφρασεως. Κανεὶς πρὶν ἀπὸ τὸν ποιητὴ μας καὶ κανεὶς ὕστερ' ἀπ' αὐτόν, ὡς τὴν ἐποχὴ τοῦ Διπέρτη δὲν χρησιμοποίησε αὐτὴ τὴ γλώσσα μὲ τὴν ἄκρην. Μπόρεσε μ' αὐτὴ τὴ γλώσσα νὰ ἐκφράσῃ τὰ ποικίλα συναίσθηματα τῆς ἐρωτικῆς ποίησης τῆς Ἀναγέννησης καὶ τοῦ 16ου αἰῶνα καὶ νὰ κἀνῃ ἀκόμη ἑλληνικὸ ἕνα εἶδος ἄγνωστο στὴν Ἑλλάδα».

Τὴν ἀπασχολεῖ κατόπι τὸ κείμενον τοῦ χειρογράφου κ' ὁ τρόπος πὸν θὰ τὸ ἀντιμετωπίζῃ ἀπὸ γλωσσικὴ ἀποψη γιὰ νὰ γίνῃ ὅσο μωροῦσε πρὸ ἄρτια ἢ ἐκδοσῆς τῆς. Ὅσα λέγονται αὐτοῦ εἶναι καὶ λογικὰ καὶ δείχνουνε γνώση τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας καὶ τῆς σύγχρονης Κυπριακῆς διαλέκτου. Ὑποδεικνύει ὕστερα μερικὰ μειονεκτήματα τῆς ἐκδοσῆς τοῦ Legrand κ' ἀναφέρει τὶς βασικὰ ἀρχὲς τῆς δικῆς τῆς ἐκδοσῆς.

Ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον μὲ τὴν περὶ γαλλικὴ μεταφράση πὸν εἶναι σύντομη καὶ ἀρκετὰ ἀκριβῆς, ὅσο καταλαβαίνω. (Ὁ στ. 57,5 μού φαίνεται πὸς δὲν μεταφράζεται πιστά.) Ἡ ἐκδότρια εἶναι ἀρκετὰ συντηρητικὴ στὶς διορθώσεις τῆς καὶ οὐβεται τὴ γραφῆ τοῦ χειρογράφου. Ἀναλαμβάνει κατὰ κανόνα μικροδιορθώσεις πὸν καλύτεροῦν τὸ νόημα καὶ πρὸ παντὸς τὴ μετωρικὴ μορφή. Μερικὲς εἶναι πραγματικὰ πετυχημένες: 6,14, 8,13, 15,2 κ.ά. Δὲν συμφωνῶ ὅσο τόσο πάντοτε μαζί τῆς. Παρακάτω ἀναφέρω μερικὰ παραδείγματα:

2,29. Προτιμῶ τὴ γραφῆ τοῦ χειρογράφου: Τὰ πάθη μου μὴν στέκῃς μουλ-

λωμένον, ἀντὶ τοῦ ἐν. τὸ πάθος, γιατί καὶ σήμερὰ ἡ λέξη αὐτὴ στὸν πληθυντικὸ χρησιμοποιεῖται μ' αὐτὴ τὴ σημασία.

4,3. Προτιμῶ: μὲ λύπην πέτε πὸς ἄφτ' ἢ καρδιά μου, ἀντί: μὲ λύπην πέτε πὸς ἄφτε καρδιά μου.

18,7. Πού πά, μὰ γοῖον τυφλὸν πὸν δὲν γαγίζει, ἀντί: πὸν πά μιά, γοῖον τυφλὸν πὸν δὲν γαγίζει. Τὸ μὰ μὲ τὴ σημασία τοῦ ἄλλα εἶναι κοινότατον.

18,8. Προτιμῶ τὴ γραφῆ τοῦ χειρογράφου: χτυπᾶ κ' ἐδᾶ κ' ἐκεῖ σὺν πελλασμένος, ἀντί: χτυπᾶ κ' ἐδᾶ κ' ἐκεῖ σὺν πελλασμένος.

18,10: μέσ' στὸ κουφάριν ὄλοι πὸν ποθοῦσιν, ἀντί: μὲ στὸ κουφάριν ὄλοι πὸν ποθοῦσιν.

Τύπος μὲ ἀντὶ μέσα δὲν ὑπάρχει. Ὑπάρχει μόνο τύπος μέσ' ὅπως καὶ στὴν ὀμιλουμένη. Δὲν μού φαίνεται ἰσχυρὸς ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἐκδότρια ἀκολουθεῖ τὴ γραφῆ τοῦ χειρογράφου καὶ νομίζω πὸς πρέπει κ' ἄλλου νὰ διορθωθῶν οἱ στίχοι ὅπου τὸ τελικὸ σ παραλείπεται ὅταν ἀκολουθῇ λέξη πὸν ἀρχίζει ἀπὸ δυὸ σύμφωνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτο εἶναι σ, π.χ. 20,3, 55,8, 59,5, 60,5, 63,7, 77,10, 82,6, 90,29, 93,52, 94,48, 92,68 κ.ά.

26,10. Προτιμῶ: κ' ἀπόθθεν τίτοιες ὄρεξεσ σου μπαινουν, ἀντί: κ' ἀπόθθεν τίτοιες ὄρεξεσ σου μπαινουν.

Ὁ τ. ἀπόθθεν ἀπὸ τὸ ἀπὸ πόθθεν ὅχι μὲ ἀποβολὴ τοῦ τονιζομένου ο μὰ μὲ ἀνομοίωσιν ἀποπόθθεν - ἀπόθθεν.

35,3. Θὰ ἔγραφα στεγνώσει ἀντὶ στεγνώσειν, χάριν καλύτερας ὀμοιοκαταληξίας.

75,7: καλύτερη ἢ γραφῆ τοῦ χειρογράφου: ἄνδρα δίχα, ἀντί: ἄνδραδ δίχα.

75,24: μ' ἄλλους τὴν πλήξην νὰ παρηγοροῦνται, ἀντί: μὲ ἄλλους τὴν πλήξην νὰ παρηγοροῦνται.

Ἐπίσης μὰ ἀντὶ μὰ καὶ 75,32 ὅπως καὶ τὸ χειρόγραφο κ' ὁ Legrand.

79,12: στοὺς πόνους μου νὰ βρέθησαν γιαιμένοι, ἀντί: στοὺς πόνους μου νὰ βρέθησα γιαιμένοι.

80,4: Ἦτον ὁ ἥλιος κλπ. ὅπως καὶ τὸ χειρόγρ., ἀντί: ἦτο ὁ ἥλιος κλπ.

83,7: γοῖον ἄνθρωπος χαμένος τὴν βούθειαν μουλωτὸς ζητῶ διγλώντα ἀντί: τὴν βούθειαν μουλωτὸν ζητῶ διγλώντα.

84,11: Ἄμμε τὸ πὸς σ' εὐρέθηκα θωρῶντα, ἀντί: Ἄμμε τὸ πὸς κλπ. Μού φαίνεται ἐπίσης πὸς τὸ σ' πρὶν ἀπὸ τὸ εὐρέθηκα πρέπει νὰ ὀβελιστῇ γιατί ἐννοεῖται ἀπὸ τὰ προηγούμενα.

93,13 Πιθανώς: ι-μπλέπει, αντί: ήμπλέπει.

97,44-46. Οί στίχοι αὐτοὶ ὅπως εἶναι δὲν ἔχουν νόημα, μὰ ὁ χώρος δὲν μοῦ ἐπιτρέπει να ἐλεκταθῶ ἐδῶ.

132,11: Καὶ ποῦρε μὲν τὸ πάθος μου μὲ πάθος τὸ συντρέβω, ἀντί: Καὶ ποῦρε μὲν κλπ.

Μὲ τὴν ὀρθογραφία μερικῶν λέξεων δὲν συμφωνῶ, π.χ. πᾶσα ἀντὶ πᾶσα, θωρώντα ἀντὶ θωρώντα κλπ., ἔστω κ' ἂν ἀκολοθῆ τῆ Γραμματικῆ τῆς Δημοτικῆς Γλώσσης τοῦ Ὁργανισμοῦ. Οὔτε παραδέχομαι τύπο κάποιος ἀντὶ κάμποσ.

Τὸ γλωσσάριο εἶναι φτιαγμένο μὲ προσοχὴ καὶ εἶναι ἀνοητὰ ἐξυπηρετικὸ γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ κειμένου. Πέρ' ἀπ' αὐτὸ εἶναι καὶ μιὰ ἀξιόλογη συμβολὴ στὴ μελέτῃ τῆς μεσαιωνικῆς Κυπριακῆς διαλέκτου. Δυστυχῶς δὲν πρόφθασα νὰ τὸ περάσω ὀλόκληρο, ἀλλὰ θὰ μπορούσεν νὰ βοηθῆσαι κ' ἡ ἐτυμολογία μερικῶν λέξεων, π.χ. τὸ κλύζω ἀπὸ τὸ ἀρχ. κλύζω. Ἡ διόρθωση τοῦ χωρίου τοῦ Μαχαίρα §480 ὅπου πρέπει νὰ γραφῆ γνάξεν=ἀχνίξε, ἐξούσε ἀντὶ: γνάξεν, ὑποτιθεμένο τύπου τοῦ νὰ ἔξεν, ποῦ γράφει ὁ Dawkins μοῦ φαίνεται σωστῆ.

N. X. ΚΟΝΟΜΗΣ

Γιώργου Μετσόλη: Παρουσία (στίχοι). Ἐκοδὴ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Νικαίας.

Μὲ ἀρκετὴ ἐπιφύλαξη ἀνοίξα τὸ νέο βιβλίον τοῦ Γ. Μετσόλη, διότι τὸ προηγούμενόν του («Παρτιτούρες», 1944) δὲν μὲ εἶχε ἱκανοποιήσει. Ἐκεῖνο ἦταν πλημμελισμένο ἀπὸ ἐθελημένες παραδοξολογίες, ἐξεζητημένες ἐκφράσεις, τραχιές κ' ἀκαλαίσθητες εἰκόνες, καὶ τομηρὲς λέξεις, ποῦ ζητοῦσαν ν' ἀποσπάσουν τὴν προσοχὴ μας διὰ τῆς βίας. Τὴν ἐποχὴ ἐκέλευ ἀφῆνε ὁ Γ. Μετσόλης τὴν καθιερωμένη ποίηση, κ' ἀπαλόταν τὸν ὑπερρεαλισμό, τὸν ὅποιον ὅμως φοβερὰ παρεξηγούσε.

Τὸ νέο του βιβλίον, ὅστόσο, μοῦ ἐπεφύλαξε ἀρκετὲς ἐκπλήξεις. Ἦδη ὁ καλλιτέχνης αὐτός, ποῦ ἀσχολήθηκε σοβαρὰ μὲ τὴ ζωγραφικὴ, μουσικὴ, θέατρο, πεζὸ λόγο, βοήθη τὸ δικὸ του δρόμον καὶ στὴν ποίηση, ὅπως δειχνουν τὰ ποιήματα «Μαρία», «Τὸ κορίτσι μὲ τὴν οὐλὴ στὸ στήθος», «Γυμνὸ σὲ βελούδον», «Γυναίκα», «Τὸ μοιρολόι τῆς Ἀρραβωνιαστικιάς» (στὸ τέλος ἰδίως) κ.ἄ. Δὲ χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι οἱ παρατραβηγμένες ἀντιθέσεις σὰν τίς:

«...Δὲν θὰ πεθάνω πρὶν ζῆσω τὸ θάνατον...»
«...καὶ θὰν' ἀνοπαρκοτὸ καὶ θὰ ὑπάρχει
καὶ θὰν' ὄρατό κ' ἄόρατό...»

κ' οἱ χοντροκοιμημένες ἢ ἐξεζητημένες ἐκφράσεις, ὅπως:

«...Τὸν ἀντρα μὲ ταγάρι μὲ ψωμὶ ξερὸ καὶ
[βοϊδοκόκκαλα]
«Γιομάτῃ γλώσσες, μαλλιασμένα κορμὰ μ'
[ὄλογδυτα κρανιά,
σκοτεινὲς μοῖρες μ' ἀλογίσο δέρμα...»
«Καὶ ἐγειρίζουσε τ' ἀφράτα στήθη τῆς
ἀνάμεσα απ' τὰ δάχτυλα»

ζημιώνουν τὴν συλλογὴ. Ἄλλωστε πρέπει ὅπωςδῆποτε νὰ καταπολεμησῆ ὁ ποιητῆς τὴν τάση ποῦ ἔχει νὰ ἐπιμένει ἐπιμονα στὸ ὑλιστικὸ ἀντικείμενον τοῦ γυμνοῦ, καὶ νὰ μὴ χύνει τόση μελάνη «στὸ χνοῦδι τῆς κοιλιάς» τοῦ χοριτισοῦ μὲ τὴν οὐλὴ στὸ στήθος, οὔτε νὰ χρησιμοποιεῖ τὴ γραφίδα τοῦ γιὰ τοὺς... «χαρούμενους γλυτοῦς...» (!) τῆς γυναίκας τῶν ἐμπνευσῶν του κ' οὔτε πάλι ἦταν φρόνιμον ποῦ τὴν ἀφῆσε «τόσα χρόνια στ' ἀνώμαλα γυμνὰ ἐφθικά μελὴ ἀκοιμισμένη». Ὅλ' αὐτὰ ὅμως δὲν εἶναι σοβαρὰ. Κ' ἂν γελοιοποιεῖται μ' αὐτὰ κάποιος, αὐτὸ δὲν εἶναι ἡ ποίηση. Πάντως ἂς μοῦ ἐπιτρέψει ὁ κ. Μετσόλης (καὶ δι' αὐτοῦ ὅλοι οἱ ὑπερρεαλιστὲς ποῦ, παραδοξολογώντας δομολογοῦν) νὰ πῶ, ὅτι στίχοι σὰν τόν:

«μὲ στηλωμένα βυζὰ κ' ὀλάνοιχα αἰδοῖα»

εἶναι πρόστυχοι, κ' ἂς τὴν πάρει τὴ λέξη στὴν κυριολεξία. Δὲ θάθελα βέβαια νὰ πιστέψω, ὅτι ὁ ποιητικὸς του κόσμος περιστρέφεται γύρω ἀπ' αὐτὸν τὸν ἄξονα, ὅμως κ' ἡ πρώτη συλλογὴ θυμάμαι, μεγάλο μέρος ἀφιέρωνε στὰ προκλητικὰ μέρη τοῦ γυναικεῖον σώματος, γιὰ νὰ ἐλκίσει ἴσως ἔτσι εὐκολότερα τὴν προσοχὴ τοῦ ἀναγνώστη.

Γενικά, ὅταν ἀντικρίζουμε τὴ συλλογὴ μὲ ὑπερρεαλιστικὰ κριτήρια, βρίσκουμε πολὺ συχνὰ στίχους ποῦ μὰς ἠλεκτροῖζον τὴ φαντασία καὶ τὴν ἀφήνουν νὰ δημιουργεῖ ὀλόκληρους κόσμους

«γιὰ τὰ θολὰ μάτια, ποῦ τρέμουν
πίσω ἀπ' τὰ κλειστὰ παράθυρα».

Τὶ εὐγλωττος στίχος! Τὸ «θολὰ», τὸ «τρέμουν», τὸ «κλειστὰ», κάθῃ λέξῃ καὶ κόσμος συναισθημάτων. Ἦ:

«Μιλιά παιδιοῦ ποῦ βυθίζεται στ' ὄνειρον»
«Σοῦ μίλησα σὰ νιόβγαλτο καὶ τρυφερὸ
[ἀγόρι,

ποῦ ξεδιπλώνει τὰ χεῖλη του στὸ στόμα
[κοριτισοῦ»,

ὅπου δὲ θὰ μπορούσε νὰ βρεθῆ περιεκτικώτερον ῥῆμα ἀπὸ τὸ «ξεδιπλώνει» γιὰ ἓνα ἄπειρον πρωτόβγαλτο ἀγόρι, στὸ

πρώτο φίλημα. Περιεκτικώτατος κι' ὁ στίχος:

«Τότε πού ἡ ψυχὴ μου
παρήνεα γδυόνταν πρὸς τὸν ἄνθρωπο»,
ὅπου παραστατικώτατα μᾶς δίδεται ὁ
τύπος τοῦ ἀνθρώπου πού ἡ ἀφέλειά του
δὲν ἔμαθε νὰ προφυλάσσεται στὶς πο-
νηριῆς τῶν συνανθρώπων του. Μεταφέ-
ρω ἐπίσης μερικὸν ποιητικώτατον στί-
χον, γιὰ νὰ πάρει κανεὶς μιὰ ἰδέα καὶ
συνεχομένων στίχων (μολονότι, στὸν ὑ-
περρεαλισμῶ, σπάνια ὑπάρχει συνοχὴ νο-
ήματος μεταξὺ δύο ἢ περισσοτέρων στί-
χων):

«Δὲν ἀρμόζει νὰ κλαίω μιὰ καὶ διάλυσα
[τὴν ἀγάπη
φιλῆς-φιλῆς θαλασσινῆς ρανιδῆς
στὰ μαντήλια πού μοιχοθολοῦν ἀκόμα ἀπὸ
[φιλι

κι' εἶναι ζεστά ἀπὸ δάκρυ.
Δὲν ἀρμόζει νὰ κλαίω
μιὰ καὶ χάρικα τὴν ὕεια τοῦ ὕπνου
καὶ τὴ γλυκεῖα θαλασσινὴ ἀφύπνιση
στὴν ἀμμουδιά τοῦ φλογισμένου κορμιοῦ
σου.
Ἐπιπνέω...»

Ἐπιπνέω, γιὰτι μὲ τὰ δικά σου χεῖρη ἀ-

[ναπνέω]...

Πιστεύω πὸς κάθε ποιητῆς, καὶ μὴ ὑ-
περρεαλιστῆς, θὰ δεχόταν νὰ ὑπογράψει
τοὺς πῶ πάντων στίχους. Κι' ὑπάρχουν
πολλοί, πάρα πολλοὶ ὁμοφροὶ στίχοι
ομοιοπνεύμενοι σὲ κάθε σελίδα. Ἄν κάθε
βιβλίον τοῦ ποιητῆ θὰ παρουσιάζει με-
λλοντικά τὴν ἴδια πρόοδο πού παρουσιάζει
ἡ «Παρουσία» ἀπὸ τῆς «Ποιητικῆς»,
θὰ μπορούσα, μᾶλλον θὰ τολμού-
σα, πολλὰ νὰ προφητέψω γιὰ τὸ μέ-
λλον τοῦ ποιητῆ. Πρὸς τὸ παρὸν ἐπιφυ-
λάσσομαι, ἐλπίζω καὶ περιμένω.

N. ΧΙΟΝΙΔΗΣ

Ἰωάννου Σταματάκου: Ἱστορικὴ
Γραμματικὴ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς.
Κατὰ τὰ πορίσματα τῆς συγκριτικῆς
γλωσσολογίας. Τομ. I καὶ II, σελ. κ' +
566. Ἐκδόσεις Π. Δημητράκου, Ἀθήναι,
1949 (I τομ.) καὶ 1950 (II τομ.).

Ἡ ἐκτενὴς καὶ καλοτυπωμένη συνάμα
αὐτὴ Γραμματικὴ δὲν εἶναι, καθὼς δια-
φαίνεται κι' ἀπὸ τὸν τίτλον, Γραμματικὴ
τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου ἀποκλειστικά,
μὰ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γενικά,
πρᾶγμα πού ἐξυπονοεῖ, ὅτι κι' οἱ ἄλλες
διάλεκτοι ἔχουν στὸ ἔργον τὴ θέσιν πού
τοὺς ἀνήκει. Ἐξ ἄλλου οἱ γραμματικοὶ
τύποι καὶ τὰ φαινόμενα δὲν παραθέτον-
ται στατικά, μὰ ἐξετάζονται ἱστορικά
κι' ἐξελικτικά, ἀπ' τὴν πρώτῃ τους γέ-
νεση ἕως ἐμφάνισιν ὡς τὴν τελικὴν τους
διαμόρφωσιν—ἂν ὑπάρχη τέλος στὴν
ἐξέλιξιν τῆς γλώσσας— μὲ παρακολού-
θησιν τῶν ἐνδιάμεσων σταθμῶν στὴν

ἐξέλιξιν τους καὶ μὲ συγκριτικὴ διαφώ-
τιση μὲ παράλληλα δεδομένα συγγενῶν
διαλέκτων ἢ γλωσσῶν.

Στὰ δύο πῶ πάντων χαρακτηριστικὰ
ὀφείλεται κυρίως ἡ μοναδικότης τοῦ
ἔργου αὐτοῦ στὴν Ἑλληνικὴ βιβλιογρα-
φία, γι' αὐτὸ καὶ εἶναι γραμμένο ὄχι
μονάχα «πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδάζον-
των» ἀλλὰ καὶ τῶν «διδασκόντων τὰ
Ἑλληνικὰ Γράμματα». Πραγματικά δὲ
μ' ἰδιαίτην ἱκανοποίησιν θὰ ὑποδεχθῆ
τὸ ἔργον ὁ ἐκπαιδευτικὸς πού κι' ὁ ἴδιος
φιλοδοξεῖ νὰ γνωρίσῃ, μὰ καὶ στοὺς
ἄλλους νὰ ἐξηγήσῃ τὰ φαινόμενα τῆς
γραμματικῆς, ἀπὸν πρώτα τὰ γνωρίσῃ
—γιατι κανένας δὲ μπορεῖ ὅλα νὰ τὰ
ἔσῃ, ἢ κι' ἂν τὰ ἔσῃ καὶ τὰ ἔχη πάν-
τα πρόσφατα, συγκεντρωμένα καὶ συ-
στηματοποιημένα. Αὐτὸς δὲ εἶναι πού
θα πεισθῆ πὸς ἡ παρακολούθησιν τῶν
γραμματικῶν φαινομένων ἀπὸ τῆς ἐμφά-
νισιν τους στὴν Ἱστορικὴ Μητέρα—Γλώ-
σσα ὡς τὴ μορφή πού πῆραν στὴν Ἀττι-
κὴ καὶ τῆς ἄλλες διαλέκτους, ἔχει κά-
ποια σκοπιμότητα, ὅπως κι' ἡ παράθεσις
πλήθους ἀπὸ παράλληλους τύπους καὶ
φαινόμενα ἀπὸ τὴν Σανσκριτικὴν, Λα-
τινικὴν, Γερμανικὴν κλπ.

Ἡ συγκριτικὴ μελέτη ἔφερε τὸν Σύγ-
γραφέα σ' ἐπαφὴ μὲ τὴν ξένη βιβλιο-
γραφία. Χρησιμοποιεῖ γι' αὐτὸ, ἐκτὸς
τῶν Ἑλληνικῶν, καὶ Ἀγγλικὰ, Γαλλικὰ,
πρὸ παντὸς ὅμως Γερμανικὰ βοηθήμα-
τα. Ἐνας κατάλογος ὄλων τῶν βοηθη-
μάτων καλύπτει τρεῖς σελίδες τοῦ ἔρ-
γου (ιβ'—ιδ').

Ἀπὸ κανένα κεφάλαιον δὲ λείπει ἡ ἱ-
στορικὴ ἐξέτασις, ἡ συγκριτικὴ μελέτη,
ἡ διευκρίνησις κι' ἐρμηνεία. Μετὰ ἀπὸ
κάθε ἐνότητα ἀκολουθεῖ ἡ «Ἱστορικὴ Ἀ-
νασκόπησις», ὅπου δ' οἱ διάλεκτοι πα-
ρουσιάζουν ἰδιουτυπίες ἐξετάζονται πολ-
λὲς φρεῖς σὲ ἰδιαίτερον μέρους πού ἀκο-
λουθεῖ τὸ κεφάλαιον μὲ τὸν τίτλον «Ἰδιο-
τυπία Διαλέκτων». Σὲ ἀρκετὲς ὅμως
περιπτώσεις, γιὰ νὰ μὴ διασπασθῆ ἡ ἐ-
νότητα τοῦ ἔργου, ἡ διευκρίνησις κι' ἐρ-
μηνεία γραμματικῶν φαινομένων ἔγινε
ὄχι στὸ τέλος τοῦ σχετικοῦ κεφαλαίου,
μὰ σὲ ἰδιαίτερα ὑπομνήματα, πού εἶναι
σὴν ἐπίμετρον στὸ τέλος τοῦ ἔργου. Ἐ-
πάρχουν 72 τέτοια χρησιμώτατα ὑπομνή-
ματα (σ. 457-516).

Εἶναι ἄριστα ταξινομημένο τὸ ὅλιν
τοῦ ἔργου παρ' ὅλη τὴν πολυμορφία του,
πρᾶγμα πού δεῖχνει τὴν πνευματικὴν δι-
αύγεια κοντὰ στὴν ἐπιστημονικὴ κατάρ-
τιση τοῦ Συγγραφέα. Ὅλα τὰ μέρη
παίρνουν τὴν ἀνάλογη μὲ τὴ σημασία

τους ἔκταση. Ἡ Εἰσαγωγή (σ. 1-12) δίνει μιὰ γενική μὰ καθαρή ἰδέα γιά τή θέση τῆς Ἑλληνικῆς μέσα στό γενεαλογικό της δένδρο, γιά τίς ξεχωριστές διαλέκτους τῆς Ἑλληνικῆς εἰδικά, κι ἔπειτα παρέχει σύντομη ἐπισκόπηση τῶν Γραμματικῶν Σπουδῶν. Τό Φθογγολογικόν (σ. 13-103) εἶναι ἀρετά ἐκτενές, γιὰτί τὰ φαινόμενα πού χρειάζονται ἐρμηνεῖα εἶναι πολλά κι ἔνδιαφέροντα. Πρέπει σ' αὐτό νά ξεχωρίσουμε τοὺς 76 Φωνητικούς Νόμους, πού παύλαβε ὁ Συγγραφέας ἀντολεξεῖ, καθὼς λέγει στόν πρόλογό του, ἀπό τὸν Slotty καί στοὺς ὁποίους διαφαίνεται ὁ τρόπος μέ τὸν ὁποῖο ἡ ἀρχαιότητα Ἑλληνική παύλαβε ἀπό τὴν Ἰαπετική Μητέρα-Γλώσσα τοὺς φθόγγους (Φ.Ν. 1-42), κι ἀκόμα ποῖο εἶναι τὸ φθογγικό ὄλιζό τῆς Προτοελληνικῆς καί πὼς ἐξελιχτήκε ὡς τὴν Ἀττικὴ διάλεκτο (Φ.Ν. 43-76). Ὅσοτερά ἐξετάζεται πὼς ἐξελιχτήκαν πρὸ πέρα τὰ στοιχεῖα πού κληρονόμησε ἡ Ἑλληνικὴ ἀπὸ τὴν Ἰαπετικὴ, ἔνα ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρον καί χρήσιμο κεφάλαιο. Τό Τυπικὸν ἀρχαῖες, φυσικά, μέ τὴν κλίση τοῦ Ὀνόματος—Ἀσθρου, συνεχίζει δὲ μέ τὰ Ἐπιρρήματα, τίς Ἀνωμλίες καί τὰ Ἀριθμητικά (τέλος πρώτου τόμου), κι ὕστερα μέ τὰ Ρήματα, κάθε εἶδους. Τό Ἐτυμολογικόν πού ἀκολουθεῖ καλύτερι 20 σελίδες, κι ὕστερα ἔρχονται τὰ 72 Ἐπισημάτια. Οἱ ἐκτενεῖς δὲ ἀπὸ 50 σελίδες Πίνακες πού κλειονὺν τὸ ἔργο εἶναι πολὺ ὑποβοηθητικοί καί συστηματικοί. Εἶναι τοῖς: Α' Πίναξ Κυρίων Ὀνομάτων καί Πραγμάτων, Β' Πίναξ Λέξεων τῆς Ἑλληνικῆς καί Γ' Πίναξ Ἐξόνων Λέξεων. Καί ὁ Πίναξ ὅμως τῶν Συντεταγμένων Λέξεων καί Σημείων εἶναι χρησιμώτατος, λεπτομερεῖς δὲ καί οἱ Πίνακες Περιεχομένων καί τῶν δύο τόμων.

Ὁ κ. Σταματάκος, γόνιμος διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς ἀπὸ 30 καί παραπάνω χρόνια, τώρα ἀνώτατος πιά Ἐκπαιδευτικός, εὐστοχα ἄφησε νά φανῆ διάχρυστο στόν Πρόλογό του ὁ πόθος του γιά τὴν αἰσθητὴ ἔλλειψη ἐνός τέτοιου ἔργου γιά τὸν καθηγητὴ εἰδικά, πού δὲν ἔχει παρὰ τὸ διδακτικὸ ἔγχειρίδιο νά συμβουλευθῆ πολλές φορές. Ἡ ἔλλειψη ἐπιστημονικῶν βοηθημάτων εἶναι, ὡς γνωστό, γενικώτερη πληγὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκπαίδευσης. Ὁ κ. Σταματάκος ἔκανε μιὰ πολὺ καλὴ ἀρχὴ στὴν εἰδιζότητά του. Τὸ παράδειγμά του δὲν πρέπει νά μείνῃ ἀμίμητο. Δὲν μπορεῖ νά μείνῃ: οἱ ση-

μερινές συνθήκες μέ τίς πολλαπλές τους ἀπαιτήσεις στόν κάθε τομέα γνώσης θά μᾶς συμμορφώσουν ἀγά ἢ γρήγορα.

Κ. ΧΑΤΖΙΣΤΕΦΑΝΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Ἐρασιτέχνας ἔρευνηταί.

Ἄγαθητέ μου κ. Κρανιδιώτη,

Πρὶν ἀπὸ πολλὴν καιρὸν—δὲν ἐνθυμούμαι κατ' ἀκριβείαν πότε—σὲ μιὰ διάλεξιν τῶν «Κυπριακῶν Σπουδῶν», ὁ ὀμιλητὴς ἐτελείωσε τὴν ὀμιλίαν του μέ τὴν εἰρήν, ὅπως τὸ ἔργον του συνεχισηθῆ καί συμπληρωθῆ ὑπὸ νεωτέρων ἐρευνητῶν «ὄχι ὅμως ἐρασιτεχνῶν».

Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ διάλεξις ἦτο ἀρετὰ ἐνδιαφέρουσα, ἔφυγα ἀπὸ αὐτὴν μέ μόνην τὴν φράσιν «ὄχι ἐρασιτεχνῶν» τυπωμένην στό μυαλό μου, καί διηρωτόμη, διατί αὐτὴ ἡ προκατάληξις ἐναντίον τῶν ἐρασιτεχνῶν ἐρευνητῶν, πὸ τόσα πολλὰ ἔχουν προσφέρει εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀνθρωπότητος; Διατί αὐτὸς ὁ ἐγωισμὸς ἐκ μέρους τῶν μὴ ἐρασιτεχνῶν ἐρευνητῶν, πὸ τόσα πολλὰ δεῖν εἶναι εἰς συνετοὺς ἐρασιτέχνας; Καί καθησθῆσα τὸν ἐρασιτέχνην ἑαυτὸν μου μέ τὴν σκέψιν πὼς ὁ ὀμιλητὴς δὲν θά ἐγνώριζε καλύτερον, καί ἔκτοτε ἐλησόμενα τὸ ἐπισηδῖον.

Ἄλλ' ἦλθεν ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Κ. Π. Χατζησιδάνου «Γύρω ἀπὸ μιὰ Συλλογὴ Κυπριακῶν παραμυθῶν» στὰ «Κυπριακά Γράμματα» τοῦ Ἀπριλίου, νά μοῦ ἐπαναφέρει τοῦτο εἰς τὴν μνήμην, μέ τὴν ἴδιαν ἀκριβῆς διατύπωσιν: «Τὴ συλλογὴ μου αὐτὴ «Κυπριακά Παραμύθια», γράφει ὁ κ. Χατζησιδάνου, «μπορῶ νά τὴ θέσω στὴ διάθεσιν κ' ἄλλον ἐπιστημὸν ἐρευνητῶν—ὄχι ἐρασιτεχνῶν—γιὰτί ἐγὼ δὲ σκέπτομαι νά τὴν ἐκδώσω».

Ὁ κ. Χατζησιδάνου δικαιούτα βεβαίως νά διαθέσῃ τὴν Συλλογὴν του ὅπως νομίζει καλύτερον, ἀδικεῖ ὅμως, νομίζομεν, τοὺς ἐρασιτέχνας ἐρευνητάς. Ἐπειδὴ εἶμαι καί ἐγὼ ἐρασιτέχνης ἐρευνητὴς (ὄχι τῶν παραμυθῶν), ἴσως ὁ κ. Χατζησιδάνου νά μὴ δόσῃ σημασίαν εἰς τὰ γραφόμενά μου. Ἰδοὺ ὅμως τί ἔχει νά πῆ ὁ Stanley Casson διὰ τοὺς ἐρασιτέχνας ἐρευνητάς: «The study of archaeology is illuminated by the contribution of pure amateurs. Schliemann, who laid the foundations of prehistoric Greek archaeology, was in all senses an untrained amateur. Almost the whole of palaeolithic archaeology was first orga-

nized by amateurs. Central American archaeology was mainly begun by Mandsley, himself an amateur, and today much first-rate work is in amateur hands" (Antiquity, March 1952, p.27).

Αὐτὰ τὰ ἀδιάσειστα λέγει ὁ μακαοῖ-
της Ἐπιστῆμων ἔρευνητῆς διὰ τοὺς ἐρα-
σιτέχνους ἐρευνητᾶς. Ἡμεῖς δὲν θά
προσθέσωμεν τίποτε ἄλλο.

Ἑμέτερος

A. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Στις 17 Μαρτίου ἡ κ. Ἰουμὴν Κατῆ-
κώστα μίλησε στὴ σειρά τῶν διαλέξεων τῆς
«Πνευματικῆς Ἀδελφότητος» με θέμα «Ἡ
Κύπρος κατὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ νεώτεραν ἐ-
ποχὴν».

—Στις 20 Μαρτίου ὁ κ. Γ. Παπαχα-
λάμπους μίλησε στὴ σειρά τῶν διαλέξεων
τῆς «Ἐταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν» με
θέμα «Κυπριακὰ παραδόσεις ἀπὸ τοὺς
χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας (Στάσις Ἰμά-
μη—Καλογηροῦ)».

—Στις 3 Ἀπριλίου συνεχίστηκε μεταξὺ
τῶν μελῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὀ-
μίλου Κύπρου ἡ συζήτηση ἐπὶ τῆς εἰσηγή-
σεως τοῦ κ. Ἀθ. Μερμετή «Ἡ νομισματικὴ
εἰς τὴν ποίησιν καὶ ὁ αἰσθηματισμὸς εἰς τὴν
ἐπιστήμην». Στὴν ἴδια συγκέντρωση ἀπονε-
μήθηκαν τὰ διπλώματα στοὺς θραυθενθέντας
καὶ ἐπαινεθέντας κατὰ τὸ δεύτερον διαγωνι-
σμὸ διηγήματος τοῦ Ε.Π.Ο.Κ.

—Ἡ «Ἐνωσις Νεανίδων Παλλὰς» ὀργά-
νωσε στὶς 5 Ἀπριλίου συγκέντρωση, κατὰ
τὴν ὅποιαν ἡ κ. Καλλιόπη Καραγιώργη μί-
λησε με θέμα «Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὰ Ἱερο-
σόλυμα».

—Ἡ κ. Ρίτα Ζομπᾶ μίλησε, στὶς 8 Ἀ-
πριλίου, στὴ σειρά τῶν διαλέξεων τῆς
«Πνευματικῆς Ἀδελφότητος» με θέμα «Ἡ
μᾶνα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδίου. Μετὰ τὴ δι-
άλεξη ἡ κ. Λουσιμάχη Ἀναστασιάδου τρα-
γοῦδισε καὶ ἡ κ. Μαρία Γκασιέροῦ ἀπάγ-
γειλε δημοτικὰ τραγουδία.

—Στις 10 Ἀπριλίου ὁ Πρόεδρος τῆς «Ἐ-
ταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν» κ. Κ. Σπι-
ριδάκης ἔκαμε πρὸς τὰ μέλη ἀνακοίνωση με
θέμα «Ἡτο ἡ Πολιτεία Ζήνωνος τοῦ Κιτιέ-
ως πολιτεία πόλεως ἢ κοσμοπόλεως;». Τὴν
ἀνακοίνωση ἐπακολούθησε συζήτηση.

—Ἡ κ. Τοῦλα Ν. Χαράλαμπος μίλησε
στις 10 Ἀπριλίου στὸ «Λοκεῖον Ἑλληνίδων
Ἀμμοχώστου» με θέμα «Ἡ ἐξέλιξις τῆς
Κυπρίας καὶ αἱ σημερινὰ ἐπιδόσεις τῆς».

—Στις 12 Ἀπριλίου ὁ Ἑλληνικὸς Πνευ-
ματικὸς Ὀμιλὸς Κύπρου γιόρτασε στὴ με-
γάλῃ αἰθυσῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου
τὴν ἐπέτειο τῆς Ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου.
Τὸν πανηγυρικὸν εἶπεν ὁ κ. Μίκης Κιτρομη-
λίδης.

—Ἡ Λέσχη «Πάφος» ὀργάνωσε στὶς 13
Ἀπριλίου διάλεξη με ὀμιλητὴν τὸν κ. Νικ.
Σ. Ἡλιάδην καὶ θέμα «Ἡ ἔσσανος ὡς
ἀποδεικτικὸν μέσον κατὰ τὸν Μεσαίωνα καὶ
τοὺς Νέους χρόνους».

—Ὁ μουσουργὸς κ. Σὸλων Μιχαηλίδης
ἐξελέγη ὁμοφώνως ἑταῖρος τοῦ Τρίνιτυ
Κόλλετζ τοῦ Λονδίνου.

—Τὸν περασμένον μῆνα ἐπισκέφθηκε τὴν
Κύπρον ὁ θιασὸς Μαωαλιδίου—Ἀρώνη κι' ἔ-
δωσε σειρὰν παραστάσεων στὶς κυριώτερες
πόλεις.

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

«Ἀγγελου Δημ. Φουριώτη: Πνευ-
ματικὴ πορεία 1900—1950. Ἐκδότης
«Μαυρίδης». Ἀθήνα, 1952.

Γ. Α. Μέγα: Καλλιμᾶχου καὶ Χρυ-
σορρόης ὑπόθεσις (Extrait des Mé-
langes offerts à Octave et Melro
Merlier). Ἀθήναι, 1952.

Α. καὶ Ι. Στυλιανού: Τὰ φρούρια
Κερύνιας καὶ Ἁγίου Ἰλαρίωνος καὶ ἡ
Μονὴ Μπέλλαταις. Κύπρος, 1952.

Λέοντος Μελά: Ὁ Γεροστάθος
(Μεταφορὰ στὴ Δημοτική). «Σύλλογος
πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμά-
των». Ἀθήναι, 1951.

Χρήστου Σωκρ. Σολομωνίδη:
Στις ὄχθες τοῦ Μέλῃ. Ἀθήνα, 1951.

Κώστα Πρωσοῦ: Γύρω ἀπὸ τὰ λαϊ-
κὰ παραμύθια. Λευκωσία, 1951.

Μαρίας Κεσίση: Ἀπλὴ ζωὴ. Ποι-
ήματα. Ἀθήναι, 1951.

Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου: Ὁ κύ-
κλος τῶν ζωδίων. Ποιήματα. «Ἴκαρος»,
1952.

Ἰωάννου Δ. Δημάκη: Ἡ Ἀκριτικὴ
ποίησις. Ἐκδοσις Σχολῆς Μεταξά. Ἀ-
θήναι.

Ντόρας Ἀρτελάρη: Πινελιὲς στὴν
παλέττα. Ποιήματα, 1951.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Ἀ ν τ. Ἀ ρ χ ο ν τ ῖ δ η ν, Λεμεσό: Ἐὰ δημοσιεῖθ.—Κ. Π. Μ ι χ α η λ ῖ δ η ν, Λεμεσό: Ποῦ κατὰ τὰ τραγοῦδια σας θὰ δημοσιεῖθ. Ἐὰ κάνουμε ὅτι μπορούμε γιὰ τὴν ὑπόθεσι πού μας γράφετε.—Σ τ ἔ λ λ α ν Κ ρ α ν ἄ η, Ἀθήνα: Ἐὰ δημοσιεῖθ τὸ ποίημα καὶ ἡ μετάφρασί σας. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὸ γράμμα σας καὶ τὰ καλά σας λόγια.—Θ. Ε ὑ θ υ μ ῖ ο υ, Κονιά: Ἐχει περιεχόμενο, εἶναι ὅμως ἀδύνατη ἡ μορφή του.—Σ. Σ ἄ β ἔ α, Μόρφου: Εἶναι μιά καλὴ μαθητικὴ σύνθεσι. Χρειαζέστε ἀκόμη ἀσκήσι καὶ μελέτη.—Τ. Ἀ ν α γ ν ῶ σ τ ο υ, Λευκωσία: Δὲν ἔχει οὐσιώδες περιεχόμενο.—Ρ. Χ ρ ῖ σ τ ο φ ῖ δ η ν, Λεμεσό: Εἶναι σχεδιαγράμμα ποιήματος, πού δὲν ὀλοκληρώνεται.—Π. Χ ρ ῖ σ τ ῖ δ η, Λευκωσία: Θέλου ἀκόμη πολλὴν ἐπεξεργασία τὰ ποιήματά σας.—Δ. Σ ἔ ῶ λ ο, Λευκωσία: Ἐχει γλωσσικὲς ἀνωμαλί-
ες.—Ν. Μ π α τ ᾶ γ ῖ α ν, Πειραιά: Πο-
λὺ καλὸ τὸ «Ἀναστασιμὸ δάκρυ». Ἐὰ τὸ
δημοσιεύσουμε σ' ἕνα ἀπὸ τὰ προσεχῆ τεύ-
χη μας. Δὲ μπορεῖτε νὰ μεταχέτε τὸ Δι-
αγώνισμὸ Εὐσταθίου με δημοσιευμένο διήγη-
μα. Πρέπει ὅλα νὰ εἶναι ἀδημοσιεύτα.—
Α. Μ ο ρ τ ᾶ λ η, Λεμεσό: Καλὸ τὸ ποιή-
μα σας θὰ δημοσιεῖθ.—Κ. Κ ο λ ῶ ν α, Ρίτσμονδ: Τὰ ἔθλω νὰ με ξεχάσης, «Μυ-
στικόν» καὶ «Ἐπεσα πού τὸν οὐρανόν» εἶ-
ναι κατώτερα ἀπὸ τὰ προηγουμένα σας.—
Α. Π α π ᾶ α σ ῖ λ η ν, Λεμεσό: Ἐὰ
μποῦνε, ἴσως κάπως ἀργά. Σ κερφεθὲ ὅτι
περιμένουν τὴ σειρά τους κάπου 200 ποι-
ήματα.